

Katholiek Hilversum voorheen en thans

<https://hdl.handle.net/1874/226237>

KATHOLIEK HILVERSUM

VOORHEEN
EN THANS

DOOR

L. J. V. D. HEIJDEN, PR.

M. BLOMMESTEIJN,
HILVERSUM
1917.

mm 5450

Per 151
114

GESCHIEDENIS

VAN HET

KATHOLIEKE HILVERSUM

DOOR

L. J. v. d. HEIJDEN,

— Kapelaan, Didam. —

KINDERLIJKE LIEFDE EN DANK-
BAARHEID DRAGEN DIT BOEKJE
OP AAN MIJNE MOEDER ::

EEN WOORD VOORAF.

De hier volgende schets van de „Geschiedenis van het Katholieke Hilversum”, verscheen reeds bij wijze van feuilleton met kortere of langere onderbreking naar gelang er plaatsruimte was, in „De Gooische Post” 1913—1915.

Daar een courant een vluchtig bestaan heeft, meende schrijver aan de wensch van vele belangstellenden te voldoen, door deze geschiedkundige schets in boekvorm verkrijgbaar te doen stellen.

Een vriendenhand maakte mij mogelijk de afbeeldingen der Kerken na de Hervorming te reproduceeren, waarvoor den heer G. B. Fokker hier openlijk mijn dank.

Moge dit boekje aan velen een genoegelijk uurtje verschaffen, is de wensch van den schrijver.

DE SCHRIJVER.

Geschiedenis van het Katholieke Hilversum

DOOR

L. J. v. D. HEIJDEN. pr.

De geschiedenis der vroegste bevolking van Gooiland zoude geheel onbekend zijn gebleven in den donkeren nacht der tijden, zoo niet de opgravingen, in de vijftiger jaren der voorgaande eeuw gedaan, den geschiedschrijver vergunden een tipje op te lichten van den dichten sluier, welke om het duister verleden lag uitgespreid.

Deze opgravingen, welke geschieden rondom Hilversum, brachten aan het licht, dat deze streek reeds door de vroegste volkeren van Europa is bewoond geweest. Het verslag toch, dat Dr. L. J. F. Janssen, van deze opgravingen gedeeltelijk onder zijn toezicht gedaan, uitgaf, kon hij betitelen als «eene bijdrage tot de ontwikkelingsgeschiedenis der vroegste Europeesche volken.»¹⁾

Men vond hier vooral brandplaatsen, waarin vele steenen gereedschappen zich tusschen houtskool bevonden, die aan vóór-Romeinsche volkeren hadden toebehoord. De opgravingen trokken de aandacht en belangstelling van vele buitenlandsche geleerden, die hunne wetenschappelijke beschouwingen daarover neerschreven. Zoo schreef o. a. een Duitsch oudheidkundige Wilhelmi te Sinsheim: De Hilversumsche oudheden hebben mij veel bezig gehouden, en ofschoon ik op het gebied der Europeesche oudheidkunde niet onbekend ben, is mij inderdaad een gelijk, of slechts gelijksoortig verschijnsel niet voorgekomen. Zij worden door mij eenig in haar soort beschouwd. Het is duidelijk, zoo zegt hij in de Heidelb. Jahrb., dat van binnen, op den bodem dezer heilige plaatsen, vuren ontstoken en dierlijk gebeente geheel tot asch en kleine kolen verbrand is geworden. Op de nog heete brandplaatsen waren de steenen gereedschappen in eene zekere orde neergelegd, zoodat men aan deze de sporen van brand en kolen nog duidelijk ziet, en de gereedschappen waren

---

¹⁾ Hilversumsche Oudheden enz. (Arnh. 1856). Het hier volgende is ook hoofdzakelijk aan dit werk ontleend.

met een steenen plaat toegedekt. Even duidelijk is het, dat de menschen, van wie deze heilige plaatsen afkomstig zijn, op een nog zeer lagen trap van menschelijke beschaving stonden, daar zij nog slechts deze zoo onvolkomen steengereedschappen, en nog in 't geheel geen metalen hadden.

Welke volkeren hebben hier dan gewoond? Het is niet onwaarschijnlijk, dat deze tot de Friezen behoorden en dat zij hier verbleven in de eerste eeuw onzer jaartelling. Wij ontveinen niet, zegt Dr. Janssen, dat dit resultaat nopens de afkomst der Hilversumsche overblijfselen ons eenigermate verrast, wegens de omstandigheden, dat de bodem, de zeden, gewoonten en taal van het Gooiland op een aloude samenhang met- en betrekking tot Friesland schijnen te wijzen. Ook de zandige, heuvelachtige bodem van het Zuidwestelijk gedeelte van Friesland, dat den naam van Gaasterland draagt, toont eene overeenkomst, die hierdoor verklaard wordt, dat vóór de uitbreiding der Zuiderzee de heuvelen van Gooiland de voortzetting zullen geweest zijn van het Roode Klif en den hoogen grond van Gaasterland, zoodat Gooiland in de vroegste tijden met Gaasterland, evenals met het eiland Urk, vereenigd was, eer de aandrang des waters het duin, dat als een dijk door de natuur om de Zuiderzee was opgeworpen, verbroken en dien plas met de Noordzee vereenigd had. Voor dien alouden samenhang van Gooiland met Friesland pleit ook nog de bijzondere overeenkomst van namen, zeden en gewoonten in beide gewesten, welke overeenkomst op een Frieschen, niet Saksischen oorsprong der vroegste bewoners van Gooiland wijst. Voor deze Friesche verwantschap pleit ook A. Perk,¹⁾ en haalt daarvoor meerdere waarschijnlijkheidsgronden aan. Met de Friezen hebben later de Saksen en ook andere volkstammen zich vermengd, zoodat ook in voorwerpen, gebruiken, namen enz. het Saksisch element wordt teruggevonden.

De volken, die op de plaats, waar thans Hilversum ligt, hunne haardsteden hadden, vormden geen vaste, geordende gemeente. Die vaste vorm van een dorp ontstond eerst met de langzame ontwikkeling der volken. De meeste dorpen en steden in ons vaderland ontstonden, doordat

---

¹⁾ Verslag omtrent den oorsprong en den aard der Gebruikregten op de heiden en weiden in Gooiland. (Arnhem 1842.) blz. 5. Zie hierover verder: G. I. J. Nieuwenhuis. Bijdrage tot de Oude Geschiedenis van Gooiland en vooral van Laren I.

er zich menschen vestigden rond een sterkte, kasteel of klooster. Zij vormden dan eerst een buurtschap, welke zich uitbreidde en vergrootte, stadsrechten verkreeg en de daarmede samengaande regeering van schout en schepenen. Niet aldus hebben wij Hilversums oorsprong te zoeken; Gooiland immers heeft geen kloosters gekend, behalve te Naarden, en geen kasteelen behalve te Muiden, dat in het begin der 13de eeuw eerst gebouwd is.¹⁾ Een ondernemend bewoner der omliggende dorpen scheidde zich van de anderen af, zette zich hier neder en stichtte een hoeve of «heem». De naam zijner hoeve, die naar zijn eigen naam Hilfert, »Hilfertsheem« heette, ging over op de buurtschap, die langzamerhand ontstond, en werd en bleef de naam van het dorp, welke verbasterd werd tot Hilversum.²⁾

Hilversum tot het begin der 15de eeuw deel uitmakend van Laren, verkreeg algeheele zelfstandigheid door breve van Hertog Jan van Beieren 4 Maart 1424.³⁾

VROEGSTE CHRISTENDOM.

De H. Willebrordus en zijne gezellen begonnen hunne prediking van het meer noordelijk gedeelte van ons vaderland, te Utrecht, alwaar zij na te Katwijk geland te zijn, in 691 aankwamen.⁴⁾ Vandaar uit togen ze rond, om de bewoners voor Christus te winnen. Hadden zij ergens een beduidend aantal geloovigen voor Christus' leer gewonnen dan stichtten zij daar, om het bekeeringswerk te verduurzamen, een Kerk. Wanneer dit in Gooiland of Nardinclant geschied is, kan niet van nabij worden aangewezen. Allicht vrij vroeg. Want wanneer wij weten, welke verre gewesten door den H. Willebrordus en gezellen bezocht werden van Utrecht uit, dan mogen wij de waarschijnlijkheid wel aannemen, dat zij ook Gooiland zullen bezocht hebben, waar zonder twijfel reeds vroeg

---

1) Bulletin. Nederl. Oudheidk. Bond III, 25.

2) J. A. de Rijk. Gooische Wandelingen, blz. 19.

3) Fr. van Mieris. Groot Charterb. IV, blz. 713. Het oorspronkelijk perkement berust nog in het Gemeentehuis te Hilversum.

4) Dr. P. Alberdingk Thijm. De H. Willebrordus 96 vlg. F. J. P. van Etten. Leven v. d. H. Willebrordus 78 vlg. J. A. Kronenburg III, 41, Coppens. Kerkgesch. v. Noord Nederland 19 vlg.

een vaste bevolking gevestigd was. Gooiland, hoewel geen vette kleigrond, was voor bewoning uitstekend geschikt, én omdat het naast uitgestrekte vlakten groote bosschen bezat, én omdat het met zijne heuvels in de dagen van losgebroke vloedén veilige toevlucht schonk.

Gooiland¹⁾ was eertijds een ondergouw van de groote gouw Huttingo, en strekte zich kerkelijk, d. i. dekenaal veel verder uit dan in latere jaren. Het eigenlijke Gooiland omvat de plaatsen: Naarden, Laren, Hilversum, Huizen, Blaricum en Bussum.²⁾

De eerste christelijke gemeente met kerk in Gooiland werd gesticht te Laren, en verkoos tot patroonheilige «St. Jan de Dooper», waarin wij ook reeds eenig bewijs mogen zien van haren hoogen ouderdom. De St. Janskerken toch plegen in het algemeen tot de oudste kerken te behooren; daarbij voegt zich dan nog, dat zij gebouwd was op een heuvel hetgeen door bisschop Willem Durandus³⁾ als een eisch van oude kerken wordt aangegeven,

Bij de stichting dezer parochie hebben, naar ik meen, twee machten sameengewerkt, de tijdelijke, die van den gouwgraaf, en de geestelijke, die van den bisschop. Dit valt, dunk mij, af te leiden uit het patronaat der kerk van Nardinclant, dat tweeledig is, voor de helft behoorend aan Eltens abdij, die het van graaf Wichman verkreeg, voor de andere helft toekomend aan de St. Janskerk te Utrecht, die het van den bisschop erlangde. In Nardinclant bleven beide machten, schoon vriendelijk samenwerkend, toch op eigen voeten staan. De gouw bestond uit een dingspel nevens een kerspel. In de St. Janskerk te Laren had het kerspel zijn brandpunt; dat van het dingspel lag in 's graven burg te (Oud-)Naarden. In gemelde kerk werd door den pastoor de zielzorg over Nardinclant waar-

¹⁾ Over den naamsoorsprong van Gooiland zie: Fr. v. Mieris. Groot Charterb. II, 410; Twee brieven bij Pontanus in Matthaei Analecta II, 381—384; A. Perk. Verslag omtrent den oorsprong en aard der gebruiksrechten op de heiden en weiden 1—3; Kist. Nieuw Archief II, 40; Bilderdijk. Gesch. des Vaderl. I, 231; G. Nieuwenhuis. Bijdr. A. d. Oude. Gesch. v. Gooiland I, 27.

²⁾ Onder het dekenaat Gooiland behoorden nog de plaatsen: Weesp, Muiden, Muiderberg, Ankeveen, Nederhorst, Nigtevegt, Kortehoef, Loosdrecht, Vreeland, Vinkeveen, Loenen, Loenersloot, Breukelen, Ter Aa. Hist. ofte Besch. v. 't Utrechtsche Bisdóm II, 358; G. Acker Stratingh. Aloude Staat III, 73 vlg.

³⁾ Bekend canonist uit de 13de eeuw.

genomen; in gemelden burg werd door 's graven ambtsman het recht bedeed. De overdracht¹⁾ van Nardinclant in 968 door graaf Wichman aan Eltens abdiĳ bracht geen andere wijziging in den toestand, dan dat de ambtsman van den graaf werd vervangen door dien der abdiĳ. Ruim vier eeuwen moeten er in dien toestand zijn verlopen, zonder dat we nader bericht er over vinden. In 1185 was de toestand nog onveranderd. In Nardinclant vond men toen nog maar een enkele kerk, die van Laren, wier pastoor toen reeds den naam droeg van «Persona in ecclesia de Nardinclant», en om de beurt werd aangesteld door de abdis van Elten en door den proost van de St. Janskerk te Utrecht. Thans was er pastoor Heer Hendrik, een broeder van Everard, dienstman van Eltens abdiĳ.²⁾

Persona ecclesiae is hij, die de kerk vertegenwoordigt, voor haar optreedt, hare plichten vervult, hare rechten verdedigt, gelijk de pastoor pleegt te doen. Doch bij grootere kerken, waar deze taak voor één man te zwaar werd, werd ze meermalen verdeeld zóó, dat een heer de zielzorg droeg, de cureit, een andere de rechten en tijdelijke zaken waarnam, de persoon. Zoo ook was het nu in Gooiland.

Op 6 Mei 1280 kwam Goedele, Elten's abdisse, er toe om Nardinclant in erfpacht over te dragen aan graaf Floris V van Holland en diens erven tegen een vaste jaarrente van 25 Utrechts, elk jaar op St. Marten in den winter te betalen.³⁾

Graaf Floris, die den derden stand sterk placht te be-

1) v. d. Bergh. Oorkondeb. v. Holl. en Zeel. I, 40. Kort voor dit jaar werd de abdiĳ van Elten door graaf Wichman gesticht, en op het hoogtij van St. Peter en Paul in genoemd jaar verrijkte Keizer Otto I deze stichting met alle recht en bezit, wat de Keizer tot dusver in Nardinclant bezat met alle leengoed, wat gemelde graaf toen aldaar bezat. Sloet. Oorkonden B. v. Gelderl. enz. No. 103; Nieuw Archief v. Kerkl. Gesch. II, 17. P. Nijhoff. Het voornaamste uit de geschiedenis van Gelderland bl. 21.

2) v. d. Bergh. Oork. B. I, No. 164; Arch. Aartsb. Utr. XXVIII, 126.

3) v. d. Bergh. Oorkb. II, No. 394. De beschrijving van de overdracht van Gooiland zooals die beschreven wordt door G. I. J. Nieuwenhuis. Bijdr. t. d. Oude Gesch. v. h. Gooiland blz. 136 is onwaar. Vreeland werd op dien datum nog belegerd door Floris V, gelijk uit de oorkonden blijkt. De schrijver is hier op het dwaalspoor gebracht door een slechte vertaling: „apud Vreeland“ door „te Vreeland.“

gunstigen, heeft blijkbaar ook den stoot gegeven aan de ontwikkeling van Gooiland. De eerste kerk, die van Laren werd afgescheiden, was die van Naarden, welke we in Juli des jaars 1299 bestaande aantreffen.¹⁾ Maar uit dezelfde oorkonde moet men afleiden, dat het dingspel toen nog onverdeeld was; er wordt immers gewaagd van schout en schepenen van Nardinclant. Doch niet lang hierna schijnt in deze scheiding te zijn voorgevallen, zoodat er naast een schepenbank van Naarden verschijnt een schepenbank van Laren-Kerspel, waartoe de vijf Gooische dorpen behoorden.

Onder begunstiging van Hollands graven gingen ook deze dorpen vooruit. Hilversum kreeg eerlang een eigen schout, van wiens aanstelling in 1305 werd gewaagd²⁾ want »op dingsdag na St. Marten (16 Nov.) des Jaers 1305 kwam Berend van Dorenwerde«, namens bisschop Gui baljuw van Amstelland, te Naarden, om daar een schout aan te stellen en zond terzelfdertijd twee knechten, een naar Muiden en een naar Hilfersem om te vernemen »wien hi daer best scoutte sette«. Het kan echter zijn, dat niets anders is bedoeld, dan de aanstelling van een te Hilversum wonend persoon tot schout van Larenkerspel, waartoe Hilversum nog een eeuw bleef behooren. Maar vreemder klinkt het dan, als wij hooren dat Hollands graaf op 13 October 1404 »dat scout ampacht van Hilfersem vergaf aan Ghysbrecht Cruysburchs«³⁾.

Van deze eeuw valt op kerkelijk gebied voor Hilversum niets te boeken. De bevolking echter schijnt reeds vrij talrijk te zijn geworden, zoodat zij opgaan ter landsvergadering, want onder het jaar 1326 lezen wij, dat »de goede luden van Ghoyland« bij onderling overleg hadden vastgesteld, dat men ter landsvergaderinge moest komen, zoo dikwijls »twee raedsluden van den gemeenen lande« daartoe aangesteld den hoorn zouden blazen. Hollands graaf was daartegen en op 30 Dec. beval hij op verbeurde zijner gunst, dat men voortaan niet meer zoude vergaderen, tenzij met goedvinden van den baljuw.⁴⁾

De oorlogsfakkels deed ook hier zijn rossen gloed schijnen; in 1348 toog bisschop Jan van Arkel met zijne mannen ten strijde tegen die van Eemnes, die van het Sticht waren

1) v. d. Bergh. Oorkondenb. II, 1068.

2) Hist. Gen. Kronijk XV, 63.

3) Scheffer. Beveel-boeken van Holland I, 80.

4) v. Mieris. Gr. Charterb. II, 410—411.

afgevallen en zich bij Holland hadden gevoegd. Het Lapersveld ten zuidoosten van Hilversum zag de krijgers over elkander heenvallen. Men vocht verder nog tot aan de hofdstede Groeneveld in het Baarnsche. De bisschop won de zege, maakte den ridder Melis van Mynden en vele andere mannen van aanzien gevangen ¹⁾ In 1356 moeten de Gooiers, die als een dapper en krijgshaftig volk in de geschiedenis bekend staan, mede ten krijg. De verhouding van het Sticht tot Holland was zeer gespannen. Op 14 Maart van dat jaar viel Gijsbrecht van Nijenrode, baljuw van Amstelland en erfmaarschalk van Gooiland, van 'sGravenwege met een sterke bende Gooiers en ander volk op Soest aan, bemachtigde er een schans, en stak er al wat niet tot roof kon dienen in brand. Maar Otto van Laer, maarschalk des bisschops viel met zijne strijders stout op hem aan, zoodat er een heftig gevecht volgde, waarin vele dooden vielen, waaronder voornoemde maarschalk met 36 zijner kloekste strijders ²⁾.

DE St. VITUS-PAROCHIE.

Bij den aanvang der 15de eeuw bezat Hilversum een eigen Kapel ³⁾ staande onder Larens moederkerk. Niet lang daarna werd deze kapel verheven tot kerspelkerk, 't Geschiedde in 1416 onder bisschop Frederik van Blankenheim, die vergunde aan de bureu van Hilversum dat hunne Kapel van de kerk te Laren voor goed werd gescheiden en verheven tot kerspelkerk onder beding dat Laren's pastoor, in wien de persoon van Nardinclant voortleefde, immer het recht ter vergeving van Hilversums kerk zou behouden en ter vergoeding van verlies aan inkomsten jaarlijks uit Hilversum zou ontvangen zes Nobelen min $\frac{1}{5}$ ⁴⁾.

Deze stichtingsbrief ⁵⁾ nog aanwezig in het parochiaal archief van Hilversum luidt uit het Latijn vertaald aldus :

Fredericus door Gods genade bisschop van Utrecht tot altijddurend aandenken; aan alle geloovigen in

¹⁾ Joan. van Leiden. Chron. Belg. 270; Matthaei Anal. III, 239. Perk. Hortensius, 281.

²⁾ Matthaei. Anal. III, 250. Perk l. c. 283.

³⁾ Over St. Vitus, en waarom deze haar patroonheilige was, zal later behandeld worden.

⁴⁾ Volgens de Visitatie van 1569 betaalde Hilversum nog aan Laren 8 schepel. Hist. Gen. Utr. Verslagen van Kerkvisitatiën 1911, blz. 406.

⁵⁾ Zie Arch. Aartsb. Utr. XXVI, 408; Bijdr. t. d. gesch. v. h. Gooiland. I. Bijl. VII, blz. 36.

Christus, zoowel van heden als in de toekomst, zaligheid van Dingenen, Die aller ware zaligheid is. De onbegrijpelijke ontferming der eeuwige goedheid van welke alle goed voortkomt, leert ons door het voorbeeld der spruiten van den olijfboom, die zijne tafel omgeven, dat het eene deugd is de kerken te vermenigvuldigen en wij zien, dat dan de zorgen onzer herderlijke bediening het toppunt onzer plichtvervulling bereiken en van de ons toevertrouwde talenten honderdvoudige vruchten brengen, als wij met dagelijksche zorg die door oprechte liefde gewekte gevoelens onzer genegenheid er op vestigen om nieuwe Kerken te bouwen tot opluistering van den dienst van God en tot vermeerdering der christelijke godsvrucht.

Daar nu, gelijk gezegd wordt, van de zijde der bureu van Hilphersim in de parochie van Laer, van ons bisdom, ons werd voorgehouden, dat deze tot hunne parochiekerk van Laer, die door een genoegzaam grooten afstand van Hilphersim en van de plaats hunner woningen verwijderd is, niet kunnen naderen en behoorlijk bezoeken, zoowel om dien afstand als de onbegaanbaarheid der wegen die in regentijd met water zijn bedekt en zelfs gevaarlijk worden, alsook om verschillende andere oorzaken en duidelijke reden: zoodanig dat zij bij de godsdienstoefeningen niet behoorlijk kunnen tegenwoordig zijn; opwekkingen ter zaligheid aanhooren, de sacramenten der kerk, ook voor meerderen in tijd van noodzakelijkheid ontvangen en andere werken van liefde behoorlijk volbrengen: zooals dat meerderen van hen door genoemde reden zonder sacramenten het leven zijn uitgegaan. Daarom hebben zij, bewogen door een goed besluit huns harten verlangd eene nieuwe parochiekerk op te richten en te begiftigen, die beter voor hen gelegen en van de parochiekerk van Laer geheel afgescheiden was.

Daarom verlangen zij, dat de kapel in genoemde buurt, binnen de parochie van Laer gelegen, die door hen is opgericht en gebouwd ter eere van den Almachtigen God en de zalige Maagd Maria en den h. Martelaar Vitus tot hunne parochiekerk worde geconsacreerd met toestemming van den pastoor hunner moederkerk van Laer en zijn zij bereid aan genoemde kerk van Laer en deszelfs pastoor tot vergoeding van de opbrengsten, offers, ontvangsten en

alle parochieële rechten, voor ieder en allen van genoemde buurt van Hilphersim jaarlijks ten eeuwige dage te betalen zes nobel min een vijfde van een nobel: — behoudens dat de tijdelijke pastoor van Laer ten allen tijde zij en blijve de patroon en vergever van de genoemde nieuwe kerk in Hilphersim op te richten; en dat diezelfde nieuwe kerk zij en blijve ten allen tijde de dochter der moederkerk van Laer. Ook hebben zij voor genoemde kerk in Hilversum tot deze oprichting als nieuwe parochiekerk voor derzelve begiftiging en fundatie aangewezen zekere stukken land in genoemde buurt gelegen, die eene jaarlijksche opbrengst hebben ten allen tijde van vijf en twintig florenen gangbare Geldersche munt en meer; gelijk nader omschreven is in zekeren open schepenenbrief bezegeld en met aanhangende zegelen der goede lieden: Obbo zoon Wijegerts, Frederik de zoon van Gherbrands, Nicolaas zoon van Johannes van Dael en Thiricius van Johannes, schepenen in de parochie van Laer. Ook hebben dezelfde bureu ons nederig gesmeekt dat wij ons zouden verwaardigen, de fondatie, oprichting en begiftiging dier kapel of nieuwe parochiekerk met voormelde aanwijzingen en verordeningen goed te keuren en te bevestigen, en met het oog op genoemde reden, de genoemde kapel, gelijk reeds gezegd is, gebouwd en begiftigd, tot nieuwe parochiekerk aan onzen Heer te wijden en op te richten; daarin wilde aanstellen een priester voor hunne zielzorg en bij de nieuwe kerk een toren en kerkhof te wijden; een doopvont, bewaarplaats der Eucharistie, van heilige olie en sacramenten; alsmede van reliquiën der kerk en vrij begraafrecht en alle voorrechten van een parochiekerk daarin te verrichten, te houden en uit te oefenen aan de pastoreele waardigheid te verleen en toe te staan; en diezelfde nieuwe kerk in Hilphersim met alle bijzondere en algemeene rechten, ontvangsten en opbrengsten geheel en al van genoemde moederkerk van Laer te scheiden.

Wij derhalve Fredericus bisschop voornoemd, door door deze smeekingen bewogen, en genoegzaam in deze zaken ingelicht, na gezond, rijp en wel overlegd beraad, nemen aan, keuren goed, en bevestigen in den naam van God, bovengenoemde fundatie, oprichting en begiftiging der nieuwe parochiekerk in Hil-

phersim, met de aanwijzingen en verordeningen als voren door genoemde bureu gedaan, en richten diezelfde nieuwe kerk in Hilphersim gebouwd en ter bekwamen tijde aan den Heer te wijden tot parochiekerk op en bevelen tot dezelfs goederen tot hare begiftiging, zooals gezegd is, aangewezen en nog door vrome giften te schenken en aan te wijzen, zullen zijn en blijven kerkelijke goederen en onder bescherming van kerkelijken vrijdom. Wij verleen en stemmen hierbij toe dat in diezelfde parochiekerk de zielzorg en de bewaarplaats der reliquiën, doopvont, bewaarplaats der Eucharistie kerkhof met vrij begraafrecht, met de overige rechten en voorrechten van eene parochiekerk daar zullen gehouden, bezeten, uitgeoefend en verricht worden. Ook scheiden wij de nieuwe parochiekerk van Hilphersim met alle en elke van zijne giften, rechten en parochiale opbrengsten, begrensd door de grenzen van genoemde buurt van Hilphersim en van den anderen kant van Laer, geheel en al, behoudens dat genoemde Kerk van Hilphersim zij en blijve ten eeuwige dage de dochter van de moederkerk van Laer, dat het recht van aanstelling en vergeving van diezelfde nieuwe kerk van Hilphersim, zoo dikwijls deze opvalt, toekomt aan den pastoor van Laer en zijne opvolgers, met goedkeuring van voornoemde bureu van Hilphersim, ten eeuwigen dage aante stellen en dezen voor te behouden; behoudens het recht van den Archidiaken der plaats in alles.

Tot getuigenis en verzekering van alles, hebben wij hierbij onze zegel aangehecht. Gegeven enz.

Uit een oud, nog bestaand handschrift blijkt dat op St. Andriesavond (29 Nov.) 1416 buurmeesters en bureu van Hilversum tot inkomen van den priester genoegzaam maat- en bouwland ten gebruike aanboden, waaruit hij een jaarlijksch inkomen van f 25, kon hebben, en voorts twee koeien en een paard kon leveren, mits zij binnen twee jaren een parochiekerk kregen. 1).

Deel hebben hier waarschijnlijk van uitgemaakt de 12 schepel zaadbouwland, van ouds behorende aan de oude Kerk, hetwelk bekend bleef onder den naam van Patersland, hetgeen gelegen was tusschen den Laarder- en Hoogen-Laarderweg. Ook namen die van Hilversum de

1) Bijdr. t. d. gesch. v. Gooiland I, 39.

verplichting op zich, om jaarlijks den pastoor 20 voeren turf thuis te rijden (= leveren, steken uit eigen grond) ¹⁾.

In het najaar van 1420 deden de Utrechtschen een stroop-toch in 't Gooiland, zelfs tot dicht bij Amsterdam. Naarden wist zich te hoeden, doch Hilversum vooral moest het ontgelden, daar het erg werd uitgeplunderd. ²⁾ Deze ramp had echter een goed gevolg. Hertog Jan van Beijeren, die toen de teugels van het bewind in Holland voerde, teekende op 4 Maart 1424 in Den Haag den brief, waarbij hij aan »onze goede luyden van Hilfersem om menigen cort en de schaden, die zij in onser laadtste vedden (van 1420) yegen die van Utrecht Kennelicken gedaen hebben« eigen schepen-gerecht ³⁾ verleent met 5 schepenen, jaarlijks door 's Graven baljuw op O. L. Vrouwe-Lichtmis te kiezen uit de gegoede ingezetenen der buurt ⁴⁾. Vier jaren later 2 Januari 1427/8 trekt Splinter van Nyenrode,, baljuw van Naarden, Muyden, Weesp en Gooiland in 's Graven naam de banscheiding tusschen Larenkerspel en Hilversum, aanvangende met »die huysinge, die nu in die Vuurs betimmert staen, voort op Kaarbergen, gelegen tusschen Larekerk en de Hilversum; daerof voort op Aertgesbergh, gelegen op Langeheille, daerof voort op Wegelsbergh, gelegen tusschen Naerden en Hilversummer zand; daerof voort op Cruysbergen en de daaraan den Gesticht. ⁵⁾

Kort daarop zal Hilversum zijn heden nog aanwezigen ouden toren hebben zien bouwen, iets dat gemeenlijk door de burgelijke gemeente placht te geschieden. De bouwvormen van die toren kenmerken hem thans nog als ontstaan in de helft der 15de eeuw. Blijkbaar is hij opgetrokken op het voorhof der Kerk, waarvan in de stichtingsoorkonde wordt gewaagd. ⁶⁾

¹⁾ A. Perk. Hortensius 277. J. A. de Rijk l.c. 25.

²⁾ Arend. Gesch. II, 534; Perk. l.c. 283.

³⁾ Als teeken van eigen gerecht verkreeg Hilversum ook een galg, die gestaan moet hebben op een der Meibrinken aan de Oostzijde van de Groest, waar ook in vroeger tijden de Buurspraken gehouden werden, die later op den Kerkbrink plaats hadden. De laatste, die aan deze galg zijn gerechte straf onderging was een paardendief.

⁴⁾ v. Mieris. Gr. Charterb. IV, 713. Oorspronkelijk charter nog aanwezig op het Gemeentehuis.

⁵⁾ Hist. Gen. Berigten V, 199. In orgineel nog op het Gemeentehuis.

⁶⁾ Arch. Aartsb. Utr. XXIV, 410.

De toren is een hechte baksteenbouw in drie verdiepingen, van goede verhouding met telkens een kleine versnijding. De onderste verdieping is geheel vlak gehouden, doch heeft een rijzige ingangsboog, strekkende boven tot glasraam en beneden tot ingang. De omraming van dien boog heeft drie versnijdingen, aangebracht bij wijze van halfzuilen, die niet rond zijn, maar de drie zijden van een achtkant vertoonen. In de tweede verdieping heeft de toren aan elke zijde twee blinde ramen, rijzig hoog, elk met een middenpost; de staven van deze ramen zijn evenzoo niet rond, maar uit het achtkant gevormd. De bovenste verdieping heeft aan elke zijde ook twee rijzige ramen, die vroeger geheel open waren, doch nu, met behoud eener ruime opening tot galmgaten, voor tweederden ongeveer zijn dicht gemetseld tot blindramen. — De achtkante spits werd na den brand van 25 Juni 1766 ¹⁾ opnieuw er opgebouwd in 1768, doch de verbinding met het muurwerk voldoet niet den schoonheidszin.

In dezen toren hangen twee klokken. Op de grootste van 1,28 middellijn, staat als randschrift:

Pieter - Seest - Amstelodami - anno - 1768 - me - fecit - Lager - staat :

Ik - ben - door - last - van - die - hier - onder - staan - vergoo - ten - en - uit - t - verbrande - stof - en - puinhoop - voort - gesproo - ten - W - ten - Dam - Schout - Klaas - Haan - en - Gerrit - Rz. - Vlaanderen - Buurmrs - Tymen - Boelhouver - Cor - en - G. - Vlaanderen - Piet - van - Lind - Jacob - Horst - Jan - Boer - hout - Schepenen - Tynn - Nagel - en - G. - F. - Vlaanderen - Corns. - Spijker - & - Frans - Vlaanderen - Raden - Cornelis - de - Mol - secretaris.

De tweede klok heeft 1,08 middellijn. Het randschrift luidt.

Pieter - Seest - Amstelodami - anno - 1768 - me - fecit : Lager - staat :

O - volk - van - Hilversum - verlaat - uw - booze - sonden - eer - dat - uw - sterfdag - kom - en - wij - uw - dood - verkon - den - al - ben - ik - kleijnder - als - mijn - maat - en - minder -

¹⁾ Door dezen brand, ontstaan in een venduhuis op de Groest, werden meer dan 200 huizen w. o. kerk pastorie en school in de asch gelegd. J. E. C. Schook, Hilversum, bl. 4. Kabinet v. Nederl. en Cleefsche Oudheden VII, 190; Backer de Jonge, Reiziger III, blz. 247.

in - gewicht - nogthans - wek - ik - het - volk - en - roep - se - tot - hun - pligt - des - avonds - op - zijn - tijt - word - ik - ook - weer - geluit - twelk - aan - het - werkvolk - zijt - dees - dag - is - om - schey - uit. ¹⁾

Ook de Kerk, door den brand grootendeels vernield, werd weer hersteld, doch deze op het eind der 19e eeuw bouwvallig geworden, werd afgebroken, en in 1890 werd in haar plaats een geheel nieuwe kerk gebouwd. Het werk is een smaakvol, schoon gebouw, aangelegd in Oud-Hollandschen stijl, en strekt ten sieraad aan den Brink, ofschoon Dr. P. Alberdingh Thym het, vreemd genoeg, voorstelt als „een stuk werk, dat Michel Angelo misschien beter zoude hebben gemaakt.” ²⁾

Na Hilversum moeten ook de andere Gooische dorpen een na ander van de oude moederkerk zijn afgescheiden, tot dat eindelijk Laren zelf in den aanvang der 16de eeuw afgesplitst werd van de oude moeder: 't geschiedde telkens onder beding, dat de persoon van Nardinclant het recht ter vergeving der dochterkerk zou behouden. Wel beweert Le Long, ³⁾ dat de pastoors van Hilversum en Blaricum oudtijds werden aangesteld door de abdis van Elten, om de beurt met den persoon van Naarden, gelijk ook van Heussen wil; maar dat is in strijd met de berichten der oudheid. Zoo werd de oude moeder een verlaten weduwe, met bouwvallig godshuis, enkel nog ter begraving benut, niets overhoudend dan haren persoon, die eenige inkomsten genoot, het recht behield tot aanstelling der pastoors van de afgescheiden dochterkerken, en overigens sine cura was.

Bij de vijandelijkheden tusschen bisschop David van Bourgondie en de stad Utrecht in de tweede helft des jaars 1481, werd er hevig gevochten, gestroopt en geroofd in en om Gooiland; ook Hilversum werd deerlijk gebrandschat door de krijgers van Utrecht, die op 9 December van dat jaar ook Naarden bij verrassing namen en plunderden. ⁴⁾

In 1494 voor de nieuwe zetting der heeregelden werden

¹⁾ G. van Arkel en A. W. Weissman. Noord-Hollandsche Oudheden, 4de stuk blz. 5.

²⁾ Dietsche Warande 189 f blz. 351.

³⁾ Kabinet van Nederl. en Cleefsche Oudheden VII, 189, 194; Hist. ofte Beschr. v. h. Bisd. Utr. II, 395, 398.

⁴⁾ Burman. Utrechtsche Jaarb. III, 529; A. Perk l.e. 284.

de voornaamste ingezetenen daarover gehoord. Te Hilversum geschiedde het op 29 Mei. Toen verschenen hier de Commissarissen der regeering en dagvaardden Frederick Coppensz., oud 50 jaar, Gerrit Gerbrantsz., oud 65 jaar en Lambert Lambertsz. Dezen getuigden bij eede, dat ze toen hadden 74 haardsteden, daarvan 3 of 4 vervallen zijn: tijdens hertog Karel (de Stoute) hadden zij wel 100 haardsteden.

Zij generen zich goeddeels met spinnen, dat de mannen doen zoowel als de vrouwen, alsook met paarden en koeien te houden, en ook met akkerbouw, hebbende weinig of geen weiland. Zij voegden er bij dat bij tijde van hertog Karel hun toestand wel de helft beter was dan nu. Over het geheel betuigen zij, dat ze thans hebben 70 Kerven,¹⁾ elke kerf van 100 R. gl., doch zonder dat de schulden of bijzondere lasten der ingezetenen daarvan zijn afgetrokken. Bij het overlijden van Hertog Karel (gesneuveld 1477), zoo luidt het alweer, hadden we wel ongeveer 200 kerven, ten prijze voorschreven. Ten laste van Hilversum's gemeente staat thans jaarlijks 6 gouden Rynsgulden aan lijfrente. Ook wordt betuigd, dat zij heel wat dijks hebben te onderhouden, doende zulks met eigen hand en spandiensten. Zij klagen, dat hunne droeve achteruitgang veroorzaakt is bijzonder door den oorlog met Utrecht onder David van Bourgondie, wyl ze toen ter tijd erg verbrand, beroofd, verjaagd, geheel ten gronde gericht zijn, komende nog daarbij een drukkende schatting, voor den gemeenen landheer.²⁾ Nogmaals zoude Hilversum ten prooi worden aan plundering. In 1504 hadden de Hollanders van Naarden uit op de Veluwe gestroopt. Omstreeks het begin van 1505 vielen nu de Gelderschen in Gooiland en wel vooral in Hilversum. «Dan vermits den inwoonders bereids met zack en pack waren weggevlucht heeft hij (de Geldersman) het ledighe nest vindende, haer met branden meer atbreuk gedaen, dan zijn zelve voordeel met

---

1) Kerf is eene insnijding in den kerfstok. Op een aantal dorpen, waar de schrijfkunst nog weinig beoefend werd, had omslag plaats door middel van den kerfstok.

2) Enqueste ende informatie upt stuck van der reductie ende reformatie van den schiltaelen, voertijts getaxeert ende gestelt geweest over de landen van Holland en Vrieslant. Gedraen in den jaere MCCCXCIII. Uitg. Maatsch. Nederl. Letterk. door R. Fruin blz. 108-109.

rooven.» ¹⁾ Langzaam gaat Hilversum weer vooruit, zooals blijkt uit de Informatie op 't stuk der verpondingen, welke in 1514 te Hilfersem gehouden werd. ²⁾ Daar verschenen Jan Lourenszoon schout, Wiggert Roelofsz, burgemr., Willem Pietersz., Lambert Roelofsz. en Lambert Thymansz. buurman van Hilversum. Zij getuigden dat zij aldaar hadden 90 haardsteden, waaronder 40 van armen, ³⁾ zijnde deze in de laatste 10 jaren eerder toe dan afgenomen. Verder heeft de pastoor hun gezegd, dat het Kerspel Hilversum toen had 560 communicanten waaronder 200 armen. Hun dorp is belast met 60 of 70 current gulden aan losrenten ten penning 16; met 125 Philipsgld. 's jaars aan lijfrenten, met nog 100 current gulden 's jaars ook ten penning 16, waarvoor particuliere eigendommen ten onderpand staan: — zijnde deze gezamenlijke schulden hun grootendeels berokkend door den Gelderschen oorlog. Hunne lands belasting innen zij bij kerven, stellende op één kerk iemand, die aan roerend of onroerend goed bezit 150 current gulden, zonder acht er op te slaan of zulk goed ook met eigen lasten bezwaard is. Wat hunne nering betreft, zij winnen hun onderhoud deels met spitten en spaden, deels met het kaarden en spinnen van wol, en geen man is er die niet spint of kaardt als een vrouw. Zij hebben ook een weinig tuinland, en sommigen houden koeien, makende daar $\frac{1}{14}$ part van het dorp uit. Aan zaai-landen hebben zij ongeveer 120 morgen, elke morgen op eene waarde geschat van 203 stuv. Verder bezitten zij een meent ⁴⁾ tot weiland, waarvan de helft aan Naarden toebehoort, de andere helft ten bate komt van de dorpen »Hilfersem, Huyssem, Larem, Blaricom, Buyssem.« Nog hebben zij een heide omtrent een mijl groot, ook in ge-

¹⁾ Slichtenhorst. Geldersche Geschied. blz. 320, no. 40, Nijhoff's Gedenkw. VI, ber. LXXIV.

²⁾ Informatie up den staet faculteyt ende gelegentheyte van de steden ende dorpen van Holland ende Vrieslant. Uitg. Maatsch. Nederl. Letterk. blz. 233.

³⁾ Bij al deze opgaven moet men goed in het oog houden, dat de regeling der belasting er mee samenhangt; weshalve men voorzeker getracht heett, zich voor te doen zoo gering en behoeftig als maar eenigszins mogelijk was.

⁴⁾ Wat in het bijzonder de gemeene of schaarweiden betreft en het betwiste recht daarop zie men: C. Backer. Iets over Gooiland. Amsterd. 1838; Wie zijn de Geregigden tot het gebruik van de Gemeente van Gooyland? Ned. Jaarb. v. Regtsg. en Wetg. II, 1840. C. Backer. Verdediging van het regt der dorpsgemeenten in Gooiland. Amst. 1842; A. Perk.

meen gebruik bij die van Naarden en van de vijf gemelde dorpen. Ten slotte vernemen we nog, dat ze veel dijks hebben te onderhouden, hetgeen ze met eigen hand en spandienst plegen te doen.

Doch helaas in het einde van het eerste kwart der 16de eeuw had Gooiland weer veel te lijden van de plunderingen der Gelderschen in Sticht en Gooi. In 1527 bevond zich Willem Turck, heer van Nijenrode, te Hilversum en heeft met voetvolk en ruitery veel gedaan tot bescherming dezer streek. ¹⁾ Doch den volgenden grooten strooptocht kon hij niet verhinderen. In September 1528 werd het Gooi en daaronder Hilversum erg gebrandschat door Maarten van Rossum in naam van den hertog van Gelre en met schandelijke toestemming van de graaflijkheid van Holland. Want bij de vredesonderhandelingen, toen gevoerd, gaf men met goedkeuring van den graaf van Holland aan de Gelderschen verlof, om ter vergoeding van geleden schade nog een rooftocht door het Sticht en Gooiland te doen. De Gelderschen rukten met 2000 man voetvolk en 300 ruiters aan. Soest werd in brand gestoken, om aan het Gooiland te doen zien, wat hun te duchten stond. De schrik sloeg allen om het hart, zoodat de dorpen gemachtigden zonden tot afkoop en verding. Aan Hilversum kostte deze brandschatting 1057 ponden, aan den molen alhier (opgericht in 1500) nog 38 ponden. ²⁾

In deze dagen van verwarring, veroorzaakt door de telkens terugkeerende roof- en plundertochten, zullen de Kerken in het Gooiland en bijzonder van Hilversum niet gespaard zijn. Niets echter heeft de geschiedenis bewaard, dat het kerkelijk leven van Hilversum in het bijzonder geraakt.

De vraag naar den eersten pastoor dezer gemeente en zijne opvolgers moet onbeantwoord blijven, totdat wij in het jaar 1538/9 voor het eerst den naam van een pastoor aan-

---

Verslag omtrent den oorsprong en aard der gebruikregten op de heiden en weiden in Gooiland. Amst. 1842. De beoordeeling dezer werken door J. W. C. van Hasselt in „De Gids” 1844, I, 284; Jacob Peet Jr. „De erfgooiers-kwestie” vier brochuren verschenen te Hilversum in 1902, 1903, 1908, 1910. Als minder bekend misschien zij gemeld, dat de erfgooiër, die zijne kerkelijke plichten als Roomsch-Katholiek niet nakwam, van de rechten niet kon genieten.

¹⁾ A. Perk l. c. 291.

²⁾ Nijhoff. Gedenk. VIII, 1458; A. Perk, l. c. 292.

treffen, namelijk: Willem Rabodi.¹⁾ Deze was tevens persoon van Nardinclant en genoot als dusdanig jaarlijks iets uit de tienden van Gooiland, waarvan hij onder dagteekening van 15 Maart 1538/9 kwijting schreef. Een copie daarvan berust nog in het parochiaal archief, en luidt aldus:

Ick Guillam Rabodi pastor tot Hylversum lye ende kenne mits desen myen selves hantschrift, in form van Quitantie gescreven, dat ick ontfangen hebbe doer handen der thyendengaders myens heeren van Nyenroede Joncher Willem Torck, welcken thyenden hem jaerlicxs toecoemen op Goylant, van denselfden thyn-den acht muden roggen ende vyer mudden garsten of de waerde daervoer, van wegen 't personaetscap van Naerden, verschenen nou in 't jaer XVC acht ende dertich in de twalef nachten. In kenisse der waerheyt soe heb ick dese quitantie selfs gescreven ende mit myen naem ende gewoenlick teyken onder-teykent. Actum den vyefthyensten Mertii des selden jaers acht ende dertich stilo curie Hollandie.

(get.) G. RABODI.

Vijf jaren later in 1544 treffen wij hem nog als pastoor van Hilversum aan, zich noemend Guilielmus Radbodi Brugghenemius a Narden, poenitentiarius van het St. Michiels-huis der Franciscaansche zuster te Leiden²⁾. Van zijne onmiddelijke opvolgers is er geene bekend, tenzij misschien Jacobus Moy, want in 1573 vonden wij aangegeteekend, dat een zekere Jacobus Moy begiftigd werd met de vicarie van de H. Maagd Maria te Bunschoten³⁾.

Toen in Augustus de opstandelingen op het glanspunt hunner glorie waren gekomen, kwamen de krijgers des graven van den Bergh, na heel de Veluwe en ook Kampen, Zwolle enz. te hebben overmeesterd, ook voor Amersfoort en veroverden dat op 19 Augustus. Daarop volgde Naarden. Paulus van Loo, baljuw van Gooiland, die gemerkt had, dat velen heulden met de opstandelingen, deed daarom bij den stadhouder graaf van Bossu aanzoek om eene bezetting voor die stad. In den voormiddag van 20 Augustus togen ze derwaarts ter westzijde van Hilversum heen. Doch die van Naarden hadden heimelijk om hulp gezonden

1) v. Heussen. Hist. Episc. I, 207.

2) Hist. Episc. I, 207.

3) Hist. Episc. I, 173.

naar de opstandelingen van Amersfoort, en zonder vertoef trok nu een bende Walen langs de oostzij van Hilversum en kwam bij Naarden, voordat de troepen des Konings er verschenen. Binnen gelaten werden zij deze troepen af en hielden Naarden bezet voor de opstandelingen ¹⁾. Dat Hilversum daarop harde dagen heeft beleefd, kunnen wij opmaken uit Bor ²⁾, waar het luidt dat het krijgsvolk van den graaf van den Bergh dagelijks alom in het Sticht en den omtrek kwam plunderen en brandschatten, en vooral de kerken kwam rooven; zij kwamen zelfs voor de poorten van Utrecht, namen borgeren en kooplieden gevangen en deden groote schade en veel moetwils.

Over die van Naarden heet het, dat ze dagelijks daar binnen en ten platten lande veel moedwilligheds bedreven also daer geen orde nog disciplyn werd gehouden. Op kerken, kapellen en alle kerkelijk goed werd in al die plundertochten met de meeste woede aangevallen. Na eenige maanden echter kwam de wraak. Op 30 November stond het leger des konings voor Naarden, op 1 Dec. drong het daar binnen en roofde en moordde er vreeselijk ³⁾.

Na Leidens ontzet sloegen de Spaansche troepen aan het muiten en kwamen op 7 Dec. 1574 in het Gooiland en omtrek en hielden daar huis als in een vijandelijk land. Op 12 Dec. kwamen zij voor Utrecht en zochten daar binnen te komen, maar ze werden geweerd. Toen verspreidden de Duitschers zich over Eemland, »etende den huisman van cynde aen op.« In het midden van April verspreidden zij zich in het Boven Sticht, Schalkwijk, Werkhoven, Langbroek enz. en deden daar hetzelfde tot midden juli, toen zij vertrokken naar Brabant ⁴⁾.

De beeldenstormerij van 1566 zal, gelijk algemeen op het land niet veel beduid hebben. De verderfelijke Unie van Utrecht, gesloten 29 Januari 1579, ⁵⁾ zal ook aan het Katholieke leven in Hilversum ten ondergang hebben gestrekt. Wellicht hebben de Gooische dorpen toen van Naardens kant ondervonden, wat in December 1580 weder-

¹⁾ Hooft. Historiën. blz. 256.

²⁾ Nederl. Oorlogen I, 381. b.

³⁾ Perk l.c. 127 vlg.; Van Vloten. Nederland tijdens den Volksopstand blz. 323.

⁴⁾ Hist. Gen. Bijdragen. XXV, 165; Blok. Gesch. v. h. Nederl. Volk III, 334.

⁵⁾ De Unie van Utrecht door Dr. W. Nuyens. Onze Wachter 1878.

voer aan Soest, Baarn, Leusden enz., welke dorpen overvallen werden door de mannen der Hervorming uit Utrecht, die er de kerken openbraken, en omver wierpen, vernielden, roofden al wat onder hun bereik viel. ¹⁾

Over de invoering der reformatie in deze plaats zijn verder geen bijzonderheden bekend. Bij den vreeselijken brand, die in 1766 het grootste gedeelte van het dorp en daarbij ook het raadhuis met deszelfs archieven vernietigde, zal zeker menig stuk, dat over de gebeurtenissen van dien tijd licht kon verspreiden, zijn verloren gegaan. Het is wel zeker, dat het grootste getal der inwoners het voorvaderlijk geloof is getrouw gebleven.

Op 26 Juli 1581 werd Koning Philips vervallen verklaard van de heerschappij dezer landen en 20 Dec. van dat zelfde jaar heeft Wilhelm bij de gratie Gods prince van Oranje enz. zich verdienstelijk gemaakt door het uitvaardigen van het decreet, waarbij de uitoefening van den Roomschen godsdienst in geheel Holland werd verboden ²⁾.

Een resolutie van de Staten van Holland ³⁾ van 18 Aug. 1581 geeft aan twee Roomsche priesters van Gooiland verlof als Hervormde predikanten te gaan prediken. De resolutie is van den volgenden inhoud :

Op het verzoek van de burgemeester en scheepenen en gemeene gedeputeerden van Laren, Hilversum, Blaricum enz., dorpen in Gooiland; soo voor henselven als van wege haerluyden gebuyren, omme geauthoriseert te zijn, haerluyden twee predikanten, die aldaer voortijds hebben gediend, in haerluyden predicatien te doen voortgaen; ende is na de noen met goede kennissen, in volle vergadering genoegt bij alle de stemmen verstaen ende verklaert dat in aensiennige van het voorschreven versoek, ende omme alle aversie van deselve ingezetenen te verhoeden sonder consequentie zal worden geappointeert als volgt :

De Staten van Holland hebben om seeckere respecten en consideratien in desen verklaert ende geaccordeert dat Gerrit Jansz. ende Jacob Jacobsz. Moy ⁴⁾, in de predicatien van de suyvere leeringe des goddelijken

¹⁾ Michael ab Isselt Historia sui temporis blz. 719.

²⁾ Wiltens. Kerkelijk Plakaatboek. I, 515.

³⁾ Van het oorspronkelijk stuk berustend op de Koninklijke bibliotheek te 's-Gravenhage, is te Hilversum een copie.

⁴⁾ Waarschijnlijk wel dezelfde, die zooals wij boven zagen, in 1573 begiftigd werd met de Mariavicarie te Bunschoten.

woords sullen mogen voortgaen ende continueren binnen de plaetse, in desen gevoert, soo wanneer deselve voor die van de klassis van deselve quartier wederroepinge sullen hebben gedaen haerlyuder voorgaende leere van de Roomsche religie; ende voorts van den voornoemden klassis, behoorlijk sullen sijn geëxamineerd.

Een vaste predikant verkreeg Hilversum eerst in 1591 in den persoon van Stephanus Nicolai ¹⁾, die tevens predikant was van Laren. Toen in 1605 Hilversum van Laren gescheiden werd, bleef N. Drogenbroek als predikant te Hilversum.

Nog moest Hilversum in 1585 zich getroosten ten prooi te zijn aan een plundering. Joan Bapt. de Tassis, in 1585 van wege den koning krijgoverste binnen Zutphen, doende een strooptocht over de Veluwe, viel met 2000 voetknechten en 6 vanen ruiters in den namiddag van 10 April in Eemland en Gooiland, en plunderde de dorpen Eemnes, Huissen, Laren, Blaricum, Ankeveen, Hilversum en St. Martensdijk; hij roofde al wat maar tilbaar was, stak vele huizen in brand en pleegde nog ergere uitspattingen. Den 14^{en} toog hij met een grooten buit van paarden, runderen en schapen weer naar Zutphen terug ²⁾.

De kerk en het dorp, zooals het in 1609 zich in de verte vertoonde, werd door A. Rademaker ons in plaat gegeven ³⁾, gezien van de Zuid-Westzijde, prijkend met een zeer rijzige toren en voorzien van een priesterkoor, welks dak zich hooger verhief dan het dak der Kerk. Er onder staat: „Hilversum, in the Gooilant, in the year 1609. That village, which is near Nearden, is very agreable and in a very fruitfull soil”.

Ook W. Writs gaf ons eene afbeelding der Kerk van zeer nabij gezien, tevens met het rechthuis. Daarop past goed wat de „Tegenwoordige Staat” ⁴⁾ zegt: „De Kerk is een stevig gebouw en vrij ruim, voorzien van een orgel. Zij staat op een groot kerkhof, dat met een muur is omringd, en heeft een spitsen toren, die zich al van Naarden af over de heide vertoont”. Na den brand van 1766 werd de oude Kerk hersteld. De toren is nog aanwezig, maar

¹⁾ Wiltens. Kerkelijk Placaatboek II, 97, 157; v. Alphen. Kerkel. Handboek 1890. Suppl. II, 32.

²⁾ Bor. Nederl. Oorlogen II 566 b.

³⁾ Le Long. Kabinet v. Nederl. en Cleefsche Oudh. VII, 171.

⁴⁾ VIII, 117.

de Kerk werd op het eind der 19de eeuw wegens bouwvalligheid afgebroken.

Verder bezitten we nog een Kopergravure van Anna C. Brouwer ¹⁾ met den toren in de verte en den Hilversumschen houtzaagmolen op den voorgrond uit de laatste jaren der 18de eeuw; er onder staan de volgende versregels:

Het luchtig Hilversum verkeerd een barre grond

Door nuttige akkerbouw, in schoone korenvelden,
En doet door kunst en vlijt, van ouds haar naam in 't rond,
Tot eer van Gooilands oord door haar Fabriken melden.

TIJDENS EN NA DE REFORMATIE.

Nadat de vervolging was uitgebroken, waardoor aan de priesters verboden was godsdienstoefeningen te verrichten en aan de Katholieken, om deze bij te wonen, bleef toch Gooiland niet van alle geestelijke hulp verstoken. Gelijk de eerste Christenen onder de wreede Romeinsche keizers moesten vluchten naar de catacomben om hunnen God te dienen, zoo moesten ook Gooilands Katholieken in het verborgen zich schuilhouden, wanneer zij hunne plichten vervullend de troost van den H. Godsdienst en als kracht in den strijd de H. H. Sacramenten wilden erlangen. In deze moeilijke dagen kwamen de priesters tot hen, vermomd als boer of koopman, om hen de genademiddelen der Kerk te bedeele. In den beginne treffen wij in Gooiland aan Brechtold Rudolphi te Laren; op Oud-Bussum was bij den baljuw Paulus van Loo pater Eliseus; Lambrecht Stappens te Ankeveen, dan waren er nog de acht Reguliere Kanunniken van het kløoster te Oud-Naarden, welke laatste in het Gooi mochten verblijven ²⁾.

Van hun heilzamen arbeid vernemen we vanzelf niet veel, daar deze immers in het geheim moest geschieden. Onder hen die hier zoo vruchtbaar werkzaam waren, zoodat er slechts weinigen ten afval kwamen, dient vooral in dankbare herinnering vermeld: Martinius Regius, die den eere-naam ontving van „de Apostel van Nederland, de wonderwerker van ons vaderland”. ³⁾ Omstreeks het jaar 1600

¹⁾ De Nederl. Stad- en Dorp-beschrijver door L. v. Ollefen III; Het Gooi, jaarb. voor geschied. en plaatsbeschrijving 1906 I, 75.

²⁾ Arch. Aartsb. Utr. XXIV, 246; G. I. J. Nieuwenhuis. Bijdr. Gooiland II, 32 vlg.

³⁾ Hist. Epise. II, 126, Arch. Aartsb. Utr. XVII, 165 vlg.

kwam naar Gooiland Mr. Adriaan Theunissen naar zijn geboorteplaats van Oorschot ¹⁾ geheeten. Als pastoor te Everdingen verdreven was hij gevestigd te Utrecht, vanwaar uit hij Gooiland en omstreken bezocht. Vooral omstreeks het Paaschfeest kwam hij naar hier, doch in 1607 stelde hij zijn komst uit tot na Paschen, daar de Overheid daarvan was gewaarschuwd ²⁾.

Mr. Adriaan en de zijnen weerden zich met zoo kloeken ijver, dat op de Protestantsche synode van 1606 de predikant van Eemnes klagend inbracht, dat papen te Blaricum en Hilversum komend, hem in zijne bediening schaadden ³⁾. Mr. Adriaan Theunissen, ons geschetst als het »juweel der Utrechtsche priesterschap« overleed op 11 October 1622 in den ouderdom van 80 jaren ⁴⁾. Van zijn medehelpers zijn nog bekend: Jacobus Bolijs, vicaris van St. Marie te Utrecht, Jacobus van Everdingen en Hadrianus Colffius; deze waren in 1612 naar Gooiland gegaan, om des nachts de bewoners dier plaatsen die bijna allen Katholiek waren, van geestelijke hulp te voorzien. Op Maria Hemelvaartsdag overviel de baljuw van Gooiland hen, zoodat zij, nadat de lampen waren uitgedoofd en de vergadering was uiteengegaan, zich nauwelijks onder de bedden en onder het stroo konden verbergen ⁵⁾.

De Jesuitenpater Joannes Rijser, die een missiereis maakte door meerdere plaatsen van ons vaderland, bezocht in 1616 ook Gooiland ⁶⁾. De kloeke missionaris en onvermoeide „zielenjager” beschrijft als ooggetuige en deelnemer, niet slechts den godsdienstigen toestand dezer streek, maar levert tevens een algemeen overzicht zijner afmattende werkzaamheden, welke op zeer aanschouwelijke wijze door hem worden voorgesteld en een der prachtigste bladzijden uitmaken van het verrukkelijk schoone geschiedboek onzer vaderen in 't geloof. In December 1616 staat Gooiland

¹⁾ Zie over hem: Dodt. v. Flensburg. Archief II, 70, III, 328; v. d. Monde Tijdschr. IX, 129; Hist. Episc. I, 88, 99, II, 126; Arch. Aartsb. Útr. I, 386, VIII, 374. XXIV, 246; Bijdr. Haarl. I, 244, VIII, 6; Jaarb. v. Wetensch. Theol. XI, 285; Broedersen. Tract. I, 2, 22, 31, 260, III, 33; Schutjjes. Bisd. Bosch V, 381.

²⁾ Francisci Dusseldorpii Annales. Uitg. Fruin, blz. 350.

³⁾ Vermeulen Tijdschr. I, 129.

⁴⁾ Necrol. Harl. De Katholiek 1871, 68.

⁵⁾ Annalis Dusseldorpii l.e. 431. J. A. F. Kronenburg, Maria's Heerlijkheid in Nederland VII, 145.

⁶⁾ Studien op Godsd., Wetensch. en Letterk. gebied 1883. Jrg. 15, blz. 97.

door zijn pen aldus geschetst: Daar woont een ongelooftijke menigte van menschen en, wat nog meer te verwonderen is, waar nauwelijks zes families de kettersche tempels bezoeken, vindt ge er wel zes honderd, die tegenwoordig zijn bij onze vergaderingen, als we in schuren en beeststallen midden in den nacht onze hoogheilige geheimen vieren. Niet zelden vernamen we dat een Calvinistisch prediker, behalve de muren, geen enkele hoorder had. Alleen Katholieken oefenen hier de rechtspleging uit, wijl men geen andersdenkenden heeft, om die tot gerechtsheeren te verheffen. — Gooilands grenzen omvatten zes gemeenten, waarvan Naarden de hoofdplaats is. 't Wordt bewoond door een goed en eenvoudig volk, dat in 't zweet des aanschijns zijn brood eet. Het houdt stevig vast aan 't Katholiek geloof.

Ik verwijde op eene missiereis onder hen negen dagen en nachten, die mij in onafgebroken arbeid en het toedienen der Sacramenten zoozeer bezig hielden, dat mij slechts een enkele nachtrust gegund werd. Van vier uren na den middag tot vier uren des morgens van den volgende dag heeft mij soms het H. Misoffer, de predikatie, de menigte van biechtelingen... zal ik zeggen afgemat of verkwikt? Meer dan 400 menschen heb ik met de H. Communie gespijzigd. Dagelijks sprak ik tot het volk te midden van loeiende en kalvende koeien.

Van de priesters, die hier de Katholieken in hun geloof kwamen sterken, treedt meer bijzonder op den voorgrond Mr. Barthold Ingels, J. M. Lic., die in 1619 op zijns vaders buiten te Ankeveen zich vestigde. Over Hilversum en al de omliggende plaatsen oefende hij van uit Ankeveen de zielzorg uit. Op 12 Mei 1642 legde hij met goedvinden van den apostolischen vicaris Philippus Rovenius de zielzorg over Hilversum en Blaricum neder.¹⁾

Van hem moet afkomstig zijn de Kelk, thans nog te Hilversum in gebruik, een degelijk, ook bevallig stuk werk, in welks voet geschreven staat: »Engel de Wael van Vronesteijn 1617.«²⁾

¹⁾ Bat. Sacra II, 150; Arch. Aartsb. Utr. I. 272, 387 XXIV, 247, G. I. J. Nieuwenhuis l. c. 49; Bijdr. Haarl. II, 130; XVIII, 51 v.v. Studiën dl. 34, blz. 288; v. Rijekevorsel Gesch. v. h. Maagdenhuis blz. 52, Alb. Thym's Alm. 79, 1837-45.

²⁾ Over de Waal van Vronesteijn, zie: P. Radelantius. Decisiones Posthumae blz. 47, 246; v. Spaen. Hist. der Heeren van Amstel en Mijnden blz. 193, 196; Studiën X, 20; De Navorscher X, 206.

In het laatst van Augustus 1629 leed deze streek mate-loos veel van de Croaten onder graaf Montecuculi, die Amersfoort hadden veroverd en weldra ook het huis ter Eem innamen. Zij stroopten de dorpen van Gooiland, het Sticht en de Veluwe af, roofden en plunderden al wat onder hun bereik viel en pleegden barbaarsche wreedheid. »Sij hebben oock eenighe ghedoodt ende eenige neusen ende ooren afghesneden. Haer quartieren Saeten vol ghevangens, die men nauwelijcks te eten gaf ende als de Pastoor daer voor sprack, so gaf hem de graef tot antwoort: dat hij hem met zijn brevier soude bemoeyen. Sij roofde al het vee, waar dat zij het konden krijgen ende vernielde het coren. Het branden vergaten zij oock niet.

Het dorp Hilversum, waer veel volck woonden, dat meest Roomsgezint was, daer heeft men de kerck met veel huysen afgebrandt, gelijk zij oock deden op andere plaetsen. ¹⁾

In de laatste jaren voor de afscheiding op 12 Mei 1642 — welken datum we mogen aannemen waarop Hilversum een zelfstandige statie werd — zal Ingels slechts het toezicht hebben gehouden, over hetgeen in Gooiland geschiedde. Daar was in 1628 aangekomen Tymen de Sayer, een jeugdig priester, die aan Ingels ter hulp werd toegevoegd.

Tymen de Sayer ²⁾ — verlatiniseerd heet hij: Timotheus Sporeus, ook komt hij voor onder den naam van Timon Lubbertszoon — was geboren te Blaricum in 1603 en volbracht zijne studiën te Leuven, alwaar hij het licentiaat in de godgeleerdheid verwierf. In 1628 werd hij tot priester gewijd, keerde daarna naar zijn vaderland terug en was eenigen tijd in zijn geboorteplaats werkzaam, inwonend bij zijne ouders, totdat hij 17 Mei 1635 pastoor werd te Laren, waar hij woonde met twee kloppen en bijgestaan werd door den hulppriester Hendrik van Aller, uit een adellijk geslacht van Groenlo. ³⁾ Naar allenshijn heeft de Sayer met zijn medehelper, van Laren uit zoowel voor Blaricum als Hilversum gezorgd. Dat ter laatst genoemde plaats gekerkt werd minstens sinds 1638, bewijst ons de overeenkomst met den schout van Hilversum getroffen, om voor 20 gulden 's jaars vrij te zijn van be-

¹⁾ Lieuwe van Aitsema. Saken van staat en Oorlogh I, 867.

²⁾ Arch. Aartsb. Utr. I, 388. G. S. J. Nieuwenhuis I. c. II, 52 vlg.

³⁾ Over het wapen der „van Allers” zie Bijdr. van Overijssel II, 345.

boeting wegens het kerkhouden. ¹⁾ Doch destijds had men hiervoor nog geen vaste plaats; 't geschiedde nu hier dan ginder, al naar de wind gunstig of ongunstig woei. Vandaar dat P. C. Hooft, de baljuw, die Juli 1644 de Kerkhuizen in het Gooi ging sluiten, getuigt: »Tot Hilversum heb ick niet kunnen vernemen, dat eenige alsulcke plaetsen (waar namelijk Kerk werd gehouden) te vinden waren«. ²⁾

Na van Alle zal hier Floris van Vianen de Sayers medehelper zijn geworden, en mede zich onder Laren hebben gevestigd, hetzij onder eenzelfden dak, hetzij in een eigen woning. In Mei 1642 zal Floris van Vianen pastoor zijn geworden van Laren en Blaricum, doch Hilversum zijn gebleven onder de hoede van de Sayer, schoon deze nog immer onder Laren gehuisvest was. Omstreeks het jaar 1644 vestigde hij zich te Hilversum. Hier woonde hij bij een zekeren dokter Clement, in wiens huis hij ook de heilige Geheimen vierde en de Godsdienst-oefeningen voor de geloovigen verrichtte. De godsdienst toch mocht niet openlijk beleden worden, ja was geheel verboden; de geloovigen moesten zich dus terugtrekken 's binnen kamers om het H. Misoffer bij te wonen en de H. Sacramenten te ontvangen.

De Sayer hield zich dus schuil en bediende Hilversum en omtrek als boer vermomd. Doch hij kon zich aan de argusooogen zijner bespieders niet onttrekken. Want in de »Acten Classis Amstelodamensis« ³⁾ van 7 Maart 1650 lezen we, dat Ds. Antonius Scriverius van Hilversum bij den »classi heeft geklaagd, dat hij nu langen tijd vrij sijnde geweest van de paepsche afgoderij, sedert de regeering van den nieuwen drost van Muiden (G. Bicker

---

¹⁾ In 1648 werd Hendrik Gerritz Boelhouder, schout te Hilversum, in rechten vervolgd, wyl hij met de Roomschen had gecomponeerd over ongestoorde paapsche conventiculen. Toen getuigde Lauris Lambertsz. cum. sociis, dat zij supplianten tusschen de tien en elf jaren mondelings hebben geconstateerd met gemelden schout voor een somma van 20 gulden 's jaars (ontstaan der recognitie gelden), daervoor zij supplianten vrijdom souden genieten van hare Roomsche vergaderinghe; welke somma zij ook jaarlijx alsmede een jaar 50 guldens hebben (uitgeteld).

Brief van pater van Lommel 14 Maart 1871 aan pastoor H. J. Smidt, Archief Vitus parochie Hilversum.

²⁾ Bijdr. Haarl. VIII, 234.

³⁾ Bijdr. Haarl. XIV, 292.

sinds 5 Mei 1649)¹⁾ met een paep is gequelt, die daer zijn residentie heeft genomen en seer openbaerlijck predickt en misse doet, en daerover den drost hebbende gesproken hadde tot antwoord gekregen, dat de paep al voor zijn regeeringe daer in 't Goy was geweest, twelck hij D. Scriverius ontkennende, bleef de drost daerbij. De classis hier op lettende heeft goed gevonden den heer drost classicaliter daer over aen te spreekken en te besien, wat men bij hem en door hem kan obtineeren. 't Welk sullen doen D. D. Visitatores.« In Augustus 1651 is de paep nog te Hilversum en timmert men een nieuw huis voor hem.

Op de classis van 7 Aug. van dat zelfde jaar werd wederom de klacht ingediend, dat te Wesop, Hilversum en Bussum »eenige papen haer van nieuws nedersetten, die te vooren daer niet geweest en sijn«, »dat oock zeker schepen tot Hilversum, Hendrick Lauwen, in een herberge hadde rondt durven seggen, dat geen jaer soude ten eynde loopen ofte de papisten soudens meester zijn en alle de geusen den hals breecken".²⁾ Daarover schijnt toen een klacht gezonden te zijn aan het Hof, want de baljuw van Gooiland, Gerrit Bicker schrijft 5 Sept. 1651 aan het Hof: »Ick hebbe ontfangen U.E. Mo. missive van 30 Aug. daer bij deselve versoecken, onderrecht te worden van de gelegentheyte der papen, residerende tot Hilversom ende Bussum, dient tot antwoordt, dat bij mijne kennis, geen paep tot Bussum, maer een tot Hilversom is; sijnde deselve van Amsterdam gebooren, ende die sich aldaer na behooren, in conformité van de placcaten, aangegeven heeft".³⁾ Wie deze te Amsterdam geboren priester was, is mij niet kunnen bliken: de Sayer kan het niet bedoeld zijn, deze was immers Blaricummer van geboorte; en evenmin Dionysius van Ghent, want die was een Belgische monnik.

In 1653 zijn de katholieken tijdens de godsdienstoefeningen overvallen en werden deze verstoord, want door den schout van Muyden, Lucas van Apensteyn, wordt namens den baljuw van Gooiland gemeld, dat hij »nochmaals« is geweest⁴⁾ »tot Hilversom ende Bussum, en aldaer de pausselijcke conventiculen (heeft) gestoort.«

Al deze moeilijkheden van wege de placcaten verdrieten

1) Fam. Blad. XVI, 1903, 545.

2) l. c. 298.

3) l. c. VIII, 444.

4) l. c. XI, 22.

en ontmoedigden den ijverigen missionaris de Sayer niet het meest, daaraan was hij reeds gewend en steeds op bedacht. Maar een valsche broeder in het priesterambt, die hij in zijn zielenijver onbedachtzaam als medehelper bij zich opnam, om hem in zijne uitgebreide werkkring bij te staan — over Eemnes immers had hij ook de pastoreele zorg — berokkende hem grievend leed. Deze was de Minderbroeder Franciscan Dionysius van Ghent. Hij werkte zijn pastoor in alles tegen en zette met behulp van den protestantschen schout de gemeente tegen hem op. Tymen de Sayer, voor wien de toestand hier onhoudbaar geworden was, vroeg en verkreeg overplaatsing en vertrok in 1653 als pastoor naar Amsterdam, ¹⁾ waar hij op de grimmenesse sluys ²⁾ woonde. Hij overleed 27 Juli 1658.

Door een portret in olieverf, aanwezig in de pastorie, houdt Blaricum de gedachtenis aan haar edelen zoon, den ijverigen en geleerden priester in eere. ³⁾ Ook te Amsterdam verscheen van hem een portret in kopergravure, met het onderschrift: ⁴⁾

Heer Tymen, die Godts saet gesaeyt heeft met genucht
Soo 'snachts als daeghs, op hoop van eengewenschte vrucht,
Te maeyen 't zijnen tijt, ontsach geen scherpe doren,
Uyt liefde tot Godts eer, bij hem alleen verkoren:
Waerom hem 't hemelsch pad daer boven is bereyt.
Nu rust de Saeyer in de schoot der salicheyt.

Op deze gravure ⁵⁾ ziet men zijn wapenschild; een roos te midden van doornen, met het devies: Pungit en ungit (= hij steekt en hij zalft). Zelf heeft hij een doorn-tak in zijn hand, en met zijn vinger daarheen wijzend zegt hij: sic pungit invidia (= zoo steekt de nijd).

Dionysius van Ghent, die zijn pastoor verdreven had, stichtte in deze gemeente groote verwarring. Hij, die een geslepen karakter bezat en begaafd spreker was, wist door den gunst van den baljuw zich hier te handhaven tegen den uitdrukkelijken wil van den provicaris in. Want ondanks het decreet van 26 Aug. 1653, waarbij verboden

¹⁾ Bijdr. Haarl. III, 445 v.v. Hist. ofte Beschr. Bisd. Utr. II, 339

²⁾ Bijdr. Haarl. XVII, 85,

³⁾ Eene copie daarvan hangt in de pastorie der Vituskerk, vervaardigd in 1865 door den Hilversumschen Kunstschilder A. Brouwer.

⁴⁾ Hist. ofte Beschr. Bisd. Utr. II, 399.

⁵⁾ Aanwezig in de pastorie der Vituskerk.

was aan de regulieren op eigen gezag of op dat van hun oversten zonder toestemming van de »Congregatio de Propagande fide« of van den apostolischen vicaris in de Hollandsche missie bediening uit te oefenen, bleef van Ghent toch. ¹⁾

Op 5 Juni 1657 werd op de classis van Amsterdam wederom geklaagd over de groote stoutigheden en exorbitantiën van sekere Papen, wonend op den Hollandschen bodem in 't Goy, »paep Gerrit te Hilversum«, die ook aan de predikanten in het Sticht veel afbreuk doen. ²⁾ Of dit soms een schuilnaam is, waarachter pater van Ghent zich verborg, of een rechtmatig priester door den apostolischen vicaris gezonden, om den ingedrongen pater te vervangen, blijkt niet. Hoe het zij pater van Ghent bleef, en heeft langen tijd dienst gedaan te Hilversum in het huis, waar in 1735 Dr. Clement metterwoon gevestigd was.

In 1672 werden de dorpen Loosdrecht, Hilversum en Eemnes overvallen door een vliegend leger der Franschen onder aanvoering van den hertog van Luxemburg, een man zonder hart. Alle drie de dorpen werden op 28 en 29 September geheel en al geplunderd, beroofd van alles wat zij mede konden nemen, terwijl uit duivelsche boosheid vernield werd, wat men niet kon meeslepen. Zij ontzagen „noch jonkheijt, noch ouderdom, noch sexe, noch siekte noch dood, noch 't gene dat heylig was; want zij beroofden de kraamkindertjes van haare luyeren; de stok-oude en jonge vrouwen sowel als mannen van haar nootsakelijke kleedinge tot het hemd incluijs; de sieke en kraam-vrouwens van hare bedden en deksels; de doden van haar dood gewaat; en de Roomsche kerken van al haare ornamenten en sacrificien“. ³⁾

Hoe laag pater Van Ghent zich gedragen heeft, blijkt uit het schrijven van den apostolischen vicaris Neerkassel aan den Kardinaal Prefect der Propaganda gedateerd 16 Sept. 1672 ⁴⁾: »Thans kan ik niet langer verzwijgen, dat die beruchte Franciscan, Dionysius, van Ghent genaamd, het heeft durven bestaan zich als gids aan te bieden aan de Fransche soldaten en hun de buitenplaatsen der rijke Hollanders aanwees, om deze door vrees voor brandstichting een groote som gelds af te persen, dat hij met behulp der soldaten mijn priester uit de pastorie

¹⁾ Arch. Aartsb. Utr. II, 22, X, 198.

²⁾ Bijdr. Haarl. XVI. 306.

³⁾ P. Valkenier. 't Verward Europa I, 815.

⁴⁾ Arch. Aartsb. Utr. XX, 409.

verdreef¹⁾, dat hij de boeren, bij wie hij gehaat was, om zijn levenswandel zoo wreed heeft laten uitplunderen, dat soldaten die een weinig eergevoel hadden, zich voor zulk een wreedheid hebben geschaamd en hem bij den hertog van Luxemburg schriftelijk zouden hebben aangeklaagd.

Herhaaldelijk, aldus Neerkassel, heeft mij de secretaris van Amsterdam geschreven, dat wegens de goede diensten die ik den Hollanders en vooral Amsterdammers bewezen had, de magistratuur de Katholieken beschermen zoude. Maar het is te vreezen, dat de gunstige gezindheid, die ik voor de Katholieken bij hen verkregen heb, door dien van Ghent weer wordt teniet gedaan en dat hij de oorzaak tot vervolging wordt.

Meermalen heb ik hem vermaand, wiens terugroeping de Kardinalen reeds hadden bevolen, te gehoorzamen aan uw bevel, maar — waarom weet ik niet — ik ben bij hem niet verder gekomen door brieven. Ik had hem gemakkelijk van hier kunnen verwijderen, maar ik heb geloof geslagen aan pater Herinx, den overste der Franciscansche missie, dat hij getuigschriften zou geven, waardoor ik zijn gedrag aan den Hertog van Luxemburg kon bewijzen, en ik heb de stukken ook niet in mijn bezit, waarbij de Apostolische Stoel hem gebiedt in het klooster terug te keeren, omdat ik deze te Amsterdam op eene geheime plaats met de andere geschriften meende te moeten bewaren wegens de troebele tijdsomstandigheden. Tegen hem treedt weliswaar op de goede Franciscaner pater Remy, — die onlangs in Rome is geweest, maar hij heeft weinig gedaan gekregen, omdat sommige Krijgs-oversten gaarne de slechtheid van Van Ghent ten eigen nutte aanwenden. Het zou zeer nuttig zijn, dat diens terugroeping bevolen werd aan den Internuntius of Nuntius te Parijs, opdat de overheden van Holland en vooral van Amsterdam zouden zien, dat hetgeen Van Ghent doet, niet in overeenstemming is met den H. Stoel. Om het beste middel tegen dit kwaad te vinden, zal ik de hulp inroepen van den Internuntius, opdat hij ons met zijn bekenden ijver moge helpen, den hertog van Luxemburg waarschuwen en Van Gent dwingen naar zijn klooster terug te keeren.

Neerkassel schrijft in zijn brief van 7 Oct. 1672 aan den Internuntius²⁾: Dionysius van Ghent, die even gehaat

¹⁾ Hier blijkt dus, dat er nog een rechtmatig priester te Hilversum aanwezig was, die wellicht zijn zal de straks te noemen pater Franciscan Remy.

²⁾ Arch. Aartb. Utr. XX, 418.

was bij de Fransche aanvoerders, als hij zijne orde tot schande strekt, en velen, vooral de boeren noodlottig was, is door de kerkelijke rechtbank te Utrecht tot opsluiting veroordeeld.

In Mei 1674 was hij nog te Hilversum ¹⁾. Doch zoodra het kerkelijk gezag zich meer kon doen gelden liet de vicaris Joannes van Neerkassel hem door zijn officiaal Johannes Ignatius Ruisch uitzetten.

De onwaardige en weerspannige wilde naar het klooster niet terugkeeren, maar vertrok naar Amsterdam, waar hij gestorven is ²⁾.

Op 5 Sept. 1673 verzamelde Georg Frederik prins van Waldeck, graaf van Culemborg, generaal majoor in Nederlandschen dienst, een leger van 25000 man op de heide van 's Graveland, sloeg het beleg om Naarden, waarin de Franschen huisden en wist dezen te dwingen tot overgave, welke op 12 Sept volgde. Hier gloorde de dageraad van Neêrlands herstelling. ³⁾

De Roomschen, die van pater van Gent niets wilden weten hebben omstreeks 1672 een nieuw bedehuis geopend beoosten het Korte-Achterom. Het eerste heiligdom aldaar zal wel een gewoon huis zijn geweest, dat, zoo goed het kon, tot kerk werd ingericht, zoodat de pastoor voor aan den Laarderweg (nu Stationstraat) woonde en in het achterhuis kerk werd gehouden. Om den aanvang der 18e eeuw moet achter de woning van den pastoor langs het Korte-Achterom noordwaarts een zelfstandige kerk zijn gebouwd, in schuurvorm natuurlijk, volgens den eisch der vriendelijke plakaten.

Een rest daarvan schijnt nog te zijn overgebleven, schietende noordwaarts langs het Achterom. Deze bouw zal gediend hebben tot het laatst der 18e eeuw omstreeks den Patriottentijd. Toen werd aan de oostzijde van de pastoorswoning een nieuwe kerk gebouwd, doch niet meer in den strengen schuurvorm, zooals zij daar thans nog staat langs de Stationstraat, echter veranderd in een zadelmakerswerkplaats. Zij heeft dienst gedaan tot omstreeks 1793; toen is meer westwaarts benoorden het Melkpad, de huidige kerk gebouwd, een koepelbouw, zoowat op zijn Venetiaansch. De zuidergevel met zijn meer dan levensgroot

¹⁾ Arch. Aartb. Utr. XX, 495.

²⁾ Arch. Aartsb. Utr. I, 389, XVIII, 283. Hist. Episc. I, 207.

³⁾ Arend. Gesch. des Vaderl. IV, II, 73.

beeld van den Zaligmaker, als prediker voorgesteld, grijpt aan.

De eerste pastoor van deze Kerk in het Achterom, die dus te gelijk met Dionysius van Gent te Hilversum de herderstaf voerde, was *Gerardus van Heede*, Utrechenaar van geboorte. Niet lang is hij hier werkzaam geweest, want reeds in Februari 1673 overleed hij. ¹⁾ In zijn plaats kwam als pastoor alhier: *Wilhelmus Schevickhaven*. Hij was geboren te Emmerik en tot 1672 pastoor te Maarssen, in welk jaar hij om wangedrag door den apostolischen vicaris werd gesuspendeerd en door den official Ruisch uit de pastorie gezet. Na schoone beloften en zich in schijn te hebben verbeterd werd hij door Abraham van Brienen, terwijl de vicaris in Frankrijk was, van zijne censuur ontheven en in 1673 tot pastoor te Hilversum aangesteld. Doch zijne beloften waren niet gemeend, want hij gedroeg zich hier zoo weinig stichtend, dat de boeren in 1676 kort recht deden en hem wegjoegen. Hij ging naar Amersfoort en heeft daar tegen verbod van den apostolischen vicaris zijne bediening uitgeoefend, totdat hij in 1697 overleed. Gedurende zijn pastoraat hadden Capucijnen van Amsterdam toestemming om hier eenige malen in het jaar het H. Misoffer op te dragen en te preken. ²⁾ Als opvolger werd aangewezen:

Joannes van Grave, baccalaureus te 's Bosch uit een aanzienlijk geslacht geboren. Na eerst onderpastoor te Delft geweest te zijn, werd hij alhier pastoor, doch slechts voor korten tijd, want in 1678 werd hij overgeplaatst naar St. Jacobs-parochie buiten de Waardpoort te Utrecht, en werd daarna kanunnik van St. Servaas te Maastricht en overleed 2 April 1715. ³⁾ Zijn opvolger was zijn broeder:

Everardus van Grave, S. Theol. Bacc. Werd van Kapelaan te Wassenaar pastoor alhier. Hij reeds schijnt den grond vruchtbaar te hebben gemaakt voor het Jansenisme dat onder zijn opvolger, helaas zou opbloeien. Hij overleed 3 Maart 1687. ⁴⁾ In zijn plaats werd alhier benoemd

1) Hist. Episc. 207; Neer, Harl. De Katholiek 1872, I, 248.

2) Bat. Sacra II, 138; Arch. Aartsb. Utr. XVIII, 283.

3) Hist. Episc. I, 154. Arch. Aartsb. Utr. I, 390.

4) Bat. Sacra, II, 153, Arch. Aartsb. Utr. I. c.

Adrianus Smidts. Door zijn toedoen zou de scheiding voltrokken worden en het Jansenisme gedurende een honderd jaren in Hilversum de bovenhand hebben.

Adrianus Smidts, een Leuvensch godgeleerde, was geboren in de Meijerij van 's Bosch, en mag de apostel genoemd worden van het Jansenisme te Hilversum.

Zeer veel, meer misschien, dan in eenige andere plattelandsgemeente, is er te Hilversum om het Jansenisme te doen geweest. De partij stelde alles in het werk, om deze gemeente te winnen. Hare aanvoorders kwamen herhaaldelijk te Hilversum, om zoo het heette, de zaak te onderzoeken maar eigenlijk om de gemeente aan de orthodoxie van haar Jansenistischen pastoor te doen gelooven; men hield, zooals wij straks zien zullen, daartoe vergaderingen in de pastorie en zelfs in de kerk, in tegenwoordigheid der geheele gemeente. De nabijheid van het huis en verblijf ¹⁾ van Petrus Codde, waar hij zoo dikwijls de hoofden der secte om zich heen vergaderde, deed hen zeker nog meer gewicht hechten aan de verovering dezer gemeente. Van den anderen kant legde een groot gedeelte der gemeente bij de bestrijding dier dwaling een ijver en volharding aan den dag, die waarlijk bewondering verdienen.

Vele boekjes en brochuren zijn over »de Hilversumsche zaak« in het licht gegeven, n. l. »Een Kort en opregt Vertoog aen alle regtzinnige Katholyken rakende de veertien stellingen, die de Eerw. Heer Adrianus Smits ²⁾ P. tot Hilversum, valschelijk worden nagegeven. MDCXC, „Veertien Stellingen van den Heer Adrianus Smits“, »Berigt van Cornelis Prins aen den Heer Catz omtrent de veertien stellingen van den Heer Adrianus Smits tegen zijn lasteraars«, Uysterse Neerlach van Men Heer N. Smit, Pastoor tot Hilversum“. Van deze genoemde mocht ik het eerste werkje en het laatste ontvangen van de Universiteits-bibliotheek te Leuven, welke zeldzame werkjes hier dan ook ijverig benut zijn, alsook hetgeen pastoor H. Smidt in het Memoriale van de St. Vituskerk met behulp van het eerste werkje schreef over het Jansenisme te Hilversum. ³⁾

Reeds spoedig na de komst van pastoor Smidts begonnen eenigen uit de gemeente hem van Jansenisme te verdenken en beschuldigen.

¹⁾ Dit huis stond aan het eind van 's Graveland, aan den tegenwoordigen grintweg van den Looydijk naar Bussum.

²⁾ Hij schrijft zelf zijn naam: Smidts.

³⁾ Dr. G. Brom. Archivalia in Italië, belangrijk voor de geschiedenis van Nederland II, No. 49.

Vooral deed dit een »zeekere Geestelijke dogter van zijne Gemeente, genaemd Marie Groen. Deze al van 't begin af aen 't onvreede, en ingenooome zijnde tegen H. Smits, omdat hem haere quaede perten, die ze tegen zijnen Voorzaet pleeg in 't werk te stellen, bekend waeren, kantede zig met een bijzondere passie tegens hem, lakende en straffende bijna al zijn doen en laeten" 1).

Bij haar voegde zich nog een andere geestelijk dochter, haar nicht Geertje Andriessen. Verandering, die Smidts wilde in de zitplaatsen op het koor der zangsters, of liever hij wilde de oude manier van zitten weder invoeren, deed het viertje vlammen. »De twee meer genoemde Dogters toonden zig gansch onwillig, om hier in te gehoorzamen; jae het liep zo hoog, dat ze het Choor van zelfs verlieten. Ten dien eynde liepen ze het Dorp open neer, en ze snapten en klaptten zo zoet en zo lang, dat zij eyndelijk eenigen aenhang kreegen. Onder dien aenhang was wel d' eerste de Broeder, d' Oom ende de Zwaeger van Marie Groen, met de welken nog ettelijke, dog zeer weynige andere van zijne Gemeente aanspanden, die den iver van hunnen P.(astoor) in 't bestraffen en in 't verbeeteren van quade zeeden niet konden verdraegen; en met dewelken al voorheen zijne Voorzaeten veel moeyelijkheid altoos gehad hadden.«

Maar deze beide maagden deden meer dan klappen en snappen; »zo namen ze voor, op zijne Predikationen en Catechisatien agt te slaen, niet twijfelende of zij zouden daer uyt veel tot zijne beschuldiging opvatten kunnen.« Ze vonden in zijne »predikationen en catechisatien dat hun mishagde, jae dat hun een gruwelijke ketterij scheen te weezen.« Ondertusschen lieten zij het daar niet bij, en namen hun toevlucht tot hooger hand, brachten hare klachten in waar het behoorde, namelijk bij den Deken Catz, die te Utrecht woonde, en dien zij herhaaldelijk gingen spreken. Ongelukkig echter was ook deze Deken geheel van de dwaling doortrokken; hij trachtte de klopjes neer te zetten en haar te overtuigen, dat Smidts in zijne leeringen geheel orthodox was, en dat zij die zaak nu maar moesten laten rusten.

Toen alzoo op die herhaalde klachten geen aandacht

---

1) Een kort verhoog, enz. blz 8. Men bedenke, dat dit werkje van Jansenistische zijde is verschenen. Het draagt het „Imprimi poterit van H. F. v. Heussen.

werd geslagen en Smidts ongehinderd voortging zijne Jansenistische stellingen te leeren, vormde zich te Hilversum een soort commissie, bestaande uit beide Klopjes en nog acht of tien mannen. Deze gingen nogmaals naar deken Catz en verklaarden hem, dat Smidts voortdurend Jansenistische stellingen verkondigde, en verzochten hem diensvolgens dringend te zorgen, dat hun een ander orthodox pastoor mocht worden gezonden. »Toen brachten zij 8 of 10 mannen mede die schreeuwden: Smidts is een ketter, is Jansenist, wij willen hem niet langer.« Catz sloeg ook deze verklaringen in den wind, hij vermaande hen zich stil te houden en van deze zaak geen gerucht te maken, maar »liever eenvoudig de leeringen van hun herder te aanhooren.« Hij zelf, zoo beloofde hij, zoude te Hilversum komen, om de zaak te onderzoeken. ¹⁾

Het bleek nu al te duidelijk, dat het niets baatte zich tot de wettige overheid te wenden en dat het deken Catz slechts te doen was om Smidts ongemoeid zijne dwalingen te laten verspreiden. Daarom ging men raad inwinnen bij de naburige pastoors. »Men liep naar Amsterdam, naar Utrecht, Naarden, Eemnes en Amersfoort. Het schijnt, dat Gerardus Scheerders, pastoor te Eemnes, vooral hun raadsman geweest is. Het volgende jaar echter trok hij zich terug, verklaarde van gevoelen te zijn veranderd en Smidts niet meer voor Jansenist te houden, zooals wij later breedvoeriger zullen zien.

Nu formuleerde men de geincrimineerde leer van Smidts duidelijker. Men maakte veertien stellingen op, die door twaalf personen werden onderteekend, met de verklaring: »Dit bovengeschreven getuygen wij onderschrevenen, als uyt zijn eygen mond gehoord te hebben, en des noods zijnde, elk zijn punten verklaren«.

---

¹⁾ Ditzelfde wordt ook verhaald in: „Breve memoriale de statu et progressu Jansenismi in Hollandia.“ De inhoud van dit boekje is volkomen waar, behoudens eenige kleine omstandigheden. Meerdere schreven er tegen, ook Codde poogde het te weerleggen, maar zijne „Responsiones“ zijn slechts een heftige aanval op den schrijver. Het „Breve memoriale“ heeft den genadeslag gegeven aan de Jansenisterij in Noord-Nederland. Over dit werkje zie men: Bijdr. VII, 428; VIII, 108; Nederl. Kath. Stemmen 28 Febr., 6 en 13 Maart 1880; De Katholiek 1883 dl. 83 blz. 21; Dr. R. Bennink Janssonius, Gesch. der Oud-Roomsch-Katholieke Kerk in Nederland blz. 151.

Deze stellingen luiden : ¹⁾

1. Dat Christus voor alle menschen niet gestorven is.
2. Dat daer niet in de Werelt geschiet, als met Gods innerlijke wille : en gaf tot eene gelijkenisse, daer brant een huys, wie doet het anders als Godt : een mensch doet geen goed of quaed, of Godt werkt het in hem uyt.
3. Dat Gods wille onveranderlijk is, ja soo onveranderlijk al bidden alle menschen, dat zij Gods wille niet sullen veranderen : en gaf daerbij tot een gelykenis, dat een man na Utregh t gaende, eer den Doem met sijn hand soude verzetten, eer Gods wil ; ja hij seyde daer nog bij, hij most wel sot sijn, die meynen souw Godt met bidden te veranderen.
4. Als daer een dief komt en steelt het gelt uyt u kas, gij moet het den dief niet wijten, maar het is Godt, die hem daertoe stuurt.
5. Dat ymand een man dootsteekt, gij moet het den man niet wijten, maer Godt stuurt den arm.
6. Al hoewel Godt siet dat ymand poenitentie soude doen en sich bekeeren, Godt verstoot hem, ende en geeft hem geen gratie, en laet hem rechtvaardelijk leggen, en heft een ander op die hij wil, alhoewel hij niet wil opgeheven worden.
7. Twee menschen evenveel gezondigt. God sal haer evenveel gratie geven, den eenen sal opkomen met

---

¹⁾ Het meeste, wat in deze stellingen geleerd wordt, ligt vervat in de vijf stellingen, getrokken uit het werk van Jansenius, genaamd : „Augustinus”, welke door den H. Stoel veroordeeld werden. Vandaar dan ook, dat namen „Jansenisme” en „Jansenisten” gebruikt worden. Deze naam mag door hen, aan wie ze hier worden toegekend, niet als scheldnaam beschouwd worden, maar als een historisch gegroeide naam, welke hun door hun verleden en heden rechtens toekomt. Vergeefs blijft het te beweren, dat de vijf veroordeelde stellingen niet in het werk van Jansenius, zoude te vinden zijn. De naam „Oud-Katholiek” kunnen we Smidts en velen zijner opvolgers ook niet geven om reden, dat zij zich, met de zich aldus noemende oppositiepartij in Duitschland tegen het Vaticaanse concylie en hare defenities, in verbinding traden eerst in 1854, en eerst in 1889 sloten zij zich formeel bij hen aan.

die gratie, en den ander sal dezelfde blijven : nu moogt gij niet seggen, dat den eenen meer mede gewerkt heeft als den ander.

8. Godt en geeft zijne gratie niet aen diese opregtelijk verzoeken, en van hunnen kand alles doen dat mogelijk is om Godt te believen. De reden van dit zeggen is, om dat Godt als dan souw wezen een knegt of een pagie.
9. Daer en is geen vergiffenis meer na dit leven ; waerdoor hij schijnt te verstaen, dat er geen Vagevier gevonden wort, gelijk hij met zijn eygen mond heeft gesegd en ook gepreekt.
10. Het is een punt van 't geloof, dat alle de kinderen, die zonder doop sterven, verdoemt zijn, ja ook duyvels in de Hel : en hier in moet men hem gelooven als Godt zelfs.
11. Godt en voorzag in Maria niet, alsdat hij wilde van haer geboren worden, en haer verheffen gelijk andere verdrukken.
12. Waer 't dat Godt de gratie, die hij aen Maria gegeven heeft, hadde gegeven aen de grootste zondaresse, sij soude even zoo heylig geweest hebben, als Maria, waardoor hij den vrijen wil schijnt weg te nemen.
13. Hij verbiet het Bevaert gaen op het Laere-Kerkhof, en wenscht dat de Schouwt haer sal bekeuren.
14. Hij leert, dat men hem gelooven in al 't geen dat hij zeit, gelijk of het Godt zelfs sprak ; ja hij zeit ook al was daer geen zonde in gelegen, alleen omdat ik het gebiede, zoo is et doodsonde ; en die mij niet gelooven, is niet waardig de Communie uyt mijn handen te ontvangen.

Het geschrift met deze stellingen werd algemeen verspreid en maakte zooveel gerucht, dat van Heussen, algemeen vicaris, genoodzaakt was, zich de Hilversumsche zaak aan te trekken, om tenminste den schijn te hebben alsof hij voor de verkondiging van de orthodoxe kerkleer zorgde. Hij gelastte deken Cats een nader onderzoek in te stellen. Dit had plaats in den herfst van hetzelfde jaar 1689. Hij hoorde beide partijen en kon natuurlijk niet anders oordeelen dan

dat Smidts onschuldig was. Bij dit onderzoek heeft Smidts ongetwijfeld ontkend — evenals hij dit later deed — dat hij die stellingen had geleerd, zooals zij hem door zijne beschuldigers werden toegeschreven; deze althans achtten het noodig hunne vroegere verklaring opnieuw en nog meer te bevestigen.

Omtrent denzelfden tijd had nog het volgende plaats. Op St. Augustinusdag was te Hilversum gekomen zekere Cornelis Prins, door den Jansenistischen schrijver van »Een kort en opregt verslag aan alle regtzinnige Katholijken» schimpend een «boomezijn wever» uit Amersfoort genoemd, maar die in alles toonde een goed welopgevoed en schrander man te zijn. Hij hoorde Smidts zijne Jansenistische leer verkondigen en was vooral geërgerd door de stelling, dat Christus niet voor alle menschen zoude zijn gestorven. Dit deed hem besluiten naar Utrecht te gaan om den Heer Catz, berigt te doen van hetgene hem op Augustinusdag te Hilversum wedervaren was. Het wordt ons volgender wijs met de eigen woorden van Cornelis Prins medegedeeld ¹⁾:

Kort verhael van 't voorval tusschen
Cornelis Prins, en d' Heer Catz tot Utrecht
op den 29 Sept. 1689.

Cornelis Prins verhaelde dan aen M. H. Catz dat hij in 't Sermoen van den H. Smit Pastoor tot Hilversum was geweest op den Feestdag van S. Augustijn, laetst gepasseert: dat hij hem hadde horen preken; dat Godt sommige menschen van den geheelen al uytpikt tot haer eeuwige zaligheyd, zullende die sonder twijfel zekerlijk zalig worden: dat Godt de andere altemaell laet leggen, zonder haer eenige gratie te geven, zullende die zekerlijk eeuwig verloren gaan. Ende is hier ymand tegenwoordig, (zegde hij Pastoor er bij) die hier iet tegen heeft, die kan bij mij komen om daer van te spreken: ende gelijk Augustinus tegen de Pelagianen ²⁾ heeft getriumpheert, alzo sal ik ook triumpheeren over degene, die mij hier in tegen zijn: en ik zal het verhaelde predikken, tot spijt van die 't

1) Uytterste Neerlach enz. blz. 7 v.v.

2) Aanhangers van een ketterij ontstaan in de 5de eeuw door Pelagius, die loochende het bestaan der erfzonde, de noodzakelijkheid van de genade, den doop enz.

leet is, als 't maer te pas komt. Hij zeyde veel meer andere spijtige redens die hier worden overgeslagen.

Cornelis Prins verhaelde verder aen M. H. Catz, dat hij bij den voornoemden Pastoor Smidt gegaen is, vragende hem, of hij volgens zijn belofte, in deze zaek hier voorgesteld, wilde voldoen. Dat die vragde, wat hebt gij bemerkt uyt mijn Sermoen? en hij daer op antwoorde, dit mijn Heer: dat die komen verloren te gaen, of die geen aangebode gratie zouden gehadt hebben? dat den Pastoor antwoorden, Neen: want zoo zij aangeboden gratie gehadt hadden, zoo most Christus voor haer gestorven wezen; maer Christus is voor alle niet gestorven. Dat hij den Pastoor vragde, hoe dat hij dat probeert? (bewijst) en dat de Pastoor antwoorde: zoo Christus voor alle menschen gestorven is, zoo is hij ook voor de verdoemde, die toen in de Hel waren, gestorven.

Maer hij is voor die niet gestorven; ergo niet voor alle. Dat hij Cornelis Prins daarop zeyde, dat Christus niet gestorven was, om de verdoemde uyt de Hel te verlossen, waer te zijn; maer dat hij niet daer voor gestorven is, voor zooveel zijn verdiensten, in 't oude Testament wierden medegedeelt, ontkent te worden: want Johannes Apoc. 13: 8 zeyt: dat het Lam van den beginne af geslagt is. Dat den Pastoor toen met hem niet meer wou spreken, zynde daer en tusschen zijne uytvlugten zeer slegt, niet waert om te schrijven, alhoewel hij ze mondeling aen M. H. Catz voorgedragen heeft.

Reden wisselingh tusschen Cornelis Prins en M. H. Catz, aengaende de stellingen van den Pastoor Smit.

Die stellingen waren deze: 1. Dat Christus voor alle menschen niet gestorven is. 2. Dat die komen verloren te gaen geen gratie wert aangeboden. 3. Dat Christus niet gestorven is voor die toen in den Hel waren. 4. Of Godt wil dat alle menschen salig werden.

Aengaende de I stellingh.

Dat Christus voor alle menschen niet gestorven is. M. H. Catz zeyde, dat den Pastoor Smit ongelijk hadde, met zoo los uyt te zeggen, dat Christus niet voor alle menschen zouw gestorven zijn. Hij zeyde daerbij die propositie is verdoemt door de Paus, en wij sweren die gantsch af. Maer men moet, zeyde hij, een

bepaling daerin maken ; zoo te weten, dat Christi dood voor alle menschen wel een genoeghsame prijs is, al is 't dat haer het middel niet wert toegevoegt. Cornelis Prins vraegde : Mijn Heer, het affweeren van die propositie, dat Christus niet voor alle menschen zouw gestorven zijn, geschiet dat met goede meyning ? M. H. Catz antwoordt : Ja. Cornelis Prins vraegt dan ; als de Pausen iets condemneeren, af dat niet een nootsakelijkheid en is, als over het werk van Jansenius ? Hij seit van ja.

Cornelius Prins seide dat ook billijk te wesen : ende daerop verder : dat de condemnatie moest gegaen zijn op een van beyden. Te weten, of daer in gecondemneert, dat Christi dood geen genoeghsame prijs was voor alle menschen (let wel, rakende de waerdigheyt van zijn dood) of daer is gecondemneert dat Christus door zijn dood alle menschen niet wil zaligh hebben. Het eerste (namelyk dat Christi dood geen genoeghsame prijs was voor alle menschen) wiert van Jansenius niet geleerd, zoo hadden dan de Pausen dat in Jansenius niet te condemneeren. Zoo moeten de Pausen zonder twijfel gecondemneert hebben, dat Christus door zijn dood alle menschen niet wil salig hebben : want Jansenius dat geleert heeft. Cornelis Prins seide dan : deze stelling : dat Christus voor alle menschen niet gestorven is, is gecondemneert, dat is, verdoemt in desen sin : dat Christus door zijn dood de saligheyt van alle menschen niet gesoght heeft. Den Pastoor van Hilversum hiel dit staende : Mijn Heer seit het zelfde, hoewel soo bot niet uyt. M. H. Catz seyde, de Pausen mosten haer nader verklaren. Cornelis Prins seyde, de zaak spreekt zelf. En zoo komt men tot het tweede.

Aengaende de II stelling.

Dat die komen verloren te gaen geen gratie wert aengeboden. M. H. Catz seyde, dat de Pastoor daar qualijk had aengeseit, dat die komen verloren te gaen, de gratie niet wert aengeboden, als of se de gratie dan verwierpen. Cornelis Prins vraegde : Mijn Heer, die verloren gaan, hadde die wel kunnen met al haer vermogen, de gratie daedwerkende maken ? M. H. Catz seyde van neen. Cornelis Prins seyde zoo is dan die aengeboden gratie van Godt niet bequaem, kunnende den mensch ook van zijn selfs niet ; ergo den mensch komt verloren te gaen bij manquement en van zijn zelve en van de gratie ; ergo hij moet nootsakelijk verloren gaan. M. H. Catz seyde, dit zijn diepsinnige questien, daer

veele geleerde haer hoofd mede gebroken hebben. Cornelis Prins antwoorde dat is waer; maer nu komt men de Boeren met grooten drift die questien voordragen.

Aengaende de III stelling.

Dat Christus niet gestorven is voor die in de Hel waren. M. H. Catz seyde al wederom, dat den Pastoor qualijk geseit hadde: want, seyde hij, Saul ende Judas sijn verloren, nochtans hebben die ook gratie gehadt. Cornelis Prins vraegde of Saul ende Judas een gratie gehadt hadden, waerdoor sij de verdoemenis hadden kunnen ontgaen: en, of het maer een tijdgenade waer geweest, die uyt haer zelfs niet bequaem was, om door haer salig te worden? M. H. Catz antwoorde: maer een tijdgenade. Cornelis Prins antwoorde: zoo is Christus dan niet gestorven voor die in de Hel waren, alsoo dat ze hadden kunnen saligh worden: en soo is het seggen van den Pastoor van Hilversum, en van U. E. Eerwaerde niet veel verscheelende. Toen waren 't alweer groote mysteriën.

Aengaende de IV stellingh.

Of Godt wil dat alle menschen salig worden. Cornelis Prins seyde, ja Paulus leert soo: I Tim. 2:4. Godt wil dat alle menschen saligh worden. M. H. Catz antwoordde: wie sal syn wil wederstaen: en is dese wil in Godt, soo kan se niet veranderlijk wesen. Cornelis Prins seyde, dat die wil in Godt is, waerdoor hij wil dat alle menschen salig worden, dat die in God blijft: en om dat de Godloose die wederstaen, daerom komt Godt haer te straffen met de verdoemenis. De onveranderlijke wil blijft al evenwel in Godt. Cornelis Prins seyde voorts: ik sal mijn Heer nog wel een andere reden geven. Is het Gods wil niet, dat men sijne geboden onderhout? ja seyde M. H. Catz. Cornelis Prins seyde, als wij die overtreden, wederstaen wij dan den wille Gods niet? M. H. Catz antwoorde daer is in Godt een innerlijke wil en een uytterlijke wil. De innerlijke wil geschiet altijd, maer de uytterlijke wil altijd niet. Cornelis Prins vraegde: mijn Heer, zijnder twee willen Gods? Neen seyde M. H. Catz. Wel seyde Cornelis Prins: als de innerlijke wil mij niet wilde salig hebben, en de uytterlijke wil mij door zijn predicatie wilde salig hebben, wat van beyde soude geschieden? M. H. Catz seyde: de innerlijke wil. Cornelis Prins seyde, als ik dan kome tot het gehoor, soo worde

ik doover : als ik verloren sal gaen, ontsteekt Godt 't ligt en ik worde blinder ; dan kan het alles niet helpen. Dit is, seyde Cornelis Prins, de leer van Calvijn. (Instit 3 b. c. § 12)

Ja seyde M. H. Catz, Calvijn leerden eenen Godt te zijn en drie Personen : en nochtans was dat goet, al heeft het Calvijn geleert. Cornelis Prins seyde : daer hebben we noyt over geklaegt, maer wel over 't ander. Wel seyde M. H. Catz : wil Godt alle menschen salig hebben, hoe heeft dat plaats in de ongedoopte kinderen en de verafgelege heydenen, daer Augustinus altijd zijn argument uytmaakt ? Cornelis Prins antwoorde : ik weet wel dat daer groote swarigheyd in is : maer men moet daerom de schult op Godt niet leggen, waerom alle menschen niet salig worden, of tot de genade niet en komen. Christus is ook soo ver van Utrecht met zijn gratie om salig te maken die verloren gaen, als van Japoniën ; en soo hoeft men dan dat exempel van soo ver niet te gaen halen. M. H. Catz ontkende dat : want seyde hij, hier wordt aen de menschen de gratie medegedeelt : Cornelis Prins vraegde voorder, of die van Japoniën wel konden salig worden sonder de gratie Gods ? Neen seyde M. H. Catz. Cornelis Prins vraegde voorder, of die ook wel konde salig worden die te Utrecht maer een tijt genade krijgen ? Hij antwoorde : Neen. Cornelis Prins vraegde nog eens, of die te Utrecht maer een tijt genade hebben, met die tijt genade wel een bestandige genade konden krijgen ? M. H. Catz antwoorde nogmaals neen. Ergo zeyde Cornelis Prins, leyt het niet aen vergelegene plaatsen, maer aen Gods wil, die ymand wil salig of verdoemt hebben : en waerom dan tot de verafgelege heydenen geloopt ?

M. H. Catz seyde (meynende de gene die hier maer een tijt genade hebben) het is haer eygen schult, dat zij de gratie niet langer willen hebben. Cornelis Prins seyde : hoe kan dat wezen, mits sij maer een tijt genade ontvangen hebben ? M. H. Catz antwoorde : dat is evenveel, de quaetheyt van haer wil is daer tog. Sij souden soo wel een volherdige genade komen te verwerpen (soo 't aen haer stont) als een tijtgenade. Godt voorsiet dog, dat haer de volhardige gratie, door haer quade manier van leven niet soude helpen : en dat ze derhalven soude vergeefzyn. Cornelis Prins seyde, dat Godt ook wel voorsiet, dat die tijtgenade haer ook niet souw kunnen salig maken : en dat die derhalven ook soude vergeefs zijn. Cornelis Prins seyde voorts : mijn Heer, ik zie wel, het sal dan met Godt gaen, gelijk met imand die een vrouw-persoon veel caresse

heeft aengedaen: en als men groote genegentheyd gemaakt heeft, dat men dan zijn spullen opstreckt, en haer wederom laet zitten. Soo souw Godt bij u ook doen. Godt doet den mensch veel weldaden door de Biegte, door de H. Communie enz. daer wij liefde door krijgen. En als 't dan tot de saek komt sal hij, hoor ik wel, den mensch weer eerst verlaten.

Cornelis Prins zeyde ten lesten: mijn heer ik sal dit hier bij laeten. In 't begin is 't wel: want Christus dan voor alle menschen gestorven is; op 't eynde is 't maer voor een gedeeltje. In 't begin geeft Christus sijne gratie ook aen die komen verloren te gaen; en op 't eynde is 't niemendal. Hij stont verstelt over zulke geleertheyd als hij in M. M. Catz vernam, willende liever eenen boer van een gesont oordeel zijn, als een gestudeerden van zulke geleertheid. Hij scheidt met beleeftheyd van M. H. Catz, en blijft synen dienaar.¹⁾

Dat Prins dit onderhoud met den Deken in het licht zoude geven had deze niet verwacht en hij was over die stoutmoedigheid zeer verbolgen »waer mee deze laetdunkende Weever hem in een openbaer schrift verscheyde dingen, die hij aen dezen man tusschen vier ooggen gezeyd zou hebben, valschelijk nageeft.«

»Het Hilversummer viertje werd hoe langer zoo grooter.« Steeds begreep men meer en meer dat Smidts Jansenist was en Hilversums Katholieke gemeente geheel aan die partij werd overgeleverd.

«Het ging allengskens zo hoog, dat men niet alleen den H. Smits, maer H. Catz ende den Bisschop (Petrus Codde) zelve met de dwalingen van die viertien stellingen betigte». Om dit «viertje» zoo mogelijk uit te dooven, ging Catz in de Vasten van 1690 andermaal naar Hilversum, ten einde zooals het heette, die zaak te onderzoeken. Wat bij dit onderzoek heeft plaats gehad wordt niet gemeld; het spreekt echter van zelf, dat Smidts opnieuw orthodox werd verklaard. De trouwe katholieken begrepen het anders. «De Boeren verweeten dit den meer genoemden H. Catz openlijk in zijn aengezigt. Gij lieden spant allen samen en zocht om altemael geus te maken, 't was ons genoeg voorzeyd, dat wij met U. E. zo vaeren zouden.»

Na al het voorgevallene begrepen de Katholieken terecht, dat bij de toen wettige kerkelijke overheid, van Heussen

¹⁾ Dit onderhoud wordt ook eenigzins verkort weergegeven in: Breve Memoriale de statu et progressie Jansenismi in Hollandia, blz. 15 en 16.

als provicaris en Catz als deken, geen heil te vinden was. Smidts door hen gesterkt en gesteund ging ongehinderd voort zijne Jansenistische leeringen te verkondigen. Zij wendden zich derhalve tot den Hoogw. Bussi te Brussel, internuntius ook voor de noorderlijke Nederlanden, zonden hem de bekende veertien stellingen met de verklaring dat die voortdurend door hun pastoor geleerd werden, beklaagden zich daarbij over de handelwijze van deken Catz en verzochten, dat hij door zijn gezag Hilversum van een anderen pastoor mocht voorzien. De nuntius gelastte daarna den provicaris v. Heussen een nieuw onderzoek in te stellen. Deze antwoordde, dat die zaak reeds door den E. W. Catz was afgedaan, maar dat ze op zijn hoog bevel opnieuw en nauwkeurig zoude worden onderzocht. Dit plechtig en openbaar onderzoek, misschien eenig in zijn soort — waarvan voor Hilversums Katholieken zooveel in de toekomst afhing, had plaats op Pinkstermaandag 1690.

Deze gebeurtenis vonden we omstandig verhaald¹⁾ en laten het hier om zijne merkwaardigheid en zeldzaamheid geheel afdrukken.

Verhael van 't geen tot Hilversum voorgevallen is, tusschen M. H. Smit aldaer: eenige van zijn gemeente: en mij (Cornelis Prins) rakende eenige beschuldigingen ten lasten van den Pastoor Smit, aengaende syne leeringen, in praesentie van M. H. Catz, M. H. de Swaen,²⁾ M. H. Stokenburg³⁾ en M. H. Velthuysen³⁾ op 14 Mei 1690, wezende Pinxster-Maendag. Oude Stijl⁴⁾.

Pinxster-dag verkondigde den Pastoor Smit van de Preekstoel af, dat hij de weet had gekregen van zijn oversten, zeggende hem aen, dat sij genoodsaakt waren om informatie te nemen over de klagten nu soo lang

¹⁾ Uytterste Neerlach enz. blz. 17 v. v. Hoewel dit werkje door „Een kort en opregt Vertoog enz.“ een „leugenagtig boekjen“ wordt genoemd, lijkt het ons objectiever en meer overeenkomstig de waarheid, dan het verhaal zooals „Een kort en opregt Vertoog“ het zelf geeft.

²⁾ Professor te Leuven.

³⁾ Pastoors te Utrecht.

⁴⁾ Een ander gelijkkluidend en op sommige punten aanvullend verhaal, zie: Bijlage I.

onder yder een uytgestroyt, en der halven dat hij Pastoor een yder dagvaert om tegen morgen ('t geen dan de tweede Pinxsterdag waer) voor de oversten te compareeren : en die besonderlijk, seyde hij, die tegen mij geteekent hebben, sullende een yder vrij spreken hebben. Dese verdagvaerding gaf een groot geroep door het geheele dorp, ook onder andersgesinden, die haer ook scharpten om te komen hooren. Ik (Cornelis Prins) kom daer ook bij geval : werde door eenige vrinden versogt daer m^e bij te komen, seggende als dat zij lieden morgen soudens ondersogt worden : en de mits ik van de saak nu kennis had, haer wilde assisteeren. Ik seyde, als het met fatzoen kan geschieden, wil ik mijn devoor wel doen. Men komt dan Pinxster-Maendag te kerke, daer ik soo veel volk vout, als nog oyt gesien hebbe van allerhande Religie. Na de Misse (die door pastoor Smit was opgedragen) preekte M. H. de Swaen : hiel met kragtige reden voor het groote quaed dat de verdeeltheyd mede brengt, seggende dat om het volk te vereenigen niet noodiger was, als sig te onderwerpen aen syn oversten.

Hij seyde daer ook by : dat op deze stoel (hij meynde de Preekstoel van Pastoor Smit) gepreekt wort, is de oprechte Leer : dat men de zelve dingen in Brabant en in andere plaetsen leert. Noteert hier, dat M. H. de Swaen al wist dat de Pastoor regt geleert had, en sijn beschuldigers soudens nog eerst gehooft worden. Ik konde dit niet wel inschikken, omdat ik sag dat dit geen goet regter soude wezen, die de partije al tegen was, eer hij die gehooft had. Na de praedicatie komt den Pastoor Smit met een geschrift, dat hij las, rakende sijn beschuldiging, waerin ik wederom geen goede ordre bemerkte. Want terwijl den Pastoor beschuldigt was, soo mosten sijn beschuldigers gehooft worden, en hare aenklagten doen : en den beklaegde most sijn selvens defendeeren ; maer dit ging hier heel anders toe. In het verhaelen van de artikelen, die tot sijnen laste waren, begon hij iets te seggen hetgeen soo niet en was als hij seyde ; soo is daer dan een, die daer op invalt, als meenende dat het vrij spreken was, willende met de omstandigheden toonen, die saak soo niet te wezen als den Pastoor daer verhaelde. Den Pastoor seyde, dat hij swijgen soude. Den persoon seyde, dat hij niet swijgen kon, omdat hij de questie niet voor en droeg gelijk ze was ; 't scheen daer een groote disordre soude komen. Ik seyde tegen den persoon, terwijl het den Pastoor is, en meester in sijn Kerk, soo moet gij swijgen. Maer onthout het, als 't alte-

mael gedaen is, dan sult gij tijd hebben, om te spreken, gelijk geseit is. d' Artikelen gelesen sijnde, soo seyde M. H. Catz, dat degene die wat hebben in te brengen, en besonderlijk die tegen den Pastoor geteekent hebben, dat sy sullen in een Kamer komen, en getroost worden; de gemeente, seyde hij, gelieve soolang te wagten, men sal haer dan Satisfactie doen. Daer loopen dan veel luyden na toe, willende mij mee hebben. Maar ik seyde, dat het een saek was buyten mij. Se waren daer niet mede te vreden, seggende, dat ik daer nootzakelijk bij most wesen. Ik seyde, mits het buyten mij is, soo vraag aen de vergadering of ik daer wel bij mag komen. Soo zij het toe staan, ik beloof U, ik sal der bij komen; daerop wiert ik geroepen. Ik moet dit daer bij voegen, dat M. H. Smit daer bij riep een gereformteert persoon met name Jaep Teunisse, mij wel bekent, heet sijn op sijn Religie; en seyde tot hem, komt gij hier mee binnen, want gij hebt een goet oordeel, en sult de saek wel vatten. Ik kom dan binnen groetende de Heeren. Spreke M. H. Catz aan, en segge: mijn Heer, het schijnt dat wesen wil, als ik hier kom, dat hier altijd wat te doen is. Ik ben voorleden jaer op St. Augustinusdag hier ook te Kerke geweest, toen M. H. Smit soo preekte. Ik hebbe U. E. tot Utrecht daer van gesproken, gelijk U. E. bekent is. Dat is waer seyde M. H. Catz. Ik seyde dan, terwijl ik beroepen ben, soo mag ik wel seggen, wat ik gehoord hebbe. M. H. Catz seyde van ja. Ik konde wel bespeuren, dat het hem niet seer aangenaem was; maer hij seyde tegen mij, dat ik dat heel kort moest doen. Ik seyde dan, dat ik op St. Augustijnsdag den Pastoor Smit heb hooren preken, dat die gene die komen verloren te gaen, geene gratie gehad hebben, waardoor sij de verdoemenisse hebben kunnen vermijden: ende soo ook, dat die salig worden, gehad hebben soodanige gratie, dat sij die niet hebben kunnen verwerpen. De Heeren seyden daerop: dat kan niet wesen, dat kan niet wesen. Ik was verwondert, dat ik dat hoorde, nademaal ik met M. H. Catz tot Utrecht daarvan soo gesproken had. Ik seyde, dat is waer, het kan niet wesen, als de catholijke leer regt geleert wert, maer dat het niet wesen kan, dat wort ontkent, ik hebbe het zelfs gehoord, en daer zijn der van de gemeente die het ook gehoord hebben. Ik soude wel een ondeugent mensch wesen, die sulke plompe leugens sou liegen, en de andere mee, die het ook gehoord hebben. Den Pastoor was daer toen niet praesent. Ik seyde, laet den pastoor hier komen, 'k zal

klaer doen blijken dat het waer is. Daar op wiert den Pastoor gehaelt. De andere Heeren seyden al, dat kan niet wesen. Den Pastoor komt dan, hoorende daer wat van: en begon soo met te seggen, dat het soo niet en was. Maar ik weet niet hoe hij dat hebben wilde: want het scheen hij geen groot behagen in mij had. Ik seyde dat de vrienden wat geliefden toe te hooren, dat ik het klaer zou toonen.

Ik seyde dan tegen den Pastoor, of ik dien dag van St. Augustyn den 28 Augustus, met hem in geen conferentie geweest waer; ende of hij op de stoel niet geseyd had, dat die op de leer, die hij toen leerde wat te seggen hadden, dat die vrij bij hem souden komen. Hij konde het niet ontkennen. Toen hebt gij, seyde ik tot hem, geleert, dat die komen verloren te gaen, geen gratie gehadt hebben, om haer verdoemenis te ontgaen, en dat de andere, die, die gratie gekregen hebben om salig te worden, die niet verliesen en eeuwig salig worden.

Daerop seyde ik verder, ben ik bij u gegaen: seyde dat ik swarigheyd in uwe praedicatie vont: hebbe het nu geseide u voorgesteld: gij hebt het minste daer van niet ontkent, maer geantwoord, dat dat waer was: en alzoogeargumentteert: Soo die komen verloren te gaen, hadden kunnen salig worden, soo most Christus voor haer gestorven zijn; maar Christus, seyde gij, is voor haer niet gestorven; ergo kunnen sy niet salig worden. Ik merkte daeruyt, dat gij die verschillen niet wel wist te verhandelen, willende de questie met questie goet maken. Ik ontkende dat Christus niet gestorven was voor die verloren gaen. Gij seyde wederom dat hij dan moest gestorven zijn voor die toen in de Hel waren; en daerbij, maer hij is voor die toen in de Hel waren niet gestorven; ergo niet voor alle. Ik antwoorde daerop met dit onderscheyt: dat Christus niet en is gestorven voor die toen in de Hel waren, om haer daar uyt te verlossen, maer dat Christus voor die niet gestorven souw zijn, toen sij nog levende waren, wort ontkent: want het Lam is van den beginne af geslagt geweest, (Joh. Apoc 13) wat is dat anders als dat de verdiensten van Christus al in de oude wet medegedeelt zijn. Den Pastoor bekende dan het soo geschiet te zijn. Ende hiermede, seyde ik, ende wilde gij niet meer spreken met mij. Dat is waer, seyde de Pastoor, want ik vraagde wat gij voor een waert, en gy seyt, dat gij geleert waert. Ik antwoorde, het is waer dat ik dat seyde, verstaende door geleert, soo wat bedreven te zijn in de quaestie die

wij hadden te verhandelen. Ik hadde ook te voren geseit, dat ik ongeleert was, dat is, niet gestudeert in de hooge scholen. Maer dit was geen reden, waerom gij daervan met my niet meer spreken wilde, omdat ik seyde dat ik geleert was, of spreekt gij liever met de boeren, seyde ik, van sulke quaestiën, als met die geleert zijn? Daerop begonnen de boeren te seggen, dat is waer. Den Pastoor zeide: ik hebbe alleen beroepen, om te onderrigten en niet om te disputeeren, omdat ik den besten disputant niet en ben. Het is aerdig, dat den Pastoor nu geen disputant is: en toen hij afriep van den Stoel van bij hem te komen, sou hij 't al met de wapenen van St. Augustijn ten onder brengen, wat hem voorquaem, want, seyde hij, gelijk St. Augustijn getriumphheert heeft over de Pelagianen, soo sal ik ook triumpheren van desen tijt. Siet dien grooten Goliath wort van een kleynen David soo ver gebragt, dat hij bekent den schilt daer hij sig op beroepen had, niet meer kan gebruyken.

Nadat ik geeindigt hadde, begonnen de andere te spreken en 't ging met sulken ordre toe, als het ordinaer toegaet met sulken volk. Den een seit dan, dat hij den pastoor Smit heeft hooren preken, dat men Godt niet kan bewegen van zijn besluyt, dat hij met ons voorheeft, en derhalven dat men daer niet seer door getroost wert, ja men soude daerdoor tot wanhope raken. Daer waren een à twee daerbij, die het met den Pastoor hielden, en seiden, dat zij getuygen wouden, dat sy dat niet gehoord hebben. M. H. Catz die den Pastoor genegen was, die neemt dit argument op, en seyde tegen de geen die seyden, dat zij dat gehoord hadden: sie daer bennen der die getuygen willen, dat zij het niet gehoord hebben. Dat een boer sulken argument inbrengt, ik souw dat noch kunnen inschikken, maer dat een geleert man hem daer van bedient, dat is te slegt. Ik sprak daer tusschen in, en seyde, dat niet gehoord te hebben, geen goet bewijs maekt: dat ik veel boeren had sien slapen, terwijl gepreekt wiert: en dat die altoos niet en konden getuygen: en wie weet, hoe het toen ook gegaen is. Daerna komt een geestelijke Dogter, die wel dertig jaren de kinderen gecatchiseert heeft: en seyde tegen M. H. Catz, dat zij in de Catechisatie van den Pastoor Smit geweest is, en gehoord heeft, dat den Pastoor vraagde aan de kinderen, of Christus gestorven was voor alle menschen: dat daerop geantwoort wiert van ja: dat den Pastoor daer geen genoegen in en toonde: dat hij aen een ander vraagde, die van

neen antwoorde, en dat hij daermee te vreden was. Zij seyde verder dat sij bij den Pastoor gegaen is en geseit heeft: Mijn Heer, ik hoore u daer de kinderen leeren, dat Christus niet voor alle menschen sou gestorven sijn, en ik hebbe altijd het contrary geleert, hoe zal dit 't saemen staen? en dat den Pastoor daerop antwoorde, dat ik dat niet wel verstont en dan het was, zooals hij leerden. Dit ales seyde die dogter met schreyende oogen tegen M. H. Catz, daerbij seggende: Mijn Heer mag dit wel gelooven: ik verklare op mijn waerheyd, dat het zoo geschiet is in praesentie van meer luyden: en wat men segt, den Pastoor ontkent het. M. H. Catz seyde, Dogter ik geloof u wel; maer mits gij een geestelijke dogter bent, soo zal hij dat gedaen hebben om u te beproeven. Daer mee had M. H. Catz dit al te mael al beantwoort.

Daer quamen soodanige dingen voor den dag, dat het onmoogelijk is, die al te verhalen, omdat het al onder malkander begon te spreken. Men begon daar al te verhalen dat men gisten, dat in de biegt geseit was; (wel te verstaen dat den Pastoor dat niet en seyde van een ander, maer een ander van zig zelfs). Den Pastoor seyde daarvan geen kennis te hebben. Toen seyde een van de Heeren, dien ik niet noemen mag, dat den pastoor daer niet van spreken mogt, sonder verlof van den poenitent; anders sonder dat, soude men daarvan beginnen te spreken. Ik seyde tot den poenitent: wegh, wegh met sulke malligheyd: men kon met een goede ordre niet uytreghten, wat zal het met sulke ongehoorde manier van doen wesen. Alles verder te verhalen souw malligheyd wesen: want men begon malkander te dreygen om te slaen.

Men scheyde dan, om na den middagh ten 2 uren weder bijeen te komen. Maer ik hoorde, dat niemand daer weer toe wou van die toen in de Kamer waren, omdat sij wel sagen hoe dat zij behandelt wierden van hun regters. Daer niemand komende, zoo heeft men gevraagd, of sij den pastoor wel wilden hebben: wiert geantwoort van ja, waer onder verscheyde geusen waren, en soo heeft den pastoor bij die getriumpheert, synde ondertusschen van de sijne, op welkers aanklaghingh nogh hij, nogh sijne beschermers wat te zeggen wisten, geheel verslagen. Ik henen gaende was bedroeft ten hooghsten, dat de zaken, rakende onse Religie, soo gehandelt wierden. Ende dit soo wesende hebbe dit met mijn eygen hand onderteekent, bereyt sijnde, altijd rekenschap daarvan te geven.

Bij mijn Cornelis Prins.

Na dit alles ging Catz nogmaals naar de Kerk, waar een groot aantal menschen de eindbeslissing afwachtten, en hij verklaarde plechtig, dat zij gerust konden zijn omtrent de leer van hun herder, dat Smidts orthodox Katholiek was; er was dus geen reden om hem te verplaatsen.

Hiermede was dit zoo plechtig onderzoek afgehoopen: de partij had haar doel bereikt, Smidts was als rechtzinnig Katholiek geijkt en kon nu vrij voortgaan zijne dwalingen aan zijne gemeente in te prenten.

Na dien Pinkster-Maandag schijnen velen van hen, die vroeger Smidts van Jansenisme beschuldigden, zich bij de verklaring van Catz te hebben neergelegd. Hoe kon het anders, als wij zien, dat ook de pastoors uit den omtrek samenwerkten, om Smidts te steunen. Dit blijkt uit de volgende verklaring.

»Wij onderschreeven getuygen en verklaren eenpaerlijk, dat wij op den 5 October N(ieuwe) S(tijl) dezes jaers 1690, alhier tot Hilversum omtrent 12 uren 'smiddags 60 meerderjaerige Manspersoonen van de Rooms Katholijke Gemeente van Hilversum bij een gevonden hebben; dewelken ondervraegt zijnde of de veertien stellingen, die tot laste van hunnen P(astoor) den E.H. Smits, in druk zijn gegeven, en hun wierden voorgelezen, oyt van den gemelden Heer in predikatie, of in den catechismus met die woorden geleerd waren; eenpaerlijk antwoorden, dat ze noyt diergelijke uyt zijnen mond gehoord hadden, maer dat ze in tegendeel hem valschelijk en quaedwillig zijn aangewreven. Vorders afgevraegd zijnde, of ze de verklaeringe, die de H. Smidts over de bewuste stellingen gedaan heeft, en die hun voorgelezen wierd, niet hebben hooren leeren, gaven tot antwoord, dat ze hem altijd van diergelijke stoffe zoodanig, als in zijn verklaering uytgedrukt word, hebben hooren leeren; voegende daer nog bij, dat hij hen niet anders als zijne Voorzaeten onderrigt heeft. Zij verklaerden verders, dat er nog wel 5 à 6 hondert persoonen zijn, die dezelve getuygenis bereyd zijn te geven, hoedanige getuygenis zij haer op Pinxstermaendag laetstleden alhier genoegzaam hebben hooren geven.

In Hilversom 5 Oct. 1690

bij ons

Jac. van de Water.
Adrianus van Dijk.
Joannes Neelman.
Matthias Torck.

Een gelijkkluidende verklaring legden dezelfde onder-teekenaars af van 34 geestelijke dochters of klopjes.

Ook Gerardus Scheerders, pastoor te Eemnes — vroeger, gelijk reeds opgemerkt werd, een der voornaamste raadgevers der rechtzinnige Katholieken — herriep zijne tegen Smidts uitgebrachte beschuldiging, zooals blijkt uit zijn brief aan den pastoor van Oud-Zevenaar, Hieronymus Killer, welken wij meenen ook te moeten laten volgen :

Seer Eerw. Heer.

Ick hebbe u Eerw. voor eenigen tijd omtrent 6 à 7 maenden als wat nieuws bekend gemaakt door eenen brief aan U Eerw. gesonden, dat hier omtrent een van mijn gebuyren in Hilversom genaemt H. Smits, sou geleerd hebben 14 stellingen, ter oorsaek dat ik een gedrukt briefjen hadde gezien, waer in die uytgedrukt stonden, ende tot laste van gemelde Heer toegeschreven wierden. Daerenboven heb ik met eenige van sijne onderdanen in mijn huys gesproken omtrent 6 à 7, die mij dezelfde stellingen vertoonden onderteekent door 12 Parochianen van H. Smits: getuygende dat haer P(astoor) die leerende was. Hier op hebbe ik U Eerw. dit ten eerste bekend gemaakt. — — — — —

Nu naderhant beter onderrecht wesende, heb ik bevonden, dat onze Seer Eerw. Heeren O(versten) tot Hilversum geweest hebben, om te sien wat van die saeck was. Ende hebben bevonden, dat H. P. noyt die of diergelijke stellingen geleert heeft, ende wierden die 12, die het tegen den H. P. inbrochten als sulx geleert te hebben, van de geheele gemeente uytgelacht en bespot; soodat die gedrukten brief, waeruyt ik u die 14 stellingen hebbe overgesonden, niet anders en is, als eene lasterige pasquill, die die 12 malcontenten misschien selver in 't licht hebben gegeven; ik zegge misschien, omdat gelijk ik boven geseyt hebbe, die 12 naemen in geschrift hebbe gezien, en om dat op den gedruckten brief noch naem noch drukker is te vinden. Voorders heb ik verstaen dat UEerw. uyt mijn brief heeft geloofd, alsof die sulx in waarheyt hadde geleert, hetwelke mij leet is; want ik hadde noyt gedacht, datter ymaut van sou kennis gekreegen hebben; maer dewijl het nu tot kennis van veele gekomen is, doordien UE. mijn brief soo bekend gemaakt heeft, soo verzoek ik UEerw. gelieve bij alle die geene, die zulkx door mijn brief of uwe aendieninge geloofd hebben, te vermaenen, dat ick geheel ander geloof van dien H(eer) P(astoor) hebbe.

Ende dierhalve — — — — —
 bely ik, dat hij geheel onnoosel daer in is, ende qualijk
 beschuldigt is.

Nu zal UEerw. sien — — — — —
 — — — — — ende verblijve mits deze uw seer
 Eerw. goeden en bekenden vriend en confrater.

In Blaricom den 10 Julii 1690.

Gerardus Scheerder.

Deze verklaringen, zoo zoude men meenen, zijn verpletterend voor de tegenstanders van Smidts, en pleiten hem van alle aantijgingen en beschuldigingen vrij. Doch, helaas, wanneer men deze getuigenissen nader op de keper beschouwt zijn ze van nul en geenerlei waarde. Laten wij dan eens zien, welke waarde de twee eerste getuigenissen hebben, n.l. wie en wat zijn de vier onderteekenaars, met hen toch staat of valt de waarde van deze getuigenissen. Welnu, de eerste onderteeenaar J. C. de Water, pastoor te Laren was een vurige verdediger en voorvechter van het Jansenisme, die al zijn krachten inspande, om de Jansenistische dwaling ook in zijn gemeente ingang te doen vinden. Dat zulks niet gelukte lag niet aan hem, maar aan de kloeke Roomsche Laarders, die hem te slim af waren.¹⁾ Zijn gezag heeft dus voor ons in deze zaak geen waarde ten gunste van Smidt, integendeel.

Hoewel omtrent den tweeden onderteeenaar Adrianus van Dijk, pastoor te Blaricum, geen positieve bewijzen zijn bij te brengen van heulen met het Jansenisme, toch is groote omzichtigheid aangaande hem streng geboden, vooreerst omdat H. van Heussen, hardnekkig Jansenist, die hoofdzakelijk ter verdediging van het Jansenisme zijn »Batavia Sacra« schreef, hem zooveel lof toezwaait,²⁾ wat al van dien kant komende op zijn minst genomen zeer verdacht is. Daarbij voegt zich nog dat aan pastoor Van Dijk door Neerkassel de last werd opgedragen, om eenige studenten tot het priesterschap op te leiden, wat gericht en bedoeld was tegen het seminarie te Keulen, waar de

¹⁾ v. Lommel. *Missio foederati Belgii* blz. 8, 51; G. I. J. Nieuwenhuis. *Laren in en na de Reformatie* blz. 64; Arch. Aartsb. Utr. I, 301.

²⁾ *Hist. Epix.* I, 206. Ook J. C. de Water ontvangt daar uitbundige lof. (blz. 207). Dr. Schaepman noemt de »Batavia Sacra« een partijschrift. *Onze Wachter* 1885. blz. 337.

Utrechtsche jongelingschap haar opleiding tot priester ontving. ¹⁾

Van Joannes Neelman, pastoor te Ankeveen, „hebben we,« zegt de schrijver van genoemd Kerspel, »geen enkel bewijs kunnen vinden, waaruit blijkt dat hij het Jansenisme was toegedaan, dan dat hij de verklaring ten gunste van pastoor Smidts heeft onderteekend. ²⁾

De vierde onderteekenaar Matthias Torck was kapelaan bij Catz te Utrecht en gedurende verscheidene jaren een der vurigste aanhangers van den door den Paus wettig afgezetten apostolischen Vicaris Petrus Codde, in welken tijd hij eenige vinnige werkjes uitgaf tegen Rome. Eerst later 11 Nov. 1720 verzoende hij zich wederom met de kerk. Ook de waarde dus van zijn gezag moeten we in deze zaak afwijzen, en kunnen we geenszins ten gunste van Smidts aanvaarden. ³⁾

Nu komen we aan het derde getuigenis van Gerardus Scheeders, pastoor te Eemnes. Ook dit mist alle waarde, gelijk we thans zullen bewijzen.

De herroeping van zijne beschuldiging tegen Smidts, zooals hij in boven aangehaalde brief deed, was hem afgedwongen, en later zelfs hield hij zijne beschuldiging staande.

Codde dwong pastoor Scheeders zijn beschuldiging ten laste van Smidts te herroepen, daar hij anders van alle geestelijke bediening zoude ontslagen worden. Hierdoor beangstigd herriep hij, maar geheel tegen zijn zin, want meer dan eens heeft hij bedroefd tot zijne vrienden gezegd, dat zijne beschuldiging door hem herroepen is niet uit liefde tot de waarheid, maar uit vrees voor straf gedwongen. Omstreeks Paschen 1691 werden hem door Cats, provicaris en aartspriester van Gooiland, de H. Oliën geweigerd, indien hij nog niet eens zijne herroeping vernieuwde. Hij deed zulks niet en wilde liever de H. Oliën derven, dan de waarheid prijsgeven. Nadat er twee maanden verlopen waren, heeft hij op aansporen van zijne vrienden zich onderworpen door de H. Oliën te vragen, doch deze werden hem niet gegeven, tenzij hij bevestigde, dat hij zijne beschuldiging geheel vrijwillig had herroepen, doch toen antwoordde hij vrijmoedig: Ik kan aan de waarheid

¹⁾ Arch. Aartsb. Utr. I, 410. Hij was niet te Utrecht geboren, zooals daar vermeld wordt, maar te Jutfaas uit Teusz. v. Dijk en Elisabeth van Spijk.

²⁾ Arch. Aartsb. Utr. XXIV, 281.

³⁾ Zie zijn levensbeschrijving in Arch. Aartsb. Utr. VIII, 246 v. v.

niet ontrouw worden. Is het waar, vroeg Catz, dat Smidts deze veertien stellingen gepreekt heeft. Aldus zeggen de getuigen, hernam Scheerders. En dat, zeide Catz, zult gij herroepen. Ik kan niet herroepen, zeide hij, wat 12 geloofwaardige getuigen bevestigen. Indien gij niet herroept, zeide hij, zult gij van alle kerkelijke bedieningen gesuspendeerd worden. Geen acht slaande op de censuur noch op de bedreiging daarmede, zeide hij: Ik eisch de H. Oliën. Vertoornd ging Catz weg. Na weinige dagen werd Scheerders door koorts aangegrepen en uitgeput op het ziekbed neergeworpen, zooals sommigen meenen uit droefheid. Maar de waarheid bleef hij handhaven en gaf zich niet gewonnen. ¹⁾

Hier worden dus de rollen omgekeerd, en is het aangehaalde getuigenis van pastoor Scheerders ten gunste van Smidts, geworden een pleit tegen hem. Dit laatste doet nog weer duidelijk zien, hoe de Jansenisten werkzaam waren, om hunne dwaling op allerlei sluwe wijze ingang te doen vinden.

Nadat Codde 7 Mei 1702 van zijne bediening als Apostolisch-Vicaris door den Paus wettig was ontslagen, had te Hilversum de formeele afscheiding der Jansenisten plaats.

De provicaris Th. de Cock — volgens Bat. S. de Internuntius Bussi — gaf aan Smidts zijn ontslag.

Meerdere geloovigen wilden toen geen gemeenschap meer met Smidts houden. In het doopregister van dat jaar is door Smidts eigen hand aangeteekend: »anno 1703 heeft Heer Neelman tot Ankeveen gedoopt het kind van Jan Gijsbertus Ruiters. Zoo ook heeft Pater Zeyger gedoopt het kind van Jan Kramer, in Oct. 1703, tot Bussum, hun eigen pastoor, die thuis was, niet willende gebruiken.

Ook had pastoor Smidts een nieuwen catechismus ingevoerd, waar tegen achterdocht werd gekoesterd. Op een Zaterdag in October 1703 togen Hilversums Kerkmeesters deswege naar Utrecht, om daar raad te zoeken, al licht bij de Paters. Zij kwamen er tot het besluit om »aenstaenden Zondag alle kinderen met de ouwe catechismus in de Kerck te senden, ende als Heer Smidts deselve soude willen verbieden, soo soudensij met de Kerck (te Hilversum) doen gelyck als er met de Kerck van heer de

¹⁾ Mozzi. Histoire des révolutions de l'église d'Utrecht I, 203, 211; de Cook. De Petro. Codde Sive Coddaeo (1715) blz. 78 v.v.

Water (te Laren) is daen (namelijk de Kerk door het gerecht laten sluiten). In Hilversum echter mislukte, wat te Laren was geslaagd.

Na de afzetting van pastoor Smidts, werd tot pastoor te Hilversum benoemd:

Joannes Everardus Kleyman, ¹⁾

pastoor te Aert in Gelderland, die de bedrukte Katholyken, welke den berugten Jansennisten priester Smidts verlaten hadden met veel ijver bediende. ²⁾

Doch kort daarna werd hij bij resolutie van 17 Juli 1704 verboden alhier den Kerkelijken dienst te verrichten: »Is na voorgaande deliberatie, tot onderhouding van haar Edele Groot Mog. Placaat van 17 Aug. 1702 goedgevonden, ende verstaan, dat den Hoofd Officier der stad Hoorn, mitsgaders de respective Bailluwen van . . . Goylandt . . . sullen werden gelast en geordonneert, soosals deselve gelast en geordonneert werden mit deesen, om uit den naam ende van weegens haar Edele Groot Mog. te interdiceeren ende verbieden de navolgende Priesters om in de hier nage-noemde Districten te predicken ofte eenigerhande andere dienst te doen, te weeten . . . Joannes Kleyman tot Hilversum . . . uyt name als vooren aan te seggen, dat zij haar buiten de voorschreven districten sullen hebben te begeeven binnen den tijd van tweemaal vier en twintig uren buiten de landen van Hollandt ende West-Vrieslandt, binnen den tijdt van achtdagen na de gedane aanzegging, op poene, dat die na den voorschreeven tijdt daarin sal of sullen werden bevonden als perturbateurs van de gemeene ruste, allen werden gestraft. Deze resolutie werd herhaald en versterkt 18 Oct. 1704. ³⁾

Pastoor Kleyman keerde naar Aert terug.

Smidts bleef hier als pastoor gevestigd, en ongeveer de helft der gemeente volgde hem in de scheuring, terwijl de andere helft bij de Roomsche Moeder bleef. Gedurende de vijf jaren die de scheuring voorafgingen werden er jaarlijks gemiddeld 57 gedoopten ingeschreven, in 1705 slechts 30, in 1706-28, terwijl van 1708—1766 dit getal nog geen 29 per jaar bedroeg.

Op 15 Febr. 1706 overleed pastoor Smidts op 55-jarigen

¹⁾ v. Lommel, l. c. blz. 55.

²⁾ Bachusius. Bewijsschrift III, 223.

³⁾ De Ultramontaan. Tijdschr. voor Dompers en Ignorantijnen 1827. II, 174—176.

leeftijd. ¹⁾ Men verhaalt, dat hij aan tafel zittend bij het ontvangen van het doodsbericht van een naburigen orthodoxen pastoor — wien hij bij een hevige dispuut over zijne Jansenistische stellingen, toevoegde, dat zij voor het oordeel Gods zouden zien, wie het mis had — plotseling met het doodsbericht in de hand, den geest gaf. Wie deze naburige pastoor moet geweest zijn, is mij niet gebleken. A. v. d. Steen pastoor te Laren kan het niet geweest zijn daar deze 26 Febr. 1706 overleed.

Hoewel het pogen der Roomschen, om weder in het bezit van hunne kerk te komen, was mislukt, gaven zij echter den moed niet op. In Febr. 1706, toen pastoor Smidts op 55-jarigen leeftijd, was overleden, gordden de Roomschen zich andermaal aan, om kerk en pastorie terug te erlangen. De nuntius Julius Piazza zond den heer

J o a n n e s O p h u i s ,

pastoor te Vaassen en Kannenburg naar Hilversum, om Smidt's opvolger te worden; doch het pogen mislukte: Joannes de Jong, des voorgangers kapelaan, die op 13 Febr. 1707 reeds een huwelijk inzegende, hier door J. Cats als pastoor ingedrongen, ²⁾ wist zich in het bezit van kerk en pastorie te handhaven, zoodat pastoor Ophuis onverrichter zaken naar Vaassen moest terugkeeren.

De Jong schijnt menig tot nog toe trouw gebleven katholiek te hebben doen wankelen, althans het jaar na zijne aanstelling 1707 klom het getal gedoopten tot 44. Dit heeft er wellicht aanleiding toegegeven, dat een paar Katholieke inwoners van Hilversum, den nuntius te Keulen Joannes Baptista, aartsbisschop van Tarse, per brief de vraag voorstelden of zij met genoemde de Jong kerkelijke gemeenschap mochten houden? Het antwoord van den nuntius in den brief van 3 April 1708, die niets dan liefde en zucht tot vrede ademt, was natuurlijk ontkennend. »De Jong«, — zoo wordt daar gezegd — »is iemand, die zich heeft ingedrongen in de pastorie van Smidts tot Hilversum, die geenerlei jurisdictie of zending heeft, noch de macht om biecht te hooren, de absolutie te geven, of eenige pastoreele bediening uit te oefenen.« Verder schrijft de nuntius, dat hij aan de Jong meermalen schreef en hem over zijne handelwijze vermaande, maar dat hij wel

¹⁾ v. Lommel, l.c. blz. 5; Necrol. Harl. De Katholiek 1873, I, 268.

²⁾ Bijdr. Haarlem. X, 379.

begreep, »dat genoemde priester, zooals zijl. gewoon zijn, niet eens die brieven las, maar door een ander liet lezen om zoo onwetendheid te kunnen voorwenden.« Verder wordt hun verboden kerkelijke gemeenschap met hem te houden, en worden zij tevens aangemaand ook anderen »daar af te houden, zonder echter de liefde jegens gemelden Heer de Jong te kwetsen of hem te krenken.«

Die brief, die zekerlijk in aller handen kwam, alsmede de raad en de vermaningen van het »paar«, wellicht invloedrijke Katholieken, hadden ten gevolge, dat menig wankelende tot inkeer kwam. In 1708 werden er slechts 15 door de Jong gedoopt, en de drie volgende jaren 28, 28, 24.

Nog volgde een nieuwe proef omtrent het einde van October 1709: door de wettige overheid gezonden kwam naar Hilversum

A d r i a n u s W i j n a n t s,

die hier kerk tegenover kerk oprichtte, niet zonder veel opschudding te verwekken. ¹⁾ Op 21 Febr. 1710 staat hij hier nog op zijn post, niet meer op 20 Maart. Want nadat hem de vraag gesteld was door de Ed.Gr. Mog. Heeren Staten van wien hij zijn zending had, en geantwoord had van den Paus, werd hij met nog zes andere priesters van elders naar Den Haag gedagvaard. Wijnants verscheen niet, hij werd veroordeeld zich »binnen den tijd van 8 dagen uyt deze Provincie te begeven, sonder daar weder binnen te comen als niet voorgaande vercregene permissie.« ²⁾

Een laatste poging volgde omstreeks het eind van 1716. Toen zocht men den heer

N i c o l a a s H o l l a n d e r s v a n V e l z e n.

hier tot pastoor te verkrijgen. ³⁾ Hij kerkte eerst op de grenzen van Hilversum en trachtte daarna in de Achterhofsche kerk te komen, doch werd door pastoor de Jong daaruit geweerd; men wist toen van den baljuw mr. Hend. Hooft te verkrijgen, dat hij pastoor de Jong uit gemelde kerk liet zetten en Nic. Hollanders er in plaats.

Dat de Jansenisten over dit werken van Hilversums Katholieken en het medewerken van pastoor van Bijlevelt — die zijn kapelaan Hollanders naar hier had gezonden — verstoord waren, is licht te begrijpen. De Jansenist Dalenoort,

¹⁾ Bijdr. Haarl. X, 379.

²⁾ Bijdr. Haarl. III, 277, 279.

³⁾ Hoyno van Papendrecht. Hist. Ecoles. 160; Arch. Aartab. Utr. I, 396.

pastoor te 's Hage zond eene kwaadaardige aanklacht tegen van Bijlevelt aan den Baljuw van Wassenaar, waarin over Hilversum het volgende :

»Een onwiggelbaar beweis van N. Bijlevelts allentom beroemde Magtoeffening is : dat de qualijk geïntentioneerde (dat wil zeggen : de goede Katholieken) in het dorp Hilversum het zo ver hebben weten te brengen, dat de officier der plaats zig verstout heeft in de maand van April deses jaars, de kerk te sluyten en aan den pastoor alle bedieningen te verbieden, in zo verre dat die geen, die den pastoor getrouw bleven, uytmakende het deftigste getal, drie uren ver, in tijd van siekte, een priester moesten halen, en dat alleen, om dies wil de pastoor niet wilde toestaan, dat een priester van Bijlevelt gezonden — een nooit gehoorde voorslag — nevens hem in de kerk zou de dienst verrigten. Waartoe N. Bijlevelt reets geschikt had zijn kappelaan genaamt Holland, uit Luykerland, een wonder oproerig mannetje, die ook op den 8 December des vorigen jaars uyt Bijlevelts huis is vertrokken, om op de grenzen van Hilversom te zijn en de oproerige boeren aan te houden: zich bij een preekheerder monnik binnen Utrecht heeft neergezet. Dit geval is bij Request aan Haar Ed. groot Mog. in de maant April l.l. vertoont, zonder dat Haar Ed. Gr. Mog. hebben gewaardigt eenige beteugeling van N. Bijlevelts-regeringe te decernereren; alhoewel zij wel hebben gewaardigt de ontsluitinge der voornoemde kerk te bevelen.« Dit Request, waarvan de Jansenistische pastoor Dalenoort spreekt, was bij de Staten van Holland door de Jansenisten ingediend 23 Juni 1717. ¹⁾

»Dat hij (van Bijlevelt) verders de priesters der welmeynende clergie reeds in hunne Statien veroutrust, door oproerige, die daar zijn, aan te houden en aan hunne Priesters van zijnen aanhang te voorzien van eene zendinge, die bij de gemelde plakkaaten verboden wordt in te willigen. Waar door deze oproerige aangezet worden, om alle mogelijke middelen, die tot het verjagen hunner oude Priesteren dienstig zijn, werkstellig te maaken; hetgeene onlangs Jan de Jong, Priester Hilversum, heeft genootzaakt, om zijnen toevlugt tot Haare Ed. Gr. Mog. te neemen, en daar door af te wijzen, zeker Priester genaamt Hollander uyt Luykerland, en beroemd wegens oproerigheyd, den welken N. Bijlevelt aldaar wilde indringen.«

¹⁾ Hoyno van Papendrecht. Hist. der Utrechtsche kerke. Aanhangel der gedenkschriften 81.

Toen de baljuw Hooft 8 Febr. 1707 gestorven was moest zijn opvolger op hooger last den heer de Jong in zijne kerk en pastorie herstellen, en pastoor Hollanders werd op last van Gecommitteerde Raden gevankelijk naar Den Haag gevoerd, waar hij gegijzeld bleef tot voor hem een hooge losprijs was betaald.¹⁾

Joannes de Jong overleed 27 Aug. 1719 plotseling. Dit overlijden wordt ons door den Apostolischen Vicaris van Bijlevelt en door Hoync van Papendrecht medegedeeld, ongeveer als volgt: Op 27 Aug. overleed plotseling zonder de Sacramenten ontvangen te hebben in de pastorie te Hilversum Joannes de Jong. De dood, zegt men, werd veroorzaakt door een schrik, ontstaan op dien dag tijdens zijn preek, toen iemand zijner parochianen hem publiek tegen sprak.

Een opvolger werd gezonden, en sinds dien is het Jansenisme tot op den huidigen dag in Hilversum gevestigd. Wij geven hier de rij zijner opvolgers:

C. van Haecht was hier gedurende eenigen tijd deservitor. Als pastoor volgde:

Arnoldus van der Cruyssen, vroeger pastoor te Amsterdam buiten de Utrechtsche poort, die in Juli 1726 het instrumentum appellationis had geteekend. Hij heeft zijn eerste doopsel hier geboekt op 19 Oct. 1719; zijne hand loopt door tot 29 Juli 1727, toen toog hij naar de baden te Aken, hier achterlatend zijn kapelaan Godefr. Bull, die zijne plaats waarnam tot 18 April 1728. Niet lang daarna moet v. d. Cruyssen zijn overleden.²⁾

Pastoor werd toen Godefridus Bull, uit de Meyerij van Den Bosch. Hij was eerst kapelaan bij zijn oom Petrus Holle, pastoor in de St. Nicolaas te Utrecht, daarna te Gorkum, waar hij in Juli 1726 het droeve instrumentum appellationis onderteekende, eindelijk te Hilversum, waar hij in het doopboek neerschreef: »Sequentes baptizati sunt a Godefrido Bull, pastore van Hilversum. Zijn eerste doopsel staat geboekt op 12 Mei 1728, het laatste op 9 Nov. 1754.

In 1730 had hij tot kapelaan Joannes Franciscus Joret,

* 1) Deze geschiedenis vinden we ook omstandig verhaald in het Jansenistische werk: „Storia e sentimento dell'abbate Tosini sopra il Giansenismo” enz.; M. G. Dupac de Bellegarde. Histoire abrégée de l'église métropolitaine d'Utrecht vermeldt het blz. 294.

Pastoor Nic. Hollanders was later werkzaam te Utrecht 1718 te Vaassen en Kanneburg 1722, Olburgen en Drempt 1724, Doesburg 1749—1767. Arch. Aartsb. Utr. IV, 120.

²⁾ Arch. Aartsb. U. I, 499.

die in 1744 hier als testis matrim. voorkomt; in 1732 was hier kapelaan Joannes Spruyt. Op het laatst van 1754 moet pastoor Bull zijn gestorven.¹⁾

Joannes Baptist. Eugen. Gijselinck, uit Gaveren bij Dendermonde, volgde in Dec. als pastoor op, en boekte 25 Dec. zijn eerste doopsel, het laatste op 25 Sept. 1799. In 1763 onderteekent hij hier het Jansenistisch concilium. In 1771 ontmoeten we hier een heer van Winden, die vermoedelijk hier kapelaan is geweest. Op 21 Januari 1795 stond hier als kapelaan Pellegrinus van Kalken en op 13 Oct. 1799 F. J. Guddé. Op het eind van Febr. 1800 verscheen voor de gerechte van Hilversum de eerw. heer Johan. Bapt. Eug. Gijselinck R.C.,²⁾ priester en pastoor alhier, zijnde ziekelijk, doch gaande en staande en zijn verstand wel hebbende. Aan zijn doctor B. van Loenen vermaakt hij ter voldoening van geneeskundige behandeling zijne Vaderlandsche Historie van J. Wagenaar met de vervolgen en bijvoegselen; verder stelt hij de kerk, waarover hij stond met hare armen tot zijn geheelen erfgenaam. Na 26 Juli 1800 moet hij gestorven zijn. Onder de menschen liep de spraak, dat pastoor Hölscher hem in den nacht voor zijn dood kon bezoeken en terugbrengen tot de verlaten moeder.

Franciscus Joannes Guddé, in Oct. 1799 alhier kapelaan, volgde in den zomer van 1800 als pastoor op en boekte als zoodanig zijn eerste doopsel op 8 Sept. 1800; tot 1813 droeg hij de herderstaf.

De Wit, pastoor te Hilversum 1813—1825.

Petrus Joannes van Wijck, geb. te Rotterdam in 1785, te Hilversum pastoor van 1825 tot 1868, in welk jaar hij overleed op 22 Juni.

H. J. C. Rothmeyer, pastoor alhier 1868, waan-Kanunnik sinds 1872. Hij komt ten diepen val en treedt af in 1886.

Gerardus Gul, geb. te Egmond aan Zee 26 Oct. 1847, werd priester gewijd 21 Nov. 1870, wordt pastoor te Hilversum in 1886, wordt zoogenaamd aartsbisschop van Utrecht 11 Mei 1892.

Gerardus Christianus van Schaik, geb. te Delft 30 September 1845, priester gewijd 23 Aug. 1874,

¹⁾ Arch. Aartsb. Utr. II, 164; Bijdr. Haarl. XIV, 77; XVII, 228.

²⁾ Toen noemden de Jansenisten zich nog „Roomsch-Katholiek”, gelijk ook hun groote Petrus Buys zich aldus nog noemde. Zie titelblad van „Het Nieuwe Testament” (Utr. 1884).

pastoor te Hilversum 31 Juli 1892, werd 19 Febr. 1894 waankanunnik.

Het zielental der Jansenisten bedraagt thans in deze parochie nog slechts 565, het getal communicanten is 354.¹⁾

De gemeente neemt dus niet toe; het getal gedoopten was in 1710: 28, in 1720: 37, in 1730: 27, in 1740: 20, in 1750: 29, in 1760: 26, hetgeen gemiddeld wijst op een gemeente van circa 700 zielen, Volgens de volkstellingen waren er in 1900: 599 zielen, in 1910: 633 en volgens officieele opgave van hen zelf in 1912: 565.²⁾

De gemeente van Hilversum was en blijft nog voor hen eene der grootste en aanzienlijkste en leverde onderscheidene mannen, die de scheuring voortzetten: Gijsb. de Jong, bisschop van Deventer (+ 1824), W. van Os, aartsbisschop van Utrecht (+ 1825), W. Vet, bisschop van Haarlem (+ 1853), J. van Santen, aartsbisschop van Utrecht (+ 1857), L. de Jong, bisschop van Haarlem (+ 1857) zijn te Hilversum geboren.

NA DE SCHEURING.

Toen de Roomschen ten behoud van hun rechtzinnig geloof de Achterhofsche Kerk moesten vermijden, sloegen ze met kloeke wijsheid de handen in een, om elkaar te helpen in het torsen van hun Kruis. Ze wisten in hun midden een vast Kerkbestuur te handhaven, dat voor de belangen hunner gemeenschap optrad, milde giften gaarde en ten behoeve der gemeenschap aanwendde en getrouwe rekening daarvan hield. Jaarlijks traden twee Kerkmeesters af, in wier plaats twee nieuwe door de gemeente werden gekozen: zij boekten ontvangsten zoowel als uitgaven en deden elk jaar rekening en verantwoording daarvan. Het oudste nog aanwezige rekenboek is van 1721, en draagt aan het hoofd de merkwaardige woorden: «Dit boek is aengeleit van de Roome Catholijke Kerkmeesteren onder die heylige gehoorsaamheyt des pauws van Roomen». De eerste post der ontvangsten vermeldt op 14 Sept. 1721

---

¹⁾ De Oud-Katholiek, 28ste Jrg. 1912, blz. 230.

²⁾ Paul Goulmy. De Oud-Bisschoppelijke Cleresie blz 18; De Tijd 5 Aug. 1911.

een batig slot der vorige rekening, ¹⁾ die ingediend werd door Wilm Claesz. de Wit en Pieter Fransz. Reyserman. Van 1721—'22 volgde Gerbert Willemsz. Boer en Hendrik Roelofsz. Vermeulen; van 1722—'23 Bastiaan Gerritsz. Kool en Kreijn Rijcksz. Peet; van 1723—'24 Joost Willemsz. de Boer en Jan Vermeulen; van 1724—'25 Heyndrik Aersen van den Opstal en Dirk Jan Andriessen; van 1725—'26 Gerrit Ansen Focker en Jan Jansen Hackelaar, enz. enz. Er komen vele posten in voor, die opmerking verdienen. Zoo op 28 July 1722 het volgende: «Voor het overdragen van het altaar verteert 2 stu.» Of dit er op wijst, dat ergens in stilte de H. Mis gelezen werd, wordt niet van elders, en ook niet in de volgende rekeningen, bevestigd. Op het eind van Augustus 1725 komt het eerst voor: «Nogh aen een seecker heer ten voordeele van onze gemeente 15 gl.» Op de kant stond ter verklaring hierbij: «Aen den stedehouder tot Naerden, om priesters bij sieke menschen te mogen halen van buiten dorp.» Deze post keert onder verschillende vormen jaarlijks terug. In 1732 werd algemeen toegestaan, dat priesters uit de naaste omgeving in Jansenisten-gemeenten aan bedlegerigen de H.H. Sacramenten mochten toedienen. Een der beweeggronden voor dit besluit was, dat anders op plaatsen als Zaandam en Hilversum vele menschen van de H.H. Sacramenten verstoken zouden blijven. Men moest de menschen — zoo heette het — niet baloorig maken. ²⁾ Maar aan Hilversums Katholieken kostte dit, zoo wij boven zagen, een recognitie van 15 gulden. Ook komt in latere jaren telkens een post voor: „een zak rapen aan zekeren heer”, met wien ook wel de schout zal bedoeld zijn, om hem door extra gaven nog goedgunstiger te stemmen. Onder de uitgaven ontmoeten we jaarlijks nog: „voor het halen en terugbrengen van den pastoor van Laren bij zieken, bij oude en gebrekkige lieden, om hun Hoogtij van Paschen en Kerstmis te houden.”

Een klein vertrekje in het huis, thans bewoond door den Heer Barend Nieuwenhuysen en Mej. Wed. Wirtz, dat toen op den hoek van den Laarderweg (thans Stationsstraat) en aan de grens van het dorp stond, diende voor biechtkamer. Wanneer men thans nog dat biechtkamertje

¹⁾ Er heeft dus waarschijnlijk nog een ander boek bestaan dat verloren is geraakt.

²⁾ Dr. W. Knuttel. De toestand der Nederl. Katholieken II, 145.

— een vertrekje in een afgelegen hoek van het huis — betreedt, worden onze gedachten onwillekeurig teruggevoerd naar die tijden van verdrukking en vervolging. Thans als vrij Nederlander, ontworsteld aan dien hatelijken druk, voelt men te staan op een voor ons historische plek, waar ondanks strenge plakaten Gods genademiddelen werden bedeed aan onze voorouders, die zooveel kracht in dien heftigen strijd van noode hadden.

Het vertrekje heeft een oppervlakte van 2,10 : 2,65 en een hoogte van 1,90 M. De linker zijwand is rijk versierd met zeer fraaie tegels. Wij zien daar twee voorstellingen: Christus aan het Kruis en Maria met het goddelijk Kind, welke omlijst zijn door een rij van 44 tegels, welke bijna alle eene verschillende voorstelling geven uit de vier Evangeliën, de Handelingen der Apostelen en de Apocalyps.

In hetzelfde vertrekje zal waarschijnlijk ook aan velen de H. Communie zijn uitgereikt, want in de jaren, waarvan de administratieboeken posten bevatten voor het halen van geestelijken naar deze plaats, werd niet meer gelijk vroeger iets uitgegeven voor het rijden van — zooals staat opgeteekend — »een vragt arme, gebrekkige menschen naar Laren«. Het vermoeden is zelfs niet ongegrond, dat in dit huis het Allerheiligste zal bewaard zijn, hetwelk hierdoor versterkt wordt, doordat voor eenigen tijd in den kelder, welke een gewonen en een door een kast verborgen toegang had, bij het afschrapen van den muur, een kleine kluis werd ontdekt, welke met een sleutel kon worden afgesloten. Deze verborgen kluis kan dus gediend hebben om het Allerheiligste te bewaren, hoewel geen zekere berichten of overleveringen daaromtrent bestaan.

Ook is bekend, dat de geloovigen godsdienstige samenkomsten hielden in den »werkwinkel« van het huis in de Heerenstraat, thans bewoond door den heer D. de Wit. Zij kwamen daar des Zondagsmiddags bijeen, om de vigiliën der overledenen te bidden. Overigens heeft de overlevering niets bewaard van eenig huis of lokaal, waar de H. Mis zoude gelezen zijn of andere godsdienstoefeningen verricht.

De ontvangsten in meer genoemde administratieboeken opgeteekend, bestaan in milddadige giften ten voordeele van de gemeente, die in sommige jaren vrij aanzienlijke sommen bedragen, b.v. 1730—'32 ruim f 800 Op 2 Febr. 1735 werd het volgende geboekt: „Uit milddadigheid ontvangen tot onderhoud van het kerkgoed« van meerderen te samen f 18. Zij hielden dus als de wijze maagden, alles

gereed voor de ontvangst van den bruidegom, op wien ze blijven hopen, ofschoon hun geduld op een harde proef werd gesteld. Zij gingen ter kerk naar Soest, Baarn, Laren, vooral naar Bussum, waar die van Hilversum tot het zangkoor behoorden, zooals uit de ontvangsten eenige jaren na 1731 voorkomend is op te maken: »uitgehaald uit de bussen op het zangkoor te Bussum«, »boeten op het zangkoor te Bussum«, terwijl in uitgaaf is geboekt: »voor gezingsboeken op het koor te Bussum.«

Het jaar 1753 scheen eindelijk een blijden zomer te zullen brengen. In Juni van dat jaar diende men bij Gecommitteerde Raden in Den Haag een smeekschrift in, waarbij de Roomsche kerk- en armmeesters van Hilversum namens ongeveer 2000 Katholieken van de goedertierenheid der Heeren Staten verzochten, om een zeker huis, staande aan den buitenkring van het dorp, ruim 130 roeden van de Gereformeerde Kerk en ongeveer 70 roeden van het Jansenistisch kerkhuis, hun geschonken door den heer Velthuysen, nu dienende tot boerenwoning, te mogen inrichten tot een kerkhuis voor hen.¹⁾ Althans op 2 Augustus 1753 schreef pastoor H. Konigsvelt van Ankeveen aan den Aartspriester Ram van Schalkwijk: »Alsoo is er tegenwoordig meer hoop, als er oyt geweest is, om een Roomsche-Catholyk Priester te Hilversum te krijgen; en onze Heer Vice-drost in wiens handen de Gecommitteerde Raden in Den Haag de saack gesteld hebben om daarover zijn advies te geven, niet en willende spreken met Hilversumsche boeren, mij geordonneert (heeft) om met hem daarover te handelen, om de saack, was het mogelijk, tot een goed eynde te bevorderen, daar ik tot nu toe niet wel heb kunnen reussereen, doordien ons een grooten tegenspoed van de Jansenisten, die machtig zijn, ontmoed. Echter is de hoop niet al verloren: het sal maar op eene saack, indien ik Hilversum daartoe kan overhalen, aankomen. God geef sijn gunst daartoe. Ik hebbe het van mijn plicht geacht aan U. Ampl. daarvan kennisse te geven, opdat er vooruyt gesien word, om daar ter plaatse een bequaam, ervaren en bedreven priester te senden, die de wilde en verstrooyde schapen versamelt en de afgevallenen tot de schoot der H. R. C. Kerk weer bijbrengt". De Aartspriester schijnt machtiging tot benoeming van een pastoor gevraagd te hebben, want 10 Oct. 1753 schrijft de nuntius Ignatius Orivelli aan hem: Wanneer de Hilversumsche zaak beslecht is, keuren wij volkomen

¹⁾ Bijdr. Haarl. XXII, 42.

goed de benoeming van een voor deze plaats geschikten pastoor.

Op 14 Sept. 1753 namen Gecommitteerde Raden eene voorloopige beslissing, die zooveel deed hopen, dat men aan Jan Groenendael opdroeg een teekening te maken van het kerkhuis, waarvoor hij f 1,18 ontving. Contracten werden gesloten, en volgens verhaal van oude lieden — aldus pastoor H. J. Smidt — had men den grond voor den bouw van een Kerkhuis op het Noordeind van de Groest reeds uitgebakend. Maar van Jansenistische zijde kwam men er zoo sterk tegen op, dat Gecommitteerde Raden, nadat des stadhouders advies gelezen en de bouwplannen waren ingediend, alles terstond botweg afsloegen, alle hoopvolle vreugde vernietigde. ¹⁾

Aldus schreef wederom pastoor Koningsvelt aan den aartsbisschop Ram van Schalkwijk 5 Oct. 1753: «De berichten, die ik U Hoogw. doen moet, deugen gansch niet. Bij mijnheer de substituut drost, had ik te Amsterdam alles naar wensch bewerkt, die voor ons een favorabel advys heeft gegeven; het bestek van het huys, sooals het stond gemaakt te worden, naar Den Haag gezonden: Kortom daar ontbrak aan onze zijde niets om aan de Ed. Mog. Heeren Gecomm. Raden een gunstig fiat te krijgen. En evenwel, zoo haast als het advys was gelezen in de vergadering, is het terstond bot afgeslagen, om geen meerdere sollicitanten te hebben. De Jansenisten, gelijk het blijkt, moeten groote en machtige vrienden in Den Haag hebben. Ick hebbe de Hilversummers een middel aan de hand gegeven, waarop wij opnieuw in Den Haag een tentamen zullen doen doch het zal te beduchten zijn».

Zooals uit bovengenoemd cijfer: 2000 Katholieken, blijkt, waren zij in getalsterkte toegenomen. ²⁾ Bij de scheuring

¹⁾ Res. Gecom. Raden 17 Sept. 1753. Knuttel l. c II, 164, 244.

²⁾ Niettegenstaande 1 Mei 1725 een vijftigtal huizen door een fellen brand in de asch waren gelegd, breidde zich de gemeente zoo snel uit, dat reeds in 1732 de lijst der verpondingen 463 huizen aanwees. Tegenw. Staat VIII, 116; de Rijk. Wand. blz. 22. Op dezen brand verscheen: Waerachtig Verhael van de schrikkelijke brand, die er is geweest op het dorp Hilversum, leggende in 't Gooy buiten Naerden; alwaer wel zeventig huizen en twintig schuuren, behalven de hooybergen en twee kinderen door de vlammen zijn verteerd. 30 April 1725. Te zingen op de voys: Die van Abraham wilt hoeren. Amsterdam bij J. Hendriksz (1725) Met houtsnode; in 4°.

in 1704 kunnen er niet meer dan 7 à 800 geweest zijn, zooals uit het getal gedoopten is op te maken. Onder dit groot getal Katholieken waren er zeer vele behoeftigen, zooals wederom blijkt uit de administratieboeken van het armbestuur. Toch moet er een zekere welstand hebben geheerscht. Dezelfde boeken toch toonen een ontvangst van collecten en liefdegiften aan van 14 zelfs 1500 gulden 's jaars. Onder de liefdegiften komen er niet zelden voor van f 100, ja f 200.

In 1766 werd Hilversum wederom door een zwaren brand geteisterd. De brand op de Groest in een vendu-huis ten gevolge van vetsmelten begonnen, welke door gedurige wendingen van den wind kerk, pastorie, school en meer dan 200 huizen en schuren (toen bijna alle met riet gedekt) in de asch legde.¹⁾

De kerk werd hersteld en in 1768 door Ds. J. W. van Yssum weer in gebruik genomen. Ook de toren bleef gedeeltelijk behouden. De bovenste verdieping en de met leien gedekte spits werden vernieuwd.

Het fabriekswezen — tot aan den brand van 1766 lakenweverijen — schijnt altijd hoofdzakelijk in handen van katholieken geweest te zijn.²⁾ Boven den eenvoudigen burgerstand ontmoeten wij op de registers niemand dan eenige katholieke doctoren, als Clement,³⁾ Pingré⁴⁾ en later Dubois.

1) J. E. C. Schook, Hilversum, blz. 4.

2) Zie: De opkomst van de tapijtfabrieken te Hilversum in de tweede helft der 18de eeuw. Het Gooi I, 37—62.

3) Trouwboek van de kerk te Naarden.

4) Doodenregister van de kerk te Naarden. Te Hilversum schijnt altijd een katholieke geneesheer gevestigd geweest te zijn. Ik vond nog P. F. Valkenhoff, med. et art. obst. doctor († 18 Nov. 1876) en Dr. J. G. J. J. Mol († 11 Nov. 1882), op wien J. Alberding Thijm het volgende dichtte:

Die in den zomer van het leven
 Wordt weggeroepen van deze aard,
 Maar zooveel vruchten heeft vergaard
 Als ooit de herfst nog heeft gegeven,
 Dien heeten in Gods Heiligdom
 Zijn uitverkoornen wellekom;
 Maar hen, die hem op aard omgaven,
 Treft des te meer de scheidingsmart,
 En 't afscheidslied, bij zijn begraven
 Verscheurt hun hart.
 Toch, gade en kinderen, blijft getrouw
 Aan 't voorbeeld van den dierbren doode,

Het veelvuldig reizen der kerkmeesters naar Naarden, Muiden, Utrecht, Amsterdam, maar vooral naar Haarlem en 's Gravenhage, hoe gering het ook geschiedde, kostte veel geld; en verscheidene malen in het jaar, zooals doorgaans gebeurde, 5 à 6 dagen in die plaatsen vertoeven, kunnen alleen zij, die een zekere welvaart genieten. Zoo ging men in 1732 tienmaal met twee personen naar Den Haag. In de hofstad had men voortdurend een advocaat en procureur aan het werk. Aan den eerste werd 10 April 1733 eene rekening voldaan ten bedrage van f 255.

Het doel van al die reizen was ongetwijfeld geen ander, dan om van de Hooge Regeering vergunning te verkrijgen tot het bouwen van een nieuw bedehuis. Maar al die pogingen met zooveel opoffering en volharding aangewend, bleven geheel vruchteloos.

Na den brand, die in 1766 een groot deel van het dorp in asch had gelegd en ook de protestantsche kerk met toren en predikantswoning deerlijk had geteisterd,¹⁾ werd er verder verbazend veel, zelfs 12 à 14 maal in een jaar »voor de kerckzaeke« naar Amsterdam, Haarlem en 's Gravenhage gereisd. En dit was wel voornamelijk tengevolge hiervan, omdat de Baljuw de Oud-Roomsche kerkschuur had gesloten, daar zij nalatig waren geworden in het betalen der recognitiegeden. De Roomschen repten zich dus weer met nieuwen ijver, opdat zij hun oude kerk mochten terug erlangen. »God geve« — aldus schreef pastoor J. F. Groot-huys te Waverveen, die tot raadsman was ingeroepen — »dat de geslotene kerk voor ons 't eerst weer geopent worde.« Vergeefsche wensch. Want de Jansenisten wendden zich met een request tot de Staten. Deze vroegen advies aan de Gecommitteerde Raden in Den Haag en bevalen, bij resolutie van 12 Nov. 1766 dat zoo de kerksluiting alleen had plaats gehad wegens verschil over de recognitie, de kerk weder heropend moest worden, tot het geschil uit den weg was geruimd.²⁾

Op 20 Juli 1767 dienden kerk- en armmeesters der

1) Van dezen brand bestaat nog een prent met gezicht op de afgebrande kerk, toren en rechtshuis.

2) Groot Placaatb. VIII, Dr. W. Knuttel, l. c. blz. 256.

Die, toen zijn God hem tot Zich noodde
„Tot weerziens“ wenkte aan kroost en vrouw
En d'armen, wien de kerkhofzoode
Hun steun, hun toevlucht rooven zou.

ALB. TH.

Roomschen nogmaals een smeekschrift bij Gecommitteerde Raden in, biddend, dat het hun vergund mocht worden, om te hunnen koste te Hilversum een kerkhuis te mogen doen bouwen. Tegelijkertijd wendden zij zich tot den Prins Stadhouder met de heusche bede, om goedgunstige ondersteuning van hun verzoek. Dit vinden we bevestigd in de lijst der uitgaven waar we op 23 Juli 1767 geboekt vinden: »Ik met mijn confrater 5 dagen uyt geweest met paard en chais na het huis de Loo betreffende onze kerkzaak.« In het request, dat zij overmaakten en onderteekend was door Roelof Cales, Aart Fennes, Christiaan Alders en Cornelis Willemse Reyn, kerk- en armmeesters, wordt gezegd, dat in de dorpe Hilversum meer dan 1500 menschen zijn van de Roomse Religie, maar die geen kerkelijke gemeenschap hebbende met den (Jansenisten) Priester of Pastoor tot Hilversum, genoodzaakt zijn, op afgelegen plaatsen, met werkelijk verzuim van hantering en kostwinning hunnen godsdienst waar te nemen; — dat verder velen van hun, ter oorzaak van den brand des vorigen jaars en »alsmede uitgelokt door de elders facieler kunnende gevonden worden exercitie van derzelve godsdienst,« tot groot nadeel der fabrieken en trafieken, te rade zijn geworden zich elders te vestigen; — dat zij om die redenen aan Gecommitteerde Raden hebben ingediend het verzoek, dat hun moge worden gepermitteerd om »ten haren kosten, tot Hilversum, op eene bekwame, doch afgelegen plaats een Roomsche Kerkhuis te mogen doen bouwen; — en dat zij wijders hebben aangeboden om, zoo hun verzoek wordt toegestaan, ten behoeve der publieke gebouwen te Hilversum, als kerk, toren en predikantswoning voor te schieten en te fourneeren eene som van f 5000.—, en dat nu die redenen nog pressanter zijn en de totale ruïne der fabrieken te Hilversum wordt tegemoet gezien, zoo hun verzoek niet wordt toegestaan; dat zij derhalve dringend de hooge protectie van den Prins verzoeken.

Hun verzoek, met hoeveel aandrang ook gedaan, bleef zonder gevolg.

Op het einde van October 1774 zong men bij de Gecommitteerde Raden hetzelfde liedje, biddend, om eindelijk een Roomsche pastoor te mogen ontvangen; tevens riepen zij de vermogende tusschenkomst in van Gooilands Baljuw. Het pogen bleef nogmaals vruchteloos.

Eindelijk in de herfst van 1783, toen Roelof Cales, Teunis de Graaf, Cornelis Willemse Reyn en Hendrik

Andriessen kerkmeesters waren, werd er nogmaals een smeekschrift ingediend, waarin zij verzochten: »dat aan de Ingezetenen van Hilversum belijdenis doende van de Roomsche Religie, wier getal meer dan 1700 bedroeg, die geen gemeenschap met den (Jansenisten) Priester of Pastoor te Hilversum, als zijnde van de clergie, tot hiertoe genoodzaakt zijnde geweest op Son-, Feesten en andere kerkdaagen, de oefening van hunne godsdienst op afgelegen plaatsen, als te Laaren, Blaricum, Ankeveen, Bussum, Emenes of Santvoort te moeten gaan bijwonen . . . . . mogten worden vergund, ten hinnen kosten, te Hilversum op een bekwaame dog afgelegen plaats een Roomsche Kerkenhuys te moogen doen bouwen, mits het bestek en plannen daarvan alvorens aan Haar Ed. Mog. zouden moeten gepresenteert worden; en dat het voors. Kerkenhuys in staat gebragt zijnde, door een Roomsche Werelds Priester met behoorlijke admissie en ingevolge het Placaat van Haar Ed. Mog. in dato 21 September 1730, naa gedaane verklaring en onderteekening, den dienst in het voors. Kerkenhuys en bij de voors. Gemeente van Hilversum te worden verricht.«¹⁾

Reeds op 21 Oct. 1783 werd door Gecommitteerde Raden een gunstig antwoord gegeven, hetgeen den jubel der blijdschap over Hilversum deden weergalmen:

»Geexamineerd hebbende het Bericht en advis van den Baljuw van 't Gooiland, in wiens handen de voors. Requeste is gesteld geweest . . . hebben goedgevonden en verstaan, aan de supplianten bij deeze te permitteeren, om op een afgelegen plaats een Kerkenhuys voor derselver gemeente te mogen laten bouwen, mits dat het plan daartoe te formeeren Haar Ed. Mog. approbatie zal moeten worden verzogt en verkreegen; en voorts aan de supplianten toe te staan, om wanneer het voorzeide Kerkenhuys opgebouwd en goedgekeurd zal wezen in hetzelfde door een Roomsche Werelds Priester den dienst voor derzelve gemeente te mogen laten verrigten; des dat de supplianten gehouden zullen weezen, om voor zoodanige priester, op de gewone wijs, alvorens van Haar Ed. Mog. de noodige admissie te verzoeken.«²⁾

Hilversum's Katholieken gingen nu met nog meer kracht de zaak voortzetten; 't scheen hun ongewenscht op de

¹⁾ Parochiaal Archief. Arch. Aartsb. Utr. I, 399; Bijdr. Haecul. XII, 47.

²⁾ Parochiaal Archief, Arch. Aartsb. Utr. I 400.

komst van een pastoor te moeten wachten, totdat de Kerk zoude zijn afgebouwd. Zij zonden daarom een nieuw request: »Zij suppleanten hadden wel getragt de nodige plaats tot het opbouwen van het gemelde Kerkenhuys te vinden, ofte die te bekomen en vervolgens aan het verdere gerequireerde te voldoen, dan dat zij daarinne tot hiertoe niet hadden kunnen reusseren, doch de gelegenheid hadden gevonden van een Boerenhuys, omme in hetselve zoolang derzelve Kerkenhuys niet zoude wezen volbouwd en geapprobeert, hunne godsdienst te kunnen verrigten; welk Boerenhuys zoodanig was gesitueerd en gestelt, als verder bij voors. Requeste was omschreven; dat ook tot het waarnemen van de pastorale diensten in der suppleanten gemeente was gedespicieert de persoon van Wilhelmus Hölscher, geboren te Terborg, in Gelderland, wezende een Roomsch Werelds Priester, geen geordende Priester, nog Monnik en in het bijzonder geen Jesuit, hetzij geprofessede of van minder orde, en reeds agttien jaaren als Pastoor geadmitteert geweest, en laatstelijk gefungeert hebbende Cabauw en dus conform aan de requisiten van hun Ed. Groot Mog. Placaat van dato 21 Sept. 1730; en vervolgens verzoekende, dat Hun Ed. Mog. gelieven te permitteeren, dat de oefeningen van der suppleanten Godsdiensten en die van hunne gemeente in het gemelde Boerenhuys, totdat hun gepermitteerd Kerkenhuys zal wezen opgebouwd en geapprobeert, mag worden gedaan en verrigt, en dat Hun Ed. Mog. ten dien einde den gemelden W. Hölscher gelieven te permitteeren, om, na alvorens te hebben gedaan de gerequireerde verklaring en ondertekening, in der suppleanten gemeente van Hilversum zijne Pastorale functiën te doen en te verrigten.«¹⁾

De Gecommitteerde Raden verleenden daarop goedgunstige beschikking 2 Maart 1784: »dat het Boerenhuys bij der suppleanten requeste omschreven door deszelfs situatie en groote geschikt is, om tot het verrigten van der suppleanten godsdienst te strekken, en dat in de persoon van W. Hölscher, resideren de qualiteiten bij Hun Ed. Mog. Placaat van 21 Sept. 1730 gerequireert, is goedgevonden en verstaan, aan de Suppl^{ten}. bij deze te permitteeren om den godsdienst van hunne gemeente door de persoon van W. Hölscher in alle stilte en zonder eenige uiterlijke vertooning te maaken, te mogen laten waarnemen en verrigten in het Boerenhuys, bij der suppl^{ten}.

¹⁾ Parochiaal Archief. Arch. Aartb. Utrecht I, 401.

Requeste omschreven, mits dat door de gen. W. Hölscher werden gedaan de verklaring en ondertekening van de Roomsche Priesters gerequireerd. ¹⁾

Terstond begaf pastoor W. Hölscher zich naar 's Gravenhage en had reeds 9 Maart 1784 als pastoor zijne verklaring en ondertekening gedaan.

Wilhelmus Hölscher was geboren te Terborg 1 Oct. 1738, zoon van Bernardus Hölscher en Christina Plunissen; was kapelaan in de Achter de Twijestraat, pastoor te Kabauw, 15 Aug. 1766 tot 1784. In het door hem aangelegde doopboek te Hilversum schreef hij: »post Joannem Kleyman, qui decreto Ord. Holl. 27 Maji 1703 en Hilversum pulsus, Jansenistarum machinationibus exercitium Religionis Romanæ Catholicæ per annos LXXX exulavit, quod tandem feliciter restitutum est, 12 Maart 1784 per me Wilh. Hölscher, pastorem ibidem nominatum.« ²⁾

Met de Wed. Cornelis Krijnen Peet was men overeengekomen om haar huis, dat zij in lijftucht bezat, gelegen aan de Oostzijde der Groest benoorden de huidige St. Annastraat, voorloopig tot Kerk in te richten, en huurde dit van haar voor een vasten prijs.

Het is hetzelfde huis, hetwelk thans bewoond wordt door de familie Kool. In deze boerderij zijn lang zekere op hout geschilderde versieringen bewaard gebleven, die tot het altaar hebben behoord. Jammer genoeg zijn bij verbouwing deze versierselen vernietigd. Daar beleefde Hilversum op 14 Maart 1784, dat het in zijn midden voor de eerste maal weer het H. Offer zag opdragen. Hoe zullen Hilversums Katholieken allen, oud en jong, naar dit nederig bedehuis zijn heengetogen, om hun dankbaar hart uit te storten voor Jezus, hun nu weer zoo nabij, Hem dank te zeggen voor de glorie der overwinning na zooveel lijden en geduld bevochten.

Dit noodgebouw zoude spoedig vervangen worden door een waardiger tempel. In den zomer van dat jaar werden plannen gevormd tot het bouwen van eene vaste Kerk. Bestemd werd daarvoor het Zuid-eind van het Groest-

¹⁾ Parochiaal Archief. Arch. Aartsb. Utr. I, 402.

²⁾ Na Joannes Kleyman, door een decreet der Staten van Holland 27 Mei 1704 verdreven, is door het stoken der Jansenisten de uitoefening van den Roomsche-Katholieken godsdienst gedurende 80 jaren verboden, welk eindelijk weer gelukkig hersteld is 12 Maart 1784 door mij Wilh. Hölscher, pastoor alhier benoemd.

quartier, waar voor de som van 625 gl. van Claes Hoogland een huis met erf werd aangekocht, ten Zuiden belend door Cornelis Willemse Brouwer, ten Noorden door Pieter de Jong.¹⁾

Toen zond men opnieuw een request aan Gecommitteerde Raden, waarbij het Kerkbestuur te kennen gaf: »dat zij Suppten. bekomen hebbende de plaats en gelegenheid tot het bouwen van hetzelfde Kerkhuis, gelegen te Hilversum op het ent van grootst quartier, zoodanig gesitueerd dat zij vertrouwde dat deeze situatie volkoomen aan hun Ed. Mog. oogmerk zoude beantwoorden, en dat zij Suppten. hadden doen maaken de teekeninge aan derzelve voors. Requeste geannexeerd, volgens welke zij voornemens waren, onder Hun Ed. Mog. goedkeuring, hun voors. Kerkhuis, in groote aan die van hunne gemeente geproportioneert, te laten opbouwen en vervolgens verzoevende, dat Hun Ed. Mog. het voors. plan gelieven te approbeeren, en te permitteeren, dat het meergen. Kerkhuis, dien conform mag worden opgebouwd.²⁾

Den 23 Sept. 1784 volgde de beslissing van de Ed. Mog. Heeren Gecomm. Raden, die de ingezonden tekening goedkeurden, doch op kleinzielige wijze aangaven de grootte en het uitwendige van het gebouw.

Uit het volgende bestek moge blijken, wat een adeldom er huisde in den boezem dier Gecommitteerde Raden. Goedgunstig beschikken zij »aan hetzelfde (Kerkhuis) te moogen geeven, de lengte van 113 voeten en de breedte van 54 voeten, mitsgaaders de zijdmuuren de hoogte van 23 voeten, met de vengsters en deuren in dezelve, en ter hoogte uit de grond tot in de nok 44 voeten; alles Rhijnlandse maat buiten muurs, alsmeede om het gemelde gebouw te moogen dekken met roode verglaasde pannen; des dat de vengsters en deuren in hetzelfde gebouw te stellen, in alles zullen moeten weezen, als bij de voorz. teekeningen is aangewezen, en dat zorg werde gedragen, dat hetzelfde gebouw na geen Kerk of publicq gebouw, maar na een gewoon huis gelijke, en dat voorts, wanneer hetzelfde zal weezen voltooid, daarvan, alvorens daarin eenige dienst zal moogen worden gedaan, aan Hun Ed.

¹⁾ Parochiaal Archief. Eigendomsbewijzen. Op 26 Juni 1856 werd dit bezit ten Westen vergroot met een strook gronds groot 59 vierkante ellen, gelegen voor de Roomsche Kerk, tegen een koopprijs van 29 gl. 50 ctn. door de burgerlijke gemeente aan de Roomschen afgestaan.

²⁾ Pastoraal Archief; Arch. Aartsb. Utr. I, 403.

Mog. kennisse zal moeten worden gegeven, ten einde door iemand van weegen Hun Ed. Mog. te committeeren, werde onderzocht, of alles overeenkomstig de voorz. teekeningen zal wezen voltooid.«¹⁾

Op 9 Dec. 1784 werd het nieuwe Kerkhuis, door twee rijen pijlers in drie beuken gedeeld, met pastoorswoning aanbesteed voor de som van 27000 gl.; aannemers werden Willem Jansz. Pot, molenmaker te Kortenhoef, Jacobus Ros en Barend Nieuwenhuysen, timmerlieden te Hilversum, benevens Huybert Nieuwkerk te Kortenhoef. Voor bijwerk werd de aannemingssom nog verhoogd met 3785 gl. 6 stu.

Op 7 Sept. 1784 was monsieur Thomas Smaks door het Kerkbestuur aangesteld, om over den nieuwen bouw het opzicht te houden, zoodra die zal aanvangen, boven vrije kost en inwoning hem belovend tien gulden vrij geld iedere week.

Als bijzondere weldoeners bij dezen bouw traden op den voorgrond: Wed. Christiaan Alders met f 2000,— Roel Calis met f 2000,—, Cornelis Willems Reyn met f 2000,—, Hendrik Andriessen met f 1000,— en Jan de Wit met f 1000,—; daarbij voegden zich nog zooveel mindere giften, dat het gezamenlijk bedrag liep tot een som van 19,069 gl. 2 st.

Toen de bouw bijna voltooid was verzocht het Kerkbestuur Hun Ed. Mog. gemelde te doen opnemen en examineeren.

Den 10 Maart zonden Gecommitteerde Raden »den opziender en contrarolleur van de Linden«²⁾, en nadat deze schriftelijk rapport had uitgebracht, beslisten Gec. Raden den 9 Mei 1786 en keurden den bouw goed en veroorloofden aan Hilversums Roomschen om hunne godsdienstoefeningen daar in te houden »in alle stilte en zonder eenige opzigtigheid, des dat, wanneer daarmede een aanvang zal worden gemaakt, dadelijk zal moeten cessereren de dienst, welke tot hiertoe voor dezelve gemeente in een daartoe gestelde huizinge is verrigt.«³⁾

Op 3 Juli 1786 werd door pastoor W. Hölischer de

¹⁾ Pastoraal Archief. Arch. Aartsb. Utr. 1, 404.

Door middel van de bestekken, nog aanwezig, vervaardigde de Heer E. Wirtz een teekening, zooals de Kerk er moet hebben uitgezien, en welke wij later zullen reproduceeren.

²⁾ Deze ontving voor reiskosten f 35,60.

³⁾ Pastoraal archief; Arch. Aartsb. Utr. 1. c. 405.

R. K. KERK TE HILVERSUM IN HET JAAR
1740

Foto T. M. P. K.

laatste H. Mis gelezen in het voorloopige kerkenhuis, de tegenwoordige boerderij van de familie Kool

Nu zoude men denken, dat in het vrije Nederland de Katholieken hunne godsdienstoefeningen konden houden; nu zoude men meenen, dat eindelijk alle offers waren gebracht. Maar dan vergist men zich deerlijk. Want wilden de Katholieken van Hilversum hunne godsdienstoefeningen ongestoord vieren, dan moesten zij zich zulks verzekeren door geldelijke offers en afpersingen. Een der hatelijkste afpersingen waren de zoogenaamde recognitiegelden, een jaarlijksche dingtaal door de ehrefeste staatsambtenaren den Roomschen opgedrongen voor het niet verstoren, niet beletten hunner godsdienstoefeningen. 't Spreekt, dat Hilversums Roomschen, toen zij hun eigen kerk hadden, ook onder dit dingtaal werden betrokken. Eigenaardig is de wijze, waarop zulks geschiedde: het stelt den adel van den toenmaligen baljuw Nicolaas Warin, als „de edele“ ons genoemd, bijzonder in het licht. Op de lijst stond Hilversum geboekt voor een recognitie van jaarlijks 150 gulden, maar de Hilversumsche kerkrekeningen doen zien, dat de baljuw jaarlijks f 100 meer afperste¹⁾. Op 14 April 1785 vindt men geboekt: aan menheer den baljuw van Gooyland zijn recognitie 250 gulden«. In 1786 werden de gehaatte recognitiegelden afgeschaft, maar voor „den edelen“ Warin moesten Hilversums kerkmeesters op 27 Maart 1787 nog te boek stellen: „aan de heer Warin, baljuw van Goelant volgens kwitancie 250 gl.“ Wat een adel pronkt er in dien man!

Op 4 Juli 1786 eindelijk werd Hilversums nieuwe kerk door den HoogEerw. Aartspriester H. Berendtsen ingezegend, bij welke gelegenheid de feestpreek werd gehouden door den pastoor van Vleuten, Paulus van Bijleveld. De heer J. Houtman Thz., Medicinæ doctor, greep bij de volheid zijner vreugde naar de cither en zong:

Hoe fel de zee van onrust barnt,
Hoe woedende ook de stormen gieren,
De deugd moet eindlijk zegevieren
En, als het tintelendst gestarnt',
Wat onweerswolk haar licht verduister',
Herschijnen met vernieuwden luister.

---

¹⁾ Dr. W. Knuttel. Toestand der Nederl. Katholieken II 304. Arch. Aartsb. Utr. l.c. 406.

Dus, Hilverschumsche christenschaar !
 Herschijnt aan 's Hemels breede transsen
 Uw heilgestarnt met zilvren glanssen,
 Verjaagt de stormen en 't gevaar ;
 Deez' dag vereischt des keur van klanken
 Om 't Godlijk Albestuur te danken.

Hoe zielengrievend was het leed
 Dat uwe Vadren moesten smaaken,
 Toen 't Geestlijk twistvuur sloeg aan 't blaaken :
 De List gedoscht in 't offerkleed,
 Der Kerk haar rechten durfde ontwringen
 En zich in 's Naastens erfgoed dringen !

Hoe hard en prangend was het lot,
 Daar Romens brave kerkgenooten,
 Als bannelingen uitgeslooten,
 Veracht, versmaad, beschimpt, bespot,
 Langs bosch en heide moesten zwerfen,
 Om 't geestlijk voedsel niet te derven !

't Is waar ; de trouwe Nagebuur
 Sloeg 't oog op u, verstrooide Lammren !
 Had mededogeen met uw jammren ;
 Ontvonkt door Apostolisch vuur
 Verzadigd' Hij met Brood des levens
 U en zijne eigen Kudde tevens !

En schoon er soms een flauwe straal
 Van hoop zich opdeed voor uwe oogen,
 Nogthans zaagt Ge u op 't snoodst bedrogen,
 Uw vijand kreeg, door stomme taal
 Van 't goud, de schraapzucht op zijn zijde,
 Waardoor uw doelwit nooit gedijdde.

Dan zagt : men sluite dit tooneel
 Zoo vol van ramspoed en verschrikking ;
 Thans smaakt Gij dagen van verkwikking ;
 Wat streeleend heil viel U ten deel !
 Gij hebt, langs nooit bedachte wegen,
 Op 't onverwachts Uw wensch verkregen !

Wie waande ooit, dat een Twistgeding,
Om Staats- en Stedehoudersrechter,
Iets tot uw voordeel zou beslechten!

O, middel vol verwondering,
't Welk u van 't smaadjuk heeft ontslagen,
Door Hoofsche schraapzucht opgedraagen.

Want pas zag de Edele Warin
Zich tot Bailluw van 't Gooi verkozen,
Of uwe smeekstem trof zijne ooren,
Hij wilde aan u ten voorspraak zijn;
Niet dat gij hem met goud moest blinden,
Om zich aan uw belang te binden.

Zijn doel was van verheevner rang;
Gantsch warsch van Dweepzucht en Vooroordeel
Behartigt hij het nut en voordeel
Des dorps en niet zijn zelfbelang;
Door zijn getrouw en heusch berichten
Mogt gij deez' kostbren Tempel stichten!

Verdraagzaamheid doorgloeide 't hart
Van Hollands afgezonden Raaden,
Die, schoon met staatszorg overladen
En stout door Mouterij getart,
Als Vadren waken voor de Zoonen,
Die steeds hunn' liefde en Trouw betoonen.

Thans moogt Ge op Vaderlijken grond,
Vergetende die bittre tijden,
Aan Gode 't Vlekloos offer Wijden,
Geplengd door uwen guldenmond
Wiens hart, door Godlijk vuur aan 't blaaken,
Tot heil der Kruisgemeent' zal waaken!

Men smeeke d'Oppermajesteit,
Hij rekk', naar zijn Alwijs behagen,
Nog lang zijn dierbre Levensdagen
Tot vrucht des Schaapen die hij weidt;
Dat zij met gretig luistrende ooren
Steeds naar de stem hun's Herders hooren!

Hij moete 't Zaad van 't Godlijk woord
 Hier lang in 's Heeren akker zaaïen,
 Om namaals eenen oogst te maaien
 Van rijpe vruchten! — Ongestoord
 Spoei hij naar 't einde van zijn leven,
 Om voor den Troon des Lams te streeven!

Het reukwerk van oprechten dank,
 O, Hilversums gemeentenaaren!
 Brande eeuwig op uw hartaltaaren.
 De lucht weergalm' van feestgeklank!
 Zo moet van dezen Dag der dagen
 't Godvruchtig Nageslacht gewaagen!

Ook de feestredenaar van dien dag bespeelde zijn luit
 en zong:

Dat edeler vernuft uit Gods gewijde boeken
 Aflaide ware stof op dees gebeurtenis,
 Een min geoefend brein zal na geen stoffen zoeken
 Dan in dit groots gebouw, dat nu voltrokken is.
 Waar ooit de redens zon het schepsel Gods bestraalde,
 Ja, zelfs het woeste volk erkende hunne plicht,
 Dat het zijn Opperheer een offerschuld betaalde;
 En in dit Hilversom werd zulks niet meer verrigt,
 Wat zeg ik? Niet verrigt? Ja buiten 't Huis des Heeren:
 Een afgescheurde tak, Gods Kerk voor lang ontzeit,
 Die een gedroomd gezag halstarrig blijven eeren,
 En smetten 't godlijk ampt door wederspanningheid.
 Het waar geloovig volk, dat zich noyt kon vereenen,
 Al had de scheuring 't kleed der godsdienst omgedaan,
 Zat bijna tachtig jaar hier herderloos te weenen
 En zag, om 's Heeren dienst noch last, noch arbeid aan.
 Zij brachten hun gebeên voor omgelege altaren
 Waar elk van hen het heil voor zijne ziele zocht.
 O volk, van God gekeurd! Wie zal uw roem verklaren?
 Gij die aan Peters Stoel u hield zoo nau verknogt!
 Zie hier, beschouwd uw loon: uw God ziet uit den hoogen
 En neemt dit trots gebouw in zijne gunste aan.
 Triomf! Uw heil begint: Uw Kerk, die is voltogen:
 Gij ziet Gods wettige erv' van daag ter rije gaan.
 Mij dunkt, dat in den staat van 't lang en sukklend marren
 Waartoe de omstandigheid een aantal redens gaf,
 Ver boven het fier gewelf, der tintelende starren
 Een hemels wondervuur kwam dalen herwaarts af.

Dit vuur ontstak het eerst in aller braven harte
 Die nooit gehoorde drift, die elk verstomd doet staan ;
 Die mildheid, die den nijd en bitse afgunst tarte
 En boven het bereik der redenen is gegaan.
 Dit blakend wondervuur, van God zelf voortgekomen,
 Spoorde onophoudelijk den besten ijver aan,
 Tot hij, die ons bestiert voor d'afgezant van Rome
 Verrukt op dit berigt de hand aan 't werk ging slaan :
 Die wijze Gods held, daar de Vecht vrij op mag roemen,
 Gaf nu een edel blijk van zijn beroemd verstand :
 Hij schikt een Harder toe, dien Hölscher, waard te noemen,
 't Cieraad der priesterschaar van 't vrije Nederland.
 Hoe brulde de afgrond, toen hij zag dit licht verschijnen !
 Hij nam (schoon 't wonder luid) het heilloos goud te baat,
 Om het bedoelde wit eenslags te doen verdwijnen.
 O schaamteloos bestaan, o reukeloze daad
 Van 't averechts gebroed, dat zich zulks dorst vermeten,
 Hier in het zalig oord van 't vrij gemeentebest,
 Daar vrijheid, blijheid rust op vrijheid van geweten,
 En al wie Godsdienst stoort, geschuwd wordt als de pest.
 Maar edelmoedig hart, waarop men dat dorst mikken
 Gruwt met verachting van die schandelijke taal :
 Zijn hooggeboren ziel deed d'aterlingen schrikken
 En Hölschers bouw ging door, na zulk een zegenpraal.
 Wat lof eerwaardig heer, is men u niet verschuldigd !
 Uw ijver heeft voltooid dit heerlijk kerkgesticht,
 Daar u de godsdienst als haar schutsheer heeft gehuldigd,
 Voltrekt zij zelf het loon voor 't geen ge om haar verrigt.
 En gij, verligte schaar, dat uwe harten branden
 Van ware dankbaarheid, om 't onwaarlijk lot :
 Juich tot Jehova's eer, klapt vrolijk in de handen :
 Hier in dit zalig huis, daar huisvest uwen God.
 Voleind zoo gij begon : blijf alle scheuring weren,
 Al kwam een Engel neer met schijn van meerder ligt :
 Een keizer, vorst of prins kan wel verkeerd regeeren
 Maar Jezus heeft zijn Kerk op vaster grond gesticht.

In stilte verder sleet die Kerk haar heilzaam leven. In 1785 hadden de jongelieden voor een nieuw orgel in de kerk, gegaard de som van 1156 gl. 3 stu., hieronder waren aanzienlijke giften: 200 gl. van Roelof Calis' kinderen, 100 gl. van Hendrik Andriessens' kinderen, 100 gl. van Pieter en Truitje de Wit. In Juli 1786 werd het nieuwe orgel geleverd door Abraham Meere, orgelmaker te Utrecht, en voldaan met de som van f 1400.

In 1786 schonk Wed Cornelis Krijnen Peet aan de kerk twee akkers bouwland gelegen aan den Hoogland-schenweg, samen groot drie schepels zaad. In 1795 werd de kerk beschonken met een zilveren wierooksvat en scheepje; beide dragen onder den rand gegrifd: Lammert Lam dono dedit (gaf ten geschenke). Het scheepje is niet zoo bevallig van vorm als het wierookvat.

Op een der lichtkronen in de nieuwe kerk was als attribuut der weverij een wapenschild bevestigd, waarop vier boekweitkorrels en een weversschietspoel.¹⁾

Evenals elders werd de oude kerk nog als begraafplaats gebruikt, doch in het laatst van 1792 vroegen Schout, Buurmeesters, Schepenen en Raden van Hilversum bij de Staten van Holland verlof om alle graven in Hilversums oude kerk te sluiten en even buiten het dorp een nieuwe begraafplaats aan te leggen. 't Wordt toegestaan op 12 Dec. van dat jaar, onder voorbehoud, dat aan de eigenaars der graven in die kerk buiten hunne kosten gelijke graven weer in eigendom werden toegekend²⁾. In de raadsvergadering op 5 Maart 1808 werd besloten tot het afschaffen van het begraven in de kerken.

Door de Roomschen waren in 1796 in verscheidene steden en dorpen van Holland requesten ingediend aan het Provinciaal Comité van Holland, houdende verzoeken, uit kracht van het decreet der Representanten van het volk van Holland in dato 3 Juni 1795 en opgevolgde aanschrijving van het provinciaal comité van den 15 Juni 1796, tot splitsinge en afschrijvinge van hunne kerkgebouwe en restitutie van het deswege betaalde over het jaar 1795. Gemeld Comité vindt goed de bij requeste gedane verzoeken bij deze te accordeeren en mitsdien de commissien van de finantiën te authoriseren, om de kerkenverpondingen met het jaar 1796 op het quohier der verpondingen af te schrijven, en het in 1795 te veel betaalde te restitueeren. De Roomsche Kerk en de pastorie stond te samen geboekt op 18 gl. Dit gesplitst gaf voor de pastorie 4 gl. 25 st. en voor de Kerk 13 gl. 18 st.

Pastoor W. Hölscher overleed 5 Maart 1801; hij werd begraven op het Kerkhof in de Oude Torenstraat, alwaar nog een zerk zijn laatste rustplaats aanwijst. Hij werd opgevolgd door:

¹⁾ Het Gooi I, 61.

²⁾ Groot Placartb. IX, 351.

Joannes Nanning. Deze was geboren te 's Graveland 21 Nov. 1748, priester gewijd in Sept. 1766. Na op verschillende plaatsen kapelaan te zijn geweest, werd hij in 1784 pastoor te Muiden, in 1798 te Hoogland en in April 1801 te Hilversum. Hij verbleef hier slechts twee jaren, want 4 Maart 1803 vertrok hij als pastoor naar Schalkwijk, waar hij 3 Juni 1831 overleed ¹⁾

De bevolking van Hilversum telde in 1803 nog maar 3500 inwoners, waarvan 1600 R.-Katholieken, 1100 Gereformeerden, 650 Oud-Roomschen en 150 Israëlieten. ²⁾

Bernardus van der Linden. Was geboren te Utrecht 15 Febr. 1767, en kwam, na in Den Haag zijne admisie bekomen te hebben, als eerste Kapelaan te Hilversum. In Januari 1794 werd hij kapelaan te Utrecht in 't Dorstige-hart-steegje; op 24 Sept. 1797 werd hij de eerste pastoor te Vreeswijk, en in 1803 kwam hij te Hilversum. In 1808 telde de parochie 1800 zielen, waarvan 1226 communicanten. Het Kerkgebouw was toen reeds volgens de »Staat van R.K. Kerkdistrict van Utrecht 1807—1808, aan merkelijke reparatiën onderhevig. Pastoor v. d. Linden overleed 6 Febr. 1815, ³⁾ en werd eveneens begraven op het kerkhof in de Oude Torenstraat, waar een zerk nog zijn naam vermeldt. Zijn portret in 1791 geschilderd door H. A. Baur is in de pastorie nog aanwezig. Tot opvolger werd benoemd :

Jacobus Reuvers. Hij was geboren te Driel uit Regardus Reuvers en Theodora Koppelaar in 1774, studeerde te Uden en werd in 1799 tot priester gewijd. Gedurende vele jaren was hij Kapelaan te Utrecht in 't Dorstige-hart-steegje, totdat hij in 1810 belast werd met de herderlijke zorg der nieuw opgerichte statie Benschop. Vandaar kwam hij in 1815 naar Hilversum. Met liefdevolle zorg heeft hij gedurende 37 jaren deze parochie bestierd.

Omstreeks 1820 werd aan de Kerk vereerd een zilveren schenkblad met bijbehorende ampullen. Ter oorkonde staat onder het blad gegrifd : »Jurriaan Vermaas en Joanna Roosendaal dono dederunt.«

Op 3 Juni 1844 kwam Mgr. C. L. van Wykerslooth,

¹⁾ Arch. Aartsb. Ut. I, 152, 406; XXIV, 275; Bijdr. Haarl. XXII, 152, A. A. v. Wijk. Het kerspel Schalkwijk. 52.

²⁾ J. E. C. Schook. Hilversum van 1766 tot 1882, blz. 28.

³⁾ Arch. Aartsb. Utr. I, 406; V, 205; VIII, 105; XXIII, 249 vlg.

bisschop van Curium hier vormen en diende dit H. Sacrament toe aan 1053 personen, die ook gekomen waren uit Naarden, Bussum en Kortehof. De Kerk was fraai versierd.¹⁾

Op zijn ouden dag zorgde Pastoor Reuvers voor het aanleggen van een eigen Roomsch kerkhof, Noordwaarts van de St. Annastraat, hetwelk 22 Oct. 1851 werd ingezegend. De aanleg ervan met inbegrip van ommuring, kapel en kelder, klom tot de som van 11,444 gl. 31½ ct. Voor den grond, gekocht van J. Reyn, werd betaald 546 gl. 93 ct. De eerste steen werd gelegd 29 Mei 1851.

Het groote kruisbeeld en de kroon in de kapel op het kerkhof zijn een geschenk van de »jongmans en de jonge dochters«, die door middel van een collecte daarvoor opbrachten de som van 270 gl. 36 ct. Het kruisbeeld kostte f 205. De lijst der bijdragen is nog aanwezig.

Door de deerlijk mislukte aardappelen-oogst heerschte er in 1845 een groote armoede. Toen vormde er zich een commissie van heeren armbezorgers, genomen uit alle gezindten, die met het gemeentebestuur samenwerkten, om voorziening te bezorgen in de nijpende behoeften, die voor de deur stonden. Ook de »Eerw. Heeren, onze geestelijke Herders« repten zich ijverig om in dit kommervolle tijdstip te helpen voorzien in de behoeften van vele noodlijdenden. In Oct. van dat jaar ging toen een klagende bede op uit den boezem der fabrieksarbeiders over gedwongen winkelneering ten huize van meerdere fabrikanten, bij wie de prijzen der artikelen hooger waren dan elders.

Pastoor Reuvers werd op het einde zijns levens geheel blind en verkreeg deswegen de hulp van een tweeden Kapelaan. Hij overleed door allen betreurd 23 Januari 1852 en werd bijgezet in den grafkelder onder de kapel van het kerkhof op 28 Jan. d.a.v. Groot, algemeen was de deelneming betoond bij de begrafenis van dezen man Gods; meer dan 3000 menschen deden hem uitgeleiden naar zijn laatste rustplaats.²⁾

Theodorus Joannes Maassen, zoon van Adrianus en Antonia Catharina van Everdingen, werd geboren te Utrecht 10 Maart 1808. De priesterwijding ontving hij in 1830, werd Kapelaan te Utrecht, in 1832 te Hoogland tot 1834, was tweemaal Kapelaan te Naarden, te Anke-

¹⁾ De Godsdienstvriend dl. 53. blz. 114.

²⁾ De Tijd. 2 Febr. 1852; Arch. Aartsb. Utr. I, 406.

veen, Cabauw. Den 1 Maart 1843, werd hij tot Pastoor benoemd te Muiden en 24 Febr. 1852 te Hilversum. Hij heeft zich hier zeer verdienstelijk gemaakt door een zusterhuis te stichten. Een vijftal zusters kwamen hier aan 5 Juni 1853. Over deze stichting zal in een afzonderlijk hoofdstuk gehandeld worden.

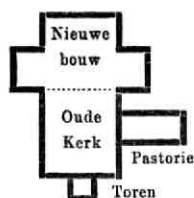
Op de jaarlijksche rekening stond een post: aan wed. N. Houdhuis voor het leeren der arme kinderen f 47,50, en: aan Willem Fokker voor het leeren en oppassen der kinderen in de kerk f 60,—. Deze post schoof pastoor Maassen van de kerk af, daar zulks behoorde tot de bemoeing van het armbestuur. De wed. Houdhuis bleef haar taak vervullen, welke na haar, zooals velen nog bekend is werd voortgezet door haar dochter, die huwde met de Boer. Gedurende niet veel minder dan een halve eeuw heeft zij zich in dezen nederigen kring verdienstelijk gemaakt met voorbereidend catechismusonderricht aan de R. K. kinderen uit den behoeftigen stand. Groot is het getal van hen, die hunne „vragen“ geleerd hebben bij „Nelletje van Kaatje“, zooals zij volgens Oud-Hilversums spraakgebruik genoemd werd. In haar mogen we wellicht de laatste voortzetting zien der geestelijke dochters of kopjes, met wie wij kennis maakten ten tijde van den Jansenistischen pastoor Smidts, en die ook catechismus aan de kinderen gaven.

Intusschen had de gemeente zich zoo snel uitgebreid, dat in het midden der 19de eeuw het kerkgebouw veel te klein werd. In het begin van 1853 nog onder goedkeuring van den Aartspriester J. Hartman, beraamde het kerkbestuur plannen voor de noodige vergrooting der kerk.

Doch het was pastoor Maassen niet gegeven dit werk ten einde te brengen; na een langdurige en smartelijke ziekte overleed hij 27 Sept. 1854¹⁾. In zijn plaats werd benoemd:

Petrus Mocking, geboren 3 Aug. 1812 te Odijk onder Bunnik, werd hij 15 Aug. 1838 tot priester gewijd en kapelaan te Hilversum. In 1844 ging hij als kapelaan naar Utrecht (Catharijne), werd in 1849 pastoor te Naarden, in 1854 te Hilversum. Met ijver zette hij de plannen der vergrooting van de kerk door. Men trad in overleg met den heer Molkenboer te Leiden, die de plannen ontwierp, eerst voor den aanbouw van een toren in het Westen, dan van een dwarschip met koor in het Oosten,

¹⁾ De Godsdienst Vriend dl. 73, blz. 234.

waartusschen de oude kerk dan als langhuis bleef staan. Intusschen had de nieuwe Aartsbisschop den Aartspriester vervangen, en op 6 Oct. 1853 vroeg men bij genen verlof tot doorvoering der gemaakte plannen »ten einde nog voor den winter de openbare aanbesteding te kunnen doen.« Het gevraagde verlof volgde en op 2 Dec.

van dat jaar had te Hilversum de aanbesteding plaats van het vergrooten der Kerk in het Oosten en het bouwen van een nieuwen voorgevel met toren in het Westen. Beide werken werden aangenomen door J. Westers, voor de som van 36.500¹⁾

De kerk met haar nieuwen toren schouwde vriendelijk het dorp in, en al bleef inwendig hare overhuiving te laag bij den grond, zij werd als 's Heeren Bruid uitgedoscht in vorstelijken tooi, door tal van geschenken, die aan het Godshuis hoogen luister kwamen bijzetten. Voorop ging een prachtige communiebank door de meesterhand van Geefs te Brussel uit wagenschot gesneden ²⁾. Hij, die door gulle schenking dit meesterstuk in 't leven riep was Gerrit Veen Fransz, Naricht over hem vindt u te zijner rustplaats op den doodenakker. Even voorbij het kruispad ter linkerzijde is een familiegraf, dat in 1863 werd aangelegd. De steen aan het hoofdeind raakt den stichter ³⁾. Een kostbaar hoofdaltaar, geheel uit marmer opgebouwd, werd geschonken door mevrouw wed. A. Sinkel. Deze weldoenster bleef de hand openhouden. Kort voor haren dood schonk zij eene som van f 10,000 voor den bouw van het St. Anna gesticht. Wel heeft de edelvrouwe recht er op, dat we haar met een enkel woord herdenken. Zij was de dochter van Gerardus ten Brink en Anna Maria Wilmer en werd geboren te Ibbenburen in het Lingensche op 17 April 1787.

In eersten echt was zij vereenigd met Jozef Moormann,

¹⁾ De Tijd 6 Dec. 1853.

²⁾ Beschrijving van de nog aanwezigen Kerkmeubelen en sieraden volgt hierna.

³⁾ Daar leest men: Gerardus Veen Frz., geb. te Hilversum 17 Maart 1797, overleden te Haarlem 29 Juni 1863.

Hildegonda Maria Staal, echtgenoot van G. Veen Frz., overleden te Hilversum 30 April 1868.

wien zij meerdere kinderen schonk; ¹⁾ daarna sloot zij een nieuwen echt met Antoon Sinkel, dien zij ook overleefde. Haar stoffelijk overschot met dat van haar zoon: Henri Eduard Moormann, rust op Hilversums doodenakker aan de Oostzijde van de grafkapel.

Ook den toren gewerd zijn recht. Hij werd door de milde gevers: „Gerrit Veen en Gonda Staal mijn gade,“ voorzien van goede klokken en van een slaguurwerk.

Henricus Joannes Smidt, zoon van Henricus bij Euphemia Janssen, op 6 Januari 1821 te Utrecht geboren, begon zijne lagere studien op de Latijnsche school van genoemde stad, ging later naar Culemborg, en voltooide de hoogere op 's Heerenberg aangevangen studien, in het seminarie Warmond, waar hij 21 Dec. 1844 tot priester werd gewijd. Hij werd 28 Dec. 1844 Kapelaan te Vleuten, 21 Maart 1845 te Utrecht (Willibrord), 24 Aug. 1851 Pastoor te Varik en werd Pastoor te Hilversum 28 Sept. 1857.

Omstreeks dezen tijd werden in de Kerk de twee zijaltaren geplaatst, waarvan het eene door een achtbaar ingezetene, en het andere uit algemeene liefdegiften werd bekostigd. Het waren ontwerpen en werkstukken van den heer Ridder Georges.²⁾ De groote doeken daarboven geplaatst, waren van het kunstvol penseel van A. Brouwer,³⁾ het eene voorstellende Maria O. L. Vr. Ontv., het andere met den H. Vincentius à Paulo. Het eerste vertoont zich edel, waardig en rein en treffend door symboliek. Ook de afbeelding van den H. Vincentius is kunstvol in opvatting, groepeerings- en uitvoering. Beide stukken uit hun omgeving losgescheurd, zijn thans verdwaald naar de sacristie.

Zondag 18 Dec. 1859 mochten Hilversums Katholieken voor het eerst de welluidende toonen hooren van het nieuwe orgel, dat geheel uit eigen offers, zoowel uit den penning der minvermogenden als uit het goud der meer-gegoeden, werd vervaardigd en geplaatst door den orgelbouwer van den Brink. Des avonds ten zes uur werd een plechtig lof gehouden, waaronder de leden van het zang-

¹⁾ o.a. Agnes, die huwde met Mr. S. Lipman, de groote bekeerling, wonende op Hilveroord. Over hem kan men lezen: Levensbericht van Mr. S. P. Lipman door J. W. Tydeman. Hand. v.d. Maatsch. d. Nederl. Letterk. 1872; De Wachter 1871—75—76; Kath. Illustratie VI, 161.

²⁾ De Godsdienst Vriend dl. 84 blz. 49.

³⁾ De Tijd 22 Sept. 1857. Zie over hem: Nieuw Nederl. Biogr. Woordenboek II.

koor, geassisteerd door eenige dilettanten der alhier gevestigde zangvereniging »Crescendo,« met eenige keurig uitgevoerde zangstukken de heerlijke klanken van het nieuwe kunstwerk begeleidden, dat bespeeld werd door den heer Van der Eyken te Haarlem. De plechtigheid werd verhoogd door eene toepasselijke rede, waarin de pastoor van Blaricum A. B. ten Brink, naar aanleiding der woorden: »Looft Hem met bazuingschal, looft Hem met psalter en cither! Looft Hem met pauk en koor, looft Hem met snarentuig en schalmei!« (Ps. 150, 3—4) het verhevene der kunst en inzonderheid der gewijde toonkunst uiteenzette. Een talrijke menigte, waaronder ook vele andersdenkenden, was opgekomen ter bijwoning dezer feestelijkheid, waarmede het nieuwe orgel aan de verheerlijking des Scheppers, aan den luister onzer H. Geheimen en aan de stichting der geloovigen zoude worden toegewijd. ¹⁾

Om dezen tijd valt ook een andere schenking, gevloeid uit de vrome hand van Elisabeth Reyn, Nicolaasdochter bij Cornelia Andriessen. In den bloei haar levens, in den ouderdom van 33 jaren toog zij van deze aarde heen naar het rijk der eeuwigheid op 5 April 1861. Doch hier liet zij achter een dubbel blijk van haar hooger streven, n.l. de schoone door Joseph Grave te München gehouden beelden van O. L. Vr. Hemelkoningin en van St. Josef haar kuischen Bruidegom. ²⁾

Nog dient bijzondere vermelding de kostbare gift der prachtige staties van den Kruisweg, vervaardigd door den kunstschilder A. Brouwer, en bekostigd door de milde handen van A. S. Povel en diens gade Clara Bruck. In echt monumentalen kerkelijken stijl, die niet zoozeer door schitterende kleuren en betooverend lichteffect het oog zoekt te voldoen, dan wel door grootsche opvatting en fiksche teekening het hart vol godsvrucht tracht te stemmen, heeft de kunstenaar met meesterlijke hand die treffende tafereelen, welke ons Heeren lijden aanschouwelijk maken, weten weer te geven.

Het gezicht van den Zaligmaker, dien men op zijn smartvollen weg naar den Calvarieberg aanschouwt, afgemat door het lijden en de folteringen, die Hij moest verduren, doch wiens gelaat ons altijd herinnert, dat het een Godmensch is, die lijdt, — het gezicht zijner H. Moeder,

¹⁾ De Godsdienst Vriend dl. 84, blz. 49.

²⁾ Kath. Nederl. Stemmen 2 Nov. 1866.

die er op afgebeeld is met die grootheid en verhevenheid, welke ons in haar meer dan eene gewone moeder doen zien, roept onwillekeurig dat vreemde gevoel in ons op, dat ons tot bidden en overwegen opwekt. Met zeer veel plechtigheid had 17 Oct. 1861 de inzegening plaats. Mgr. A. S. Schaepman, bisschop van Hesebon verrichtte zelf de inzegening. Des avonds te zes uur werd een plechtig lof gecelebreerd, waaronder de ceremoniën der wijding geschieden. Na de wijding beklom de pastoor van Nijkerk den predikstoel en hield eene toepasselijke rede ¹⁾. — De rijk gesneden preekstoel, vervaardigd door Hezenmans uit 's Hertogenbosch, werd door de gemeente bij gelegenheid van het jubelfeest van pastoor Smidt, geschonken.

Maar bovenal stichtte pastoor Smidt zich een blijvend monument door het St. Anna Gesticht en de Piussholen. In het St. Anna Gesticht moet op zijn uitdrukkelijk verlangen het geschilderd portret zijner moeder bewaard worden.

Door zijn invloed kwam de zoo zegenrijk werkende Vincentiusvereniging tot stand.

Den 29sten Oct. 1871 werd pastoor Smidt benoemd tot kanunnik van het Metropolitane Kapittel, welke benoeming volgde door zijn aanstelling tot pastoor te Utrecht aan de Mariakerk 30 Juli 1873. Hiermede was de weg naar hooger voor hem geopend, want 4 Dec. 1877 benoemde Mgr. A. S. Schaepman hem tot zijn vicaris-generaal; 30 Sept. 1882 verhief Z. H. de Paus hem tot Geheim Kamerheer. Den 30 Juni 1886 verkreeg hij als pastoor eervol ontslag. In 1888 ontving hij de onderscheiding verheven te worden tot Huisprelaat van Z. H. den Paus. Den 9 April 1891 is de datum, waarop hij na een verdienstvol leven het eeuwig leven inging ²⁾. Een zeer schoon portret, geschilderd door A. Brouwer, siert nog de pastorie ³⁾. — Als pastoor te Hilversum werd hij opgevolgd door:

Cornelis Richardus Vermolen,
geboren te Amersfoort 13 Dec. 1827, uit Thomas Fran-

¹⁾ De Godsdienstvriend dl. 87, 242; Kerkelijke Courant N. K. S. 2 Nov. 1861.

²⁾ Arch. Aartsb. Utr. XXXIII, 192—196.

³⁾ Op 4 Nov. 1870 overleed alhier de oud-pastoor Gerardus Reuvers, zich noemend de Reuver. Hij was geboren te Huissen uit Gerardus Reuvers en Geertruida Smits. Hij was kapelaan te Arnhem — 1832, pastoor te Elden 1832, Nijkerk — 1848, Olburgen 1848.

ciscus Vermolen en Reinalda ten Brink, werd hij te Warmond tot priester gewijd in 1851, daarna kwam hij als kapelaan te Hilversum, ging in 1853 naar Utrecht (Cathar.), werd in 1862 pastoor te Naarden en keerde te Hilversum als pastoor terug in 1873. Kortom mocht hij hier slechts arbeiden. Op het eind van zijn pastoraat kwam de St. Jozef-Jongelingenvereniging tot stand. Deze vereeniging is een der heerlijkste vruchten, welke de Vincentiusvereniging heeft voortgebracht.

Reeds 29 Nov. 1875 riep de Heer des levens pastoor Vermolen tot zich op ¹⁾. Ook zijn opvolger

Gerardus Antonius Willemsen

zoude slechts een drietal jaren de herderstaf over deze gemeente voeren. Hij was geboren te Oldenzaal 23 April 1830, werd te Warmond tot priester gewijd 15 Aug. 1856, was kapelaan te Winterswijk, 's Heerenberg en Utrecht, werd in 1869 pastoor te Harderwijk en in 1875 te Hilversum. Gedurende zijn herderlijk bestuur werd bij openbare acte van 13 Juli 1876 de Roomsche-Katholieke vereeniging opgericht.

Op zijn terugreis van Lourdes overleed hij te Parijs 4 Oct. 1878 en werd 9 Oct. d. a. v. te Hilversum begraven. — Zijn portret, geschilderd eerst in 1908 door N. Poland, heeft ook een plaats in de galerij van priesters, die de zaal der pastorie sieren.

Omstreeks dezen tijd werd er te Hilversum in de Stationstraat een kostschool voor R. K. Jongelingen, onder patronaat van St. Jozef gesticht, dat in 1880 werd overgeplaatst naar het Veeneind (het tegenwoordige Emmahotel). Het stond onder leiding van den Heer L. Th. Disselhof. In 1903 werd deze nuttige stichting helaas opgeheven.

Johannes Leonardus Rudolphus Jansen, werd geboren te Leeuwarden 19 Nov. 1834 uit Joannes Jannes en Susanna Agnes ter Horst. Hij werd priester gewijd 19 Sept. 1857 en geplaatst als kapelaan te Zwolle 22 Nov. 1857. Aldaar verbleef hij tot 6 Nov. 1869 toen hij pastoor werd te Frederiksoord. Vandaar werd hij naar Huissen overgeplaatst 30 Sept. 1877 en naar Hilversum 17 Jan. 1879 en 8 Maart d. a. v. benoemd tot deken van het dekenaat Amersfoort.

Onder invloed van deken Jansen, die de schoone muziek

¹⁾ Arch. Aartsb. Utr. I, 294, 407.

zoo lief had, sloot Hilversums zangkoor zich aan bij de St. Gregorius-vereeniging in Nederland.

Het kerspel nam voortdurend in bloei toe: in 1887 telden de Roomschen 3300 communicanten, benevens 1700 niet-aangenomenen. De aanwas bleek zoo groot, dat de kerk op nieuw veel te klein werd. Der wijzen raad werd ingewonnen, de geestelijke overheid geraadpleegd, en zoo kwam men tot het besluit van den bouw eener nieuwe Roomsche kerk.

Men had den raad ingewonnen van Dr. P. J. H. Cuijpers, Neerlands kloksten bouwmeester, die in Augustus 1889 de gezamenlijke kosten van een nieuwe kerk en pastorie beraamde op de som van 225000. In Mei 1890 werd de nieuwe bouw aanbesteed volgens de ontworpen plannen van gemelden architect. Men stond voor twee ontwerpen:

a. Pastorie met kerk, doch zonder toren, doopkapel en catechiskamer.

b. Pastorie met kerk en toren en daarmee samenhangende nevenbouw.

De aanbesteding viel niet gunstig uit, zoodat het kerkbestuur het ontwerp *b* niet aandurfde, maar tot *a* zich moest bepalen, hetgeen aan den heer H. van Groenendaal te Nieuwer-Amstel, den laagsten inschrijver, voor de som van f 184,457 werd toegewezen.

De nieuw bouw zoude oprijzen waar de oude gestaan had. Daarom moest deze worden opgeruimd en vervangen door een noodkerk, welke geplaatst werd aan de oostzijde van het kerkhof en midden October 1890 in gebruik genomen. De bouw echter der nieuwe pastorie was reeds vroeger aangevangen, zoodat ook deze midden October kon betrokken worden.

Nu volgde de afbraak van de oude kerk, waarna de grondslagen konden worden gegraven van den stouten bouw der nieuwe kerk, een kruisbouw met vijf beuken, althans in het oosteinde.

In de Meimaand van 1891 was men zoover hiermede gevorderd, dat de plechtige legging van den hoeksteen kon volgen. Dit geschiedde met machtiging van den aartsbisschop op Dinsdag 12 Mei, na een plechtige H. Mis door deken Jansen opgedragen met assistentie van zijne beide kapelaans. De oorkonde hiervan op perkement geschreven, opgerold in een looden bus gestoken, werd in den gewijden steen gelegd, en aldus, met een stel teekeningen en de zilveren en koperen munten, ingemetseld in het basement van de rechter pijler des triomfboogs in

het priesterkoor. De oorkonde luidt: «In den naam van den Drieëenigen God, onder de bescherming van de Allerheiligste maagd Maria, van den H. Vitus en van alle heiligen, — het 13de jaar van het Pauschap van Leo XIII, — bekleedende den aartsbisschoppelijken zetel van Utrecht Z. D. H. Petrus Matthias, — onder de regeering van H. M. Wilhelmina, Koningin, en Hare Moeder Emma, Regentes der Nederlanden — den twaalfden dag der maand Mei van het jaar onzes Heeren 1891, op den feestdag van den H. Nerus, enz, martelaren, heb ik, Joannes Leonardus Rudolphus Jansen, pastoor der parochie van den H. Vitus te Hilversum, daartoe gemachtigd, den hoeksteen dezer kerk gelegd.» De munten die er bij in werden gesloten dienen als kenmerkend teeken van den tijd waarin de bouw plaats had, voor latere geslachten; de teekeningen werden ingesloten met het doel, om bij onverhoopte niet-voltooiing of vernietiging, de origineele plannen behouden te doen blijven.

Intusschen voelden velen zich teleurgesteld door het in duigen vallen van het ontwerp *b* der aanbesteding. Door eenige invloedrijke parochianen werd daarom een vergadering belegd, waarin men besloot tot het vormen eener katholieke penningvereniging, welke zou trachten den bouw ook van een toren mogelijk te maken ¹⁾. Zij wenden zich tot de parochianen met intekeninglijsten, die zoo goed werden geteekend, dat deze de namen droegen van 900 intekenaars, die gezamenlijk jaarlijks het aanzienlijk bedrag van f 6000 waarborgden, dat is in 10 jaren f 60,000.

Met deze uitslag in kennis gesteld, verleende de aartsbisschop verlof tot opneming der som, die door deze bijdragen zal worden gedekt, zoodat de volledige uitvoering van het ontwerp *b* mogelijk werd en tot stand kwam. Bij het eindverslag bleek, dat de Penningvereniging voor den torenbouw had gegaard en aan het kerkbestuur afgedragen de som van 71,368 gl. 57 ct. De toren staat daar

¹⁾ Deze commissie bestond uit de heeren: Jacob Peet Jz., Joh. Gerardts, J. F. Hintzen, H. Nieuwenhuisen en A. Nieuwenhuisen. Van tijd tot tijd hield deze Penningvereniging een algemeene vergadering, zoo op 1 Oct. 1894, waarop de secretaris kon mededeelen, dat van 1 Aug. 1890 tot 1 Aug. 1894 was bijeengebracht de som van f 46,000. De heer Joh. Gerardts hield toen eene voorlezing over de geschiedenis de R. K. Parochie te Hilversum, welke met het verslag der algemeene vergadering in druk verscheen.

thans als een onvergankelijke eerezuil voor de Toren-
bouw-commissie.

Ook de toren rees langzaam maar kloek naar boven. Op den feestdag van Kruisverheffing 3 Mei 1892, zijnde Dinsdagmiddag om 5 uur ongeveer, werd het vergulde ijzeren kruis, dat 680 Ned. ponden woog, boven op den nieuwen toren geplaatst.

Het kruis, wat is het schoon, wen 't op den ranken toren
In gulden luister bloemt,
En door de reine sfeer den zegezing doet hooren,
Die Christus Koning roemt.

SGHAEPMAN.

Het verheft zich daar thans 98 Ned. el hoog in de lucht. Zelf is het 7 Ned. el lang, en komt uit de smidse van de firma Fr. Bijlard alhier en onderscheidt zich door schoone bewerking. Het was een geschenk van den heer Johan de Man. In den koperen bal, die als voetstuk van het kruis dient, werd een perkamenten oorkonde gesloten: bevattende de naam des scheukers en de volgende versregels,

Aan JOHAN DE MAN,

Uw kruis, mijn vriend, verheft zich plechtig, fier,
En kroont den nieuwen Reus; van 't oude Gooi
De spits, omwaaid door Nederlands banier,
Torst voortaan 't gouden kruis, zoo slank en mooi.

't Was schoon gedacht, te kronen 't prachtsieraad
Van 't forsche kerkgebouw, dat daar nu staat
Als 't schoonste kunstproduct van de gothiek
Der eeuw, die sterft zooals heel d'eeuwenklijk.

Zoo lang uw kruis zal schitteren op dit werk,
Van heinde en ver de wand'laar 't ziet langs 't zwerk,
Zoo lang blijve onbesmet Uw ziel op aard
Of zetelt reeds bij God, U alles waard.

JACOB PEET JZ.

Hilversum, Kruisvinding MDCCCXCII.

Maar deze vreugdevolle dag zoude gevolgd worden door een droeve, daar de dood als offer eischte het leven van den beminden herder. Nauwelijks was het vergulde kruis op de spits van den hoogen toren geplaatst, nauwelijks had hij het in de stralen der zon zien schitteren, toen een plotselinge ongesteldheid, een hevige hartaandoening, een einde maakte aan zijn leven. Zachtmoedigheid en minzaamheid waren de op den voorgrond tredende eigen-

schappen van zijn krakter. Hij was een ijverig en nauwgezet priester, en van de gave der welsprekendheid had hij een ruim deel ontvangen ¹⁾).

Zijn stoffelijk overschot werd bijgezet in den grafkelder onder de kapel. Een koperen plaat op de lijkkiest getuigt ons: «Corpus Rer. Adm. D^{ssi} Joannis Leonardi Rudolphi Jansen, decani Amersford. et parochi Sti. Viti Hilversum, novi et magnifici templi fundatoris, hic resurrectionem gloriosam exspectat. Obiit die V^a Maji MDCCCXCII.»

Onvergetelijk, zoo teekent zijn opvolger aan in het Memoriale, blijft zijn nagedachtenis, en de schoone parochi-kerk is het duurzaam gedenkteeken zijner onvermoeide werkzaamheid.

Zijn portret, door van den Heuvel te Utrecht geschilderd, werd in Juli 1899 aan de pastorie alhier geschonken.

Tot pastoor van Hilversum werd nu door den Aartsbisschop aangewezen zijn secretaris:

Henricus van de Wetering ²⁾.

Deze, geboren te Hoogland, was zoon van Antonius van de Wetering en Joanna van Wetering, een naamgenoot, doch geen verwante van haar gemaal. Voor dit leven geboren op 26 November 1850, werd hij den volgende dag voor het hooger leven herboren. Op tienjarigen leeftijd werd hij naar Duiven gezonden, ter gunstig bekende kostschool van meester Rutjes. Daar vertoefde hij drie jaren. Eenigen zijner medeschoolieren aldaar zoude hij later als pastoor van Hilversum onder zijne parochianen tellen. In October 1863 deed hij zijne intrede in het Aartsbisschoppelijk seminarie te Culemborg, vanwaar hij na met lof volbrachte studiën in den herfst van 1870 naar Rijsenburgs Hoogeschool heentog, om zich daar naarstig op de theologische studiën toe te leggen, en

¹⁾ Van zijn hand verschenen preeken in het tijdschrift „Ecclesiastes” in de jaargangen 1873—1875. Zie verder: Nieuw Nederl. Biogr. Woordenb. II.

²⁾ Een tot 1899 vrij volledig „Levensbericht,” verscheen in het feestnummer van „Het Centrum” 15 Augustus 1899, bij gelegenheid van het 25-jarig priesterschap van Mgr. H. van de Wetering. Wat verder door en onder zijn bestuur tot stand kwam, kan men vinden in: Zondagsblad van Het Centrum. Feestnummer bij gelegenheid van het 40-jarig priesterjubilé van Z.D.H. Mgr. H. van de Wetering 14 Aug. 1914. Collectio Epistolarum pastoralium, Secretorum aliorumque documentorum 1895—1914.

zich op het naast voor te bereiden tot het H. Priesterschap.

De dag der H. Priesterwijding was aangebroken. Op 15 Augustus 1874, den dag groot en onvergetelijk in ieder priesterleven, de dag, waarvan een jeugdig dichter begeesterend zong :

O dag, o hoog verheven,
O zegenrijke dag, o middelpunt van het Leven,
waar al ons denken, doen en hoop op was gezet.
Verrukkend oogenblik, als op ons smeekgebed
in langen wachtenstijd, toen 't ongeduld ging komen
de Bruidegom verscheen.

Zijn eerste plechtig Offer droeg de jeugdige priester op in de parochiekerk van den H. Franciscus Xaverius te Amersfoort, onder innige deelneming van zijn overgelukkigen vader, die zijn moeder overleefde.

Tijdens de wintermaanden mocht hij tijdelijk zijne hulp verleen en aan den pastoor van Barneveld en bleef daar werkzaam totdat hij 18 Januari 1875 als assistent naar Zutphen werd geroepen, waarna op 30 Sept. van datzelfde jaar zijn aanstelling tot kapelaan volgde. Met onverdroten ijver zich op het zielenheil toeleggende is hij velen ten zegen geweest. In deze drukke geestelijke werkkring vond hij nog den tijd tot wetenschappelijken arbeid en historische nasporingen. Zoo verschenen van zijn hand een reeks belangrijke acten over het voormalig kapittel der oude St. Walburgkerk te Zutphen, uit middeleeuwsche handschriften van het stedelijk archief aldaar gecopieerd (Arch. Aartsb. Utr. IX, 402—450). 's Jaars te voren hadden de «Bijdragen voor de geschiedenis van het Bisdom van Haarlem» (VIII, 152—160) van hem reeds geplaatst «Een paar oorkonden betreffende het klooster Nazareth te Rijswijk», gecopieerd uit het Rijksarchief te 's Gravenhage. Op aanmoediging van Mgr. Schaepman, die een inrichting voor middelbaar onderwijs wilde stichten — hetgeen niet tot uitvoering kwam — legde hij zich opnieuw toe op de Engelsche taal en letterkunde, wyl Monseigneur hem daaraan als docent met een acte M. O. gediplomeerd, wilde verbinden.

Op 31 Dec. 1881 moest hij Zutphen verlaten, om den Aartsbisschop als secretaris ter zijde te staan. Deze gewichtige functie bleef hij vervullen — en nu keeren we naar Hilversum terug — tot Mgr. Snickers hem benoemde tot pastoor van Hilversum.

De parochianen nog treurende over het zoo plotseling

heengaan van hun beminden herder, konden zich weldra troosten met den nieuwen herder hun geschonken. Pastoor van de Wetering, die op 3 Juni 1892 zijn benoeming had ontvangen, deed te Hilversum zijn «blijde inkomste» op Vrijdag 10 Juni des middags om 5 uur.

Na weinigen maanden was de kerk afgebouwd en stond zij daar als de kathedraal van het Gooi, te midden harer zusterkerken. «Als een hoogfeest in den cyclus van het kerkelijk jaar» — schrijft Jan Kalf¹⁾ — «staat deze kerk in den krans van haar geburen: het sursum corda, dat zij verkondigt, is klemmender van voordracht en van meer wijding in den toon».

En het is goed, dat er ook nog zulke kerken worden gebouwd, solemneele-missen van kerken, kerken, die een heroieke vereeringsact zijn, kerken, die aan «la grande chapelle du ciel» doen denken, kerken die de Majesteit Gods beduiden.

Den 5 September 1892 was de dag, waarop de kerk door Mgr. Snickers plechtig werd geconsacreerd. Professor J. de Rijk van Hilversum geboortig²⁾, hield dien dag de plechtige feestrede, naar aanleiding der schriftuurwoorden: «Ik zag de heilige stad, het nieuwe Jeruzalem, van den hemel afdalen, van God, opgetooid als eene bruid, versierd door haren man». Op dezen dag prijkten reeds vijf geschilderde heerlijke glasramen in het priesterkoor.

Donderdagochtend op Moeders blijde Geboortedag werd de kerk voor haar verheven eeredienst voor goed in gebruik genomen.

Veel heeft pastoor van de Wetering in weinige jaren gedaan, om de luister van Gods huis tot eene beduidende hoogte op te voeren. Hierin kwam de milddadigheid van Hilversums katholieken hem ijverig te hulp. In de rij der weldoeners verdient een eerste en eereplaats Bernardina Josepha Maassen, weduwe van Joannes Lambertus van der Heijden. Zij toch schonk een som van f 12,000 tot oprichting van een hoogaltaar. In overleg met haar schoonzoon, den meer genoemden kunstschilder A. Brouwer, schreef men in Dec. 1892 voor het ontwerp van dit altaar een prijsvraag uit, welks voorwaarden op 17 Dec. van dat jaar werden toegezonden aan een viertal kerkelijke kunstenaars. Eisch was, dat de ontwerpen op 31 Jan. 1893 waren ingezonden. Twee ontwerpen kwamen in. De

¹⁾ De katholieke kerken in Nederland blaz. 49.

²⁾ Zie over hem: Letterk. Levensber. 1897, 225; Katholieke Illustratie XXXI, 25.

jury bestond uit den op kunstgebied alom bekenden domheer van Keulen Alexander Schnütgen, J. F. A. Lindsen te Utrecht, Jhr. Victor de Stuers te 's Gravenhage. Zij schonk den prijs aan het ontwerp van W. Mengelberg, die het vleugelaltaar leverde, wat thans de kerk tot sieraad strekt. De figuren buiten op de vleugeldeuren zijn van het penseel van A. Brouwer.

Teunis Nieuwenhuysen en Lamberta Peet schonken in 1892 het Antoniusaltaar. Het werd geleverd door de firma Cuypers en Stolzenberg te Roermond.

Omstreeks dezen tijd werd de kerk vereerd met twee kunststukken uit de smidse van Jan Brom: een verguld zilveren ciborie en monstrans. De eerste munt uit door een stevigen bouw en sierlijke vormen: een rijzige toren in laat gothischen stijl, door vier schraagbogen gesteund. De monstrans is een rijk stuk in gothischen stijl, dat slank en zwierig oprijst, en kleurrijk met email is versierd. In Febr. 1894 werden door schenking twee schitterende tressen van juweelen aan gemelde monstrans gehangen, die het een tintelend leven schenken.

Het prachtig memorievenster — ter gedachtenis aan het gouden bisschopsfeest van Paus Leo XIII, werd geschonken in Maart 1893 door Th. A. van den Broek. Daarop volgde de schenking van het zware kunstig gedreven koperen kruis voor het hoogaltaar, kostende f 550 en vervaardigd door J. Brom. In de drie opvolgende jaren werden de kunstrijke zijaltaren geschonken: het Jozefaltaar met benoodigheden en de beglazing van de kapel was een geschenk van een gezin; evenals dit leverde W. Mengelberg in 1894 het Maria-altaar. Dr. Cuypers plaatste het Vitusaltaar met de voorstelling der 14 noodhelpers; in 1897 gaven dezelfde schenkers de fraaie draaghemel, waaronder bij plechtige omdrachten het Allerheiligste gedragen wordt.

In April 1894 werd in den toren het uurwerk geplaatst, geleverd door de firma A. Vos en zonen te Nuenen.

Al deze geschenken leggen getuigenis af van de offervaardigheid, die Hilversums katholieken nooit verloochenden, noch in tijden van vervolging, waarin zij hunne geheimen vierden in het verborgen, noch in de tijden van vrede, waarin de eeredienst zich in rijke luister kan ontplooiën.

Einde December 1894 had in de concertzaal Jans de oprichtingsvergadering van de R. K. Werkliedenvereniging plaats, welke geleid werd door den pastoor, zoodat ook hier

gevolg gegeven werd aan den wensch door Paus Leo XIII geuit in zijn encycliciek «Rerum Novarum».

Te midden zijner heilzame werkzaamheden werd Hilversums herder weggeroepen uit het midden zijner kudde. Hoogere waardigheden wachtten hem. Bij apostolische breve van 8 Februari 1895 werd pastoor van de Wetering benoemd tot titulair bisschop van Gaza.

Op Zondag «Laetare» 24 Maart 1895 volgde de bisschopswijding, hem op zijn verlangen in Hilversums kerk toegediend.

Voor deze zoo hoogst zeldzame plechtigheid was de schoone kerk versierd volgens de plannen en onder leiding van den kunstschilder A. Brouwer. Een korte beschrijving van deze zoo kunstvolle versiering moge hier, om het hoogst zeldzame van het feest, wel volgen: Buiten aan de kerk wordt het karakter van het feest aangegeven doo het volgende chronicum, dat op het bogenveld boven den hoofdingang te lezen is:

ADeste. CIVes. CVnCtl. aDCVrrItē. eXterI
HenrIco. CVrIonI. slt. saLVtIfera.
saCra. preCatIo.

vertaald:

Staat allen op dit plechtig feestgetij
Den nieuwen Bisschop met uw beden bij.

Als men de kerk is binnengetreten wordt de aandacht onmiddelijk getrokken door de prachtige versiering van het priesterkoor.

Deze versiering wordt, gedeeltelijk ingeleid, gedeeltelijk geëncadreerd door groene slingers, aan de oostzijde van het transept, welks beide groote pijlers elk een opschrift dragen, en wel de pijler links:

Succede Pontifex noster Ultrajectensis
Petre Mathia
Adventu adspectuque tuo laeti alacres
Curiam festo cultu exornavimus,

vertaald:

Treed, Utrechts Kerkvoogd, treed hierin
Aartsbisschop onzer Nederlanden
Wij sierden deze hooge wanden
Ter Uwer eer met blijden zin,

de pijler rechts:

Sanctum Vitum
Cuius in tutela est curia precamur

Uti tibi pater optime archiepiscopo tuoque
adjutori

Adsit diuque votis nostris vivas,

vertaald :

Wij bidden van Sint Vitus af,
Dat hij U en Uw helper zegen',
Dat wij steeds wandelen Godes wegen,
Geleid door Uwen herderstaf.

Tegen den triumfboog prijkten de wapenschilden van paus en bisschoppen.

In het priesterkoor ontmoet het oog het eerst, onmiddelijk achter het missiekruis, eene banderol, met het opschrift: «Per viam crucis gaudens», de zinspreuk van den nieuwen wijden bisschop. Deze rangschikking is niet toevallig, maar brengt met wat er verder volgt de genoemde zinspreuk in beeld. Aan het gewelf is de H. Geest en de gewone afbeelding der duif voorgesteld; van daar dalen groene, met geel omwonden slingers af naar de kapiteelen der colonetten van het priesterkoor, die onderling weder door slingers van groen, met geel omwonden, alsmede door prachtige guirlandes verbonden zijn en waar boven, aan den voet der spitsboogramen, zich bevinden zeven met groen en bloemen omkranste schilden, die de zeven gaven des H. Geestes als opschrift hebben: wijsheid, verstand, raad, sterkte, wetenschap, godsvrucht, vreeze Gods.

Op deze wijze is de mededeeling des H. Geestes aan zijn nieuwen dienaar treffend in beeld gebracht.

Aan acht der colonetten, tusschen de triforia, zijn ranke, prachtig beschilderde vanen aangebracht, die elk op goudgrond de beeltenissen van acht der H. Apostelen dragen; in het midden van dat achttal vanen, dus boven het hoofaltaar, zijn de vier overige apostelen, de H. Matthias, H. Petrus, Joannes en Jacobus afgebeeld, hier echter in een bevallige groep; deze stelt voor de aanneming van den H. Matthias in de rei der Apostelen, eene zinrijke toepassing dus op de benoeming en H. Wijding des nieuwen Bisschop.

Boven deze groep leest men: Annumeratus est cum undecum. Hand. I, 26.

Verder is met veel smaak en kennis der bouwkundige eischen een groote rijkdom van groen en bloemen aangebracht vóór de triforia en ter weerzijde der bogen, terwijl in de bogen prachtige bloemenhangers en rozen-slingers hangen.

Geheel uit vrijwillige bijdragen werd door de feestcommissie aan den nieuw gewijden bisschop namens de parochianen prachtige geschenken aangeboden, n.l. een bisschopsstaf en schenkan met blad.

De bisschopsstaf is het symbool der herderlijke be-
diening en daarom heeft hij den vorm van herdersstaf of
kromstaf. Het rechtgaande gedeelte is eenvoudig, doch
een gedeelte er van, onder den knoop, is rijk geciseleerd
en heeft tusschen fijn damasceerwerk het volgende opschrift: Henrico van de Wetering curioni nostro per III
annos tantum, quo die pervigilio magnae virginis ab angelo salutatae an. MDCCCXCV pontificali auctus est honore
et onere curiales Hilversumenses devovimus (aan Henricus
van de Wetering, die slechts drie jaren lang onze pastoor
was en die op Vigilie van Maria Boodschap 1895 met de
eer en den last der bisschoppelijke waardigheid werd
omkleed, hebben op dien zelfden dag wij parochianen van
Hilversum dit geschenk toegewijd.) Dan volgt de rijk
versierde knoop, uit een zeskant architectonisch gecon-
strueerd, met frontons en contreforts, bekroond met een
lijst fleurons. Hieruit komt de smaakvol gecomponeerde
kromming, die evenals de knoop, zeskant in doorsnede
is en op de binnen- en buitenhoeken met kleine fleurons
is bezet. Prachtig georneerd en alles ranker, loopt zij in
een gestiliseerde kelk, welke als basis dient voor een
groep: Keizer Hendrik II, aan Adelbold, Bisschop van
Utrecht, het graafschap Drente schenkend, «met alle juris-
dictie en gerechtigheden». In pontifical plechtgewaad
zit Sint Martinus Utrecht's schutspatroom, op zijn zetel
en voor hem knielt Keizer Hendrik eerbiedig neer, om
de schenkingsrol of oorkonde aan te bieden.

Ook de zilveren schenkan en blad zijn uiterst fraai.
Het blad bevat in het midden het wapen van Mgr. v. d.
Wetering, en daarom de volgende inscriptie: Henrico
Archiepiscopo Ultrajectensi Hilversumenses curiales quon-
dam eius an. MDCCCXCV d.d. (aan Henricus Aartsbisschop
van Utrecht, hebben zijn voormalige parochianen van
Hilversum in het jaar 1895 dit geschenk aangeboden.)

Het wapen dat Mgr. zich koos is het volgende: een
blauw veld horizontaal doorsneden door een beekje (wete-
ring); boven dit beekje één — daaronder twee kruizen
van goud; als zinspreuk er onder «Per viam crisis
gaudens».

Zinspelend op deze voorstelling zong prof. de Rijk op
dien hoogen wijdingsdag

De wetering, die kabbelt door de velden
 En onder 't blauw der hooge lucht zich spoedt,
 Waar sterren blij en vonkelend vermelden,
 Wat zegen ze in haar loop ontspruiten doet, —
 De wetering ziet haren vloed verbreedden,
 Een reuzenstroom van onweêrhoudbre kracht,
 Die voorwaarts golft, en rustig, onbestreden,
 Zijn majesteit verheft in heilge pracht.
 De pelgrim volgt met schreden, die niet dwalen,
 Haar blanke baan, en houdt zijn spreuk in 't oog:
 «Den weg van 't kruis, maar vreugdevol» | En de dalen
 Weergalmen van een zielezang, zoo hoog,
 De bergen neigen fier hun kruinen neder
 Om zegening te ontvangen, 't grootste en 't meest,
 Nu op zijn hoofd kwam ruïschen, rein en teeder,
 Gods duive in 't woord: Ontvang den Heiligen Geest.
 O toekomst, 'k zie geopend uwe kringen,
 De sluier valt van uw geheimen neêr:
 Een koningsschat van duizend zegeningen
 Kaatst, als een zon, zijn glorie stralend weêr.
 Geluk, geluk, o Bisschop! Met gebeden
 Zal Hilversum 't verkrijgen voor uw lot,
 Uw Hilversum, dat al zijn teederheden,
 Zijn liefdezorg u wijden blijft bij God,
 Uw Hilversum, dat ge om u heen ziet dringen,
 Dat geestdriftvol, als nooit voorheen verheugd,
 Met vollen troost, met bloemen zal omringen,
 Uw weg van 't kruis gegaan in offervreugd.

Hilversum bezat alzoo een gemijterden pastoor, en deze had een parochiekerk, die gerust voor een kathedraal kon doorgaan. Maar in dien overgangstoestand zou weldra verandering komen, en spoediger dan iemand had kunnen verwachten.

Reeds den 2den April werd Mgr. Snickers, die nooit de eer der bisschoppelijke waardigheid had nagestreefd, opgeroepen, om het eeuwig loon voor zijn apostolischen arbeid te gaan ontvangen. De zetel van het Aartsbisdom bleef ruim drie maanden vacant. Toen werd — 11 Juli 1895 — Mgr. Henricus van de Wetering door Z. H. den Paus benoemd tot Aartsbisschop.

Den 29sten Juli nam hij plechtig bezit van zijn aartsbisschoppelijken zetel; den 29sten December werd hem eveneens in de Metropolitaankerk het aartsbisschoppelijk pallium plechtig overhandigd door Mgr. Lorenzelli, pauselijk internuntius.

Eerst 9 Augustus verliet Mgr. in alle stilte des morgens Hilversum. Het kerkbestuur bevond zich bij het vertrek aan het station; overigens was er aan niemand kennis gegeven.

Zegenrijk heeft hij hier gearbeid met onvermoeide kracht, bewaarheid de woorden, die hij in zijn intreëpreek tot zijne parochianen sprak: «Ik heb mij van nu af aan u verbonden en wil mij geheel aan u geven. Komt allen onbeschroomd tot mij, en waar ik kan, zal ik u met raad en daad ter zijde staan. Dat de jeugdige personen tot mij komen bij de keuze van hun levensstaat, de ouderen zoo dikwijls zij in de moeilijkheden des levens, mijn steun en troost noodig hebben. Maar vooral de armen. Dat ze komen, ik zal hun troost en steun verstrekken, zooveel in mijn vermogen is, en hun nood trachten te lenigen».

Een der voornaamste werken, die den naam van pastoor van de Wetering in gezegende nagedachtenis houden, is de oprichting van de St. Elisabethvereeniging. Zij werd voor goed geconstitueerd op 10 Juli 1895, den vooravond der benoeming van Mgr. van de Wetering tot Aartsbisschop. Met bijzonderen ijver trachtte hij ook het Katholiek Bijzonder Onderwijs te bevorderen. Zijne bemoeiingen hieromtrent had ten gevolge, dat de bevoegde autoriteiten weldra de zusterschool als eene der beste van Hilversum aanmerkten.

Wat hij voor de armen geweest is vraagt het hen zelf, bij hen zult ge dan vernemen, hoeveel goed in het verborgen is geschied, dat eerst in volle luister zal stralen, in gulden letteren schitteren, wanneer de Heer der Heeren het Boek des levens zal openen.

Twee prachtige Sanctus lustres, door hem aan Hilversums parochiekerk geschonken, blijven daar immer getuigen van de liefde en toegenegenheid, welke de voormalige pastoor jegens zijn oude gemeente blijft koesteren.

Een reuzenarbeid wachtte hem op zijn nieuw arbeidsveld, waaronder hij met frisschen moed zijn forssche schouders zette.

Op dezelfde dag, waarop Mgr. van de Wetering Hilversum verliet, deed des avonds de nieuw benoemde pastoor zijn intrede in den persoon van :

Joannes Theodorus Hofman.

Deze is de vijfde zoon van Jan Hendrik Hofman en Gesina Joanna Nijkamp, geboren te Beltrum 14 Mei 1845, gedoopt den volgenden dag in de vont van St. Callintus

te Groenlo. Bij Beltrums ijverigen pastoor J. B. van Oij ving hij zijne lagere studiën aan voltooide ze op de seminaries te Culemborg en Rijsenburg. De H. Priesterwijding ontving hij 10 Aug. 1869. Op 12 Maart 1870 werd hij assistent te Everdingen tot 1871. Toen moest hij wegens ziekte eene wijle rust nemen en werd in Juli 1871 kapelaan te Wegdam tot 20 November 1874. Van daar ging hij als kapelaan naar Heino en 31 Maart 1876 naar Zwolle. Negen jaren later werd hij bevorderd tot pastoor te Hertme en Zenderen, waar hij op 6 Februari 1885 zijn intrede deed. Vandaar kwam hij op bovengenoemden datum als pastoor te Hilversum. Met forsche hand omklemde hij de herderstaf over deze uitgestrekte parochie. Met onverdroten ijver legde hij zich toe op het heil der zielen, welke hem boven alles ter harte gingen. Talrijk zijn dan ook de vruchten van zijn zegenrijken arbeid. Wat al kwam onder zijn bestuur niet tot stand?

De R. K. Werklieden-Vereeniging St. Jozef zag op 11 Juli 1897 haar eigen gebouw plechtig ingezegend, bij welke gelegenheid Dr. Schaepman de feestrede uitsprak. Ontzaglijk zijn de uitbreidingen van het R. K. Bijzonder Onderwijs. De meisjesscholen werden aanmerkelijk vergroot en uitgebreid. Wat Hilversum te lang gederfd had kwam tot stand n.l. een R. K. Jongensschool, welke na haar laatste uitbreiding geheel en al aan de meest strengste eischen voldoet. Deze stichtingen zijn voor Hilversum een weldaad van onzegbare waarde. Door hem werd opgericht een meisjespatronaat, dat zegenrijk haar arbeid voortzet. In Juni 1903 werd grond aangekocht — groot 20000 M.², gelegen aan de Eikbosscheweg — voor een nieuwe begraafplaats.

Een tweede parochiekerk kwam tot stand, terwijl hij voor de derde nog den eersten steen plechtig mocht leggen.

Deze zijn de voornaamste in het oog loopende feiten van zijn ruim achttienjarig pastoraat.

Ook de luister van Gods huis ging pastoor Hofman zeer ter harte. Hoevele schenkingen zijn onder en van hem te boeken. Een fraai gesmeed ijzeren doophek, ontwerp van Dr. Cuypers en vervaardigd door de firma F. J. Bijlard, werd in 1896 geplaatst.

In de lente van 1896 wilde men de kapiteelen der pijlers, die nog onbehouwen waren, de bewerking van hamer en beitel doen ondergaan. De kosten waren begroot op f 3323. De kas was leeg. De heeren kapelaans schaften raad, togen rond. Zij gaarden de kosten. Op het eind

van 1896 prijkte alle pijlers, groot en klein, met hunne sierlijke bekroning.

In hetzelfde jaar kwamen uit de werkplaats van W. Mengelberg twee zeer fraaie H. Hartbeelden, die geplaatst werden in het hoogkoor. In 1899 werd in geheel het priesterkoor en voor alle altaren een mozaïkvloer gelegd, welke bekostigd werd door zes milde schenkers, w. o. ook pastoor Hofman. Vele ramen ontvingen kunstig geschilderd glas. De plaatsing van de beelden van St. Vitus voor de toren en van den H. Gerardus Majella in de kerk, getuigen van de vereering dezer heiligen. Aan koperwerk werd de kerk verrijkt met de reeds genoemde sanctuslustrus, met de koperen kaarsenstandaards voor de H. Hart Beelden en voor den Paaschkaars, met de twee massief koperen lichtdragende engelen op de Communiebank.

Op 15 Augustus 1909 herdacht pastoor Hofman den dag, waarop hij voor veertig jaren de H. Priesterwijding ontvangen had. Deze dag zoo plechtig en blijde gevierd bewees nog eens ten overvloede, welke eene achting en genegenheid Hilversums parochianen hunnen herder toedroegen. Als stoffelijk blijk van hulde werd den jubelaar een soms gelds aangeboden, welke zoude dienen, om de kerk een centrale verwarming te verschaffen. Als herinnering aan dezen dag schonk pastoor Hofman zelf als dank aan God drie nieuwe klokken.

De grootste klok, wegende 2800 pond, draagt als opschrift: *Divino numini in honorem S. Theodori dedit me Joan. Theod. Hofman, huius curae parochus quadragesimo sacerdotii sui an. expleto, die festo S. Laurentii mart. MCMIX.* (Joannes Theodorus Hofman, herder dezer parochie, heeft mij bij het voleindigen van het veertigste jaar van zijn priesterschap, op den feestdag van den H. Laurentius martelaar 1909 ter eere van den H. Theodorus, aan het Goddelijk Opperwezen geschonken.) De twee andere klokken zijn uit reeds bestaande omgegoten. Het opschrift op de tweede, wegende 1450 pond, luidt: «Ter eere van den H. Gregorius, gegeven door Gerrit Veen Frz. en H. M. Staal bij de kerkelijke viering van hun 25-jarig huwelijksfeest, te Hilversum, 10 Mei 1853». Op de derde, wegende 850 pond, staat: «*Sancta Maria Mater 1880*».

Op 1 Mei 1912 werd pastoor Hofman benoemd tot deken van Amersfoort.

In het eind van 1912 kwam het vloerkleed voor het priesterkoor — ook een geschenk van pastoor Hofman —

na een vijfjarigen arbeid van een tiental dames, gereed. Het is een stuk vrouwenarbeid, dat de vervaardigsters alle eer aandoet.

Een wreede kwaal ondermijnde reeds lang het krachtig gestel van den wilskrachtigen pastoor. Gaf nu en dan een kortstondig herstel hoop op beterschap, de kwaal liet hem niet los en voltrok haar sloopingswerk. 't Was op 30 September 1913 dat hij zijn ziel den Heer teruggaf. Op het veld van arbeid is hij gevallen, die nimmer verzaagde waar het gold het heil der zielen. Met recht mocht op zijn bidprentje gedrukt worden: «Mijn volk, ik heb het heil uwer zielen beoogd, vergeet nu mijne ziel niet». Op eigen verlangen werd hij niet bijgezet in de grafkelder onder de kapel, maar begraven op het kerkhof, opdat zijn grafsteen den parochianen zouden herinneren, hem niet te vergeten, die zooveel gebeden voor hen tot den Heer had opgezonden.

Reinier van den Hengel,

werd geboren te Hamersveld 1870, ontving de H. Priesterwijding 15 Aug. 1895 en werd in hetzelfde jaar benoemd tot kapelaan te Slagharen, om reeds het volgende jaar, 1896, deze plaats te verwisselen met Wolvega. In October 1899 volgde zijn benoeming tot kapelaan aan de St. Walburgis kerk te Arnhem, waar hij verbleef tot 1909 toen hij pastoor werd te Dokkum.

Op 5 October 1913 gewerd hem de benoeming tot pastoor van de St. Vituskerk te Hilversum, waar hij 17 October zijn intrede deed en het herdersambt aanvaardde, naar wij hopen voor lange jaren. Moge Gods geest hem geleiden, Gods machtige arm hem steunen.

De klokken, welke in 1909 in den toren waren gehangen, voldeden geenszins. In plaats van door welluidende klanken het oor te stelen, wekten zij steeds ergernis, zoo dikwijls toonlooze harde slagen het dorp overklonken. Dat was de reden, waarom ze uit den toren verwijderd werden, en vervangen door vier klokken ook uit dezelfde gieterij van de firma Petit & Fritsen te Aarle-Rixtel.

De drie zwaarsten hebben dezelfde namen en opschriften ontvangen als hun voorgangers. Hun gewicht echter is verzaamd, zoodat zij respectievelijk wegen 1802½ K. G., 1005 K. G. en 705 K. G. De kleinste klok weegt 465 K. G. en draagt tot opschrift: «St. Vitus vocor 1913» (lk wordt St. Vitus genoemd).

Op 5 Maart 1914 werden de klokken plechtig gewijd door den Aartsbisschop en reeds 9 Maart deden ze hun volle en melodieuze klanken over Hilversum hooren. Dat ze aan alle redelijke eischen van kunst en techniek voldoen, mag blijken uit het officiëel verslag, dat de beide keurmeesters J. A. S. van Schaik, president van het Seminarie Culemborg en B. A. de Wit, deken van Utrecht, uitbrachten :

I. Den 18 Februari 1914 hebben zij deze klokken onderzocht in de gieterij en daarbij bevonden als volgt :

1) De vier klokken geven de door het contract voorgeschreven hoofdtonen Cis-E-Fis-Gis zuiver en vast zonder stootingen en zwevingen, munten uit door vollen, welluidenden en krachtigen toon, staan tot elkander in juiste verhouding, zoodat zij in toonshoogte en toonkleur te samen een voortreffelijk geheel vormen, klinken bij aanslag met den klepel geruimen tijd na (de zwaarste meer dan twee minuten) en regelmatig uit.

2) In elk der vier klokken zijn als hoofdneventonen aanwezig : zeer duidelijk de kleine tert, voldoende duidelijk de reine kwint, de boven- en onderoctaaf, welke laatste interval bijzonder duidelijk in de zwaarste klok bij het luiden weerklinkt. Deze neven-tonen dringen zich niet op, maar geven een bijzondere schoonheid aan elk der hoofdtonen afzonderlijk en aan deze verbinding in het samenluiden der klokken. Storende neventonen zijn niet aanwezig.

3) De gieting is goed geslaagd, de buiten- en binnenwanden zijn zonder scheuren en schadelijke oneffenheden in de randen zijn scherp uitlopend. Aan het gietwerk is niets gedaan ter afwerking dan alleen dat het met zandsteen water is afgeschuurd, zoodat de z. g. n. giethuid niet het minst geleden kan hebben.

4) Het metaal is van de beste qualiteit, de van de kroon der klokken afgeslagen stukken, die er ter analyse aangegoten waren, gaven te kennen, voor zoover men op het gezicht daarover oordeelen kan, de goede samenstelling der spijs en den vereischten warmtegraad bij het gieten.

5) Alle vier de klokken zijn in stevige, goed verzorgde, ijzeren stoelen met kogellagers opgehangen, het draaipunt der as niet verlaagd, zoodat het aanslaan geschiedt met z. g. n. vliegende klepel. Het luiden bleek zeer gemakkelijk te gaan ; ook de zwaarste klok kan zonder eenig bezwaar door één man worden geluid.

6) De opschriften en versieringen zijn smaakvol en scherp uitgevoerd.

II. Den 9 Maart 1914 hebben zij het proefluiden der in den St. Vitus-toren te Hilversum ter bestemder plaatse opgehangen klokken bijgewoond en daarbij bevonden, dat de zuiverheid der hoofd- en neventoonen en de welluidendheid van den samenklank bij het luiden in den toren zich nog treffender openbaarde dan bij het luiden in het atelier het geval was, terwijl eveneens bleek, dat het luiden met het grootste gemak geschiedt.

PAROCHIE VAN O. L. VROUW MARIA ONBEVLEKTE
ONTVANGENIS.

Gij spant de kroon, o Puikkroon aller vrouwen!
De loftrompet van uw benijde Faam
Vult hemel, aarde en zee met uwen naam,
Een naam, waarin wij Christus kerken bouwen.
VONDEL. Brieven der heilige Maagden.

Door het snel toenemen der bevolking deed zich op het einde der 19de eeuw de behoefte gevoelen van een tweede parochie te Hilversum. Herhaaldelijk had het kerkbestuur der St. Vitus-parochie reeds pogingen aangewend, om het daarvoor noodige terrein, waarop kerk en pastorie konden worden gebouwd, aan te koopen, doch steeds zonder succes. Eindelijk slaagde het kerkbestuur er in, een terrein aan te koopen, gelegen aan den Lagen Naarderweg en Koninginnestraat, kadastr. sectie E. No. 4902, groot 1 Hect., 17 Aren en 90 c. a., toebehoorende aan notaris Perk. Om dit terrein af te ronden kocht het kerkbestuur van St. Vitus een nog daaraan grenzend stuk grond, toebehoorende aan J. C. Lasonder. Deze beide koopen werden door den Aartsbisschop goedgekeurd bij schrijven van 13 Juni 1903 en 7 Januari 1904.

Op 27 Sept. 1904 kwam de Aartsbisschop persoonlijk naar Hilversum, om met het kerkbestuur van St. Vitus een samenkomst te houden in de pastorie. Doel dezer gehouden bespreking was: de vaststelling der plannen voor den bouw eener tweede R. K. Kerk in deze gemeente. De plannen kwamen toen definitief tot stand.

Met de oprichting dier nieuwe parochie werd belast de ZeerEerw. Heer Dr. M. J. Schröder.

Dr. M. J. Schröder werd geboren te Deventer 17 Dec. 1862. Hij studeerde in de humaniora te Hageveld en in

de theologie te Rijsenburg. Op 15 Aug. 1885 werd hij tot priester gewijd. Het volgend jaar werd hij benoemd tot kapelaan te Harderwijk, waar hij echter niet in functie trad. Op raad van zijn vriend Dr. Gisbert Brom, begaf hij zich naar Rome en behaalde daar het doctoraat in de theologie. Toen hij in 1889 in het vaderland terugkeerde, werd hij benoemd tot assistent aan de O. L. Vr. Kerk te Utrecht. Daar bleef hij werkzaam, totdat in 1904 zijne benoeming tot pastoor der op te richten parochie te Hilversum volgde. Bij die gelegenheid gaf het Zondagsblad van «Het Centrum» zijn beeltenis met bijschrift: «Vooraf in het Aartsbisdom, en nog meer bijzonder in het Sticht, waar hij sinds vele jaren zijn geestelijke bediening uitoefent, is de werkzaamheid van Dr. Schröder algemeen bekend.

Toen de katholieke arbeidersbeweging omstreeks het jaar '90 in ons land een aanvang nam, was hij een der eersten, die zich daarvoor op bijzondere wijze interesseerde en werd hij benoemd tot geestelijk adviseur der St. Jozefvereniging. Met groote toewijding kweet hij zich van zijn taak; zijne liefde voor den werkmansstand vond hier een ruim arbeidsveld, en het is ongetwijfeld in de eerste plaats aan hem te danken, dat de vereniging zich steeds krachtiger vermocht te ontwikkelen en nu in haar eigen gebouw woont. Ook de katholieke pers verheugt zich in zijne bijzondere belangstelling, en toen hij nog te Rome studeerde, behoorde hij met Dr. Eras en Dr. Vlaming tot de correspondenten van ons blad». Verder bevorderde hij de tot standkoming van verschillende onderafdeelingen en was medeoprichter van den R. K. Typografenbond. De Jongenspatronaten vonden in hem een ijverig voorstander. In Utrecht was hij een der werkzaamste medeoprichters ervan en bleek ook ijverig voorstander van een interdiocesane organisatie, die met zijne medewerking tot stand kwam. Over verschillende onderwerpen van sociaal belang voerde hij de pen; en de propaganda dankt hem menig degelijk en vruchtbaar opstel. Bijzonder onderwijs en drankbestrijding behoorden tot zijn geliefkoosden arbeid.

Den 14den October 1904 kwam hij voor goed naar Hilversum. Dadelijk ving hij aan te collecteeren, om de noodige gelden voor kerk en pastorie bijeen te brengen.

Om spoediger aan de behoefte van een tweede kerk te voldoen, besloot men een noodkerk te bouwen, doch zóó, dat deze later gemakkelijk in een school zoude te veran-

deren zijn. Reeds 21 Dec. 1904 had de aanbesteding van deze noodkerk plaats, die aan den laagsten inschrijver B. A. van Rhijn, gegund werd voor f 30,380. Met bekwamen spoed werd de arbeid aangevat, zoodat de noodkerk reeds 6 Juni 1905 door den HoogEerw. Deken M. A. van Crimpen, plechtig werd ingezegend.

De eerste H. Mis werd daarin opgedragen door pastoor Hofman; als feestredenaar trad op de kaplaan B. Brouwer van Utrecht, die naar aanleiding der woorden: «Nader tot God en God zal naderen tot u» (Jac. IV, 13) het groote belang betoogde van de stichting dezer nieuwe parochie. Aan eene beschrijving, bij gelegenheid der inwijding verschenen, wordt het volgende ontleend: ¹⁾ Klein is dit hulpkerkje uiteraard.

Als naar verwachting, over een jaar of vijf de eigenlijke kerk er wezen zal, en 't huidig gebouw ingericht zal worden tot R. K. Bijzondere School, dan zal deze nieuwe parochie zeker een waardiger vertoon maken. Maar toch, — zooals 't er staat, doet het zijn ontwerper alle eer aan. Hij stond voor het vraagstuk een gebouw te maken, dat eigenlijk school worden moest, maar voorloopig dienst doet als kerk, moest dus rekening houden met tweeërlei eischen: met de huidige en de latere bestemming, en dat is hem uitmuntend gelukt. Zooals de zon haar licht naar binnengoot op dien morgen, toen een breede schare priesters aan 't hoofd van talrijke geloovigen tegenwoordig was bij de Heilige Handeling, zooals het licht er breed uitstroomde over het altaar in feestgroen en de biddenden aan zijn voet, was dat kerkje zoo intiem in zijn stemmende kleuren; zoo in totale absentie van druk vertoon, opwekkend tot innigen godsvrucht.

Door onze kerken tintelt warme vroomheid, die u telkens roert, als ge binnentreedt. Maar die vroomheid ge voelt ze nog dieper, nog meer dringt ze door in heel de ziel naarmate uiterlijkheid van dure dingen weg bleef. Zij vertoont zich dan oprechter in haar Hoogen Aard. Dat voorrecht hebben Hilversums parochianen van Maria Onbevleete Ontvangenis.

De kap wordt geschraagd door houten steunsels — noemt het pilaren als ge wilt — die het uitzicht naar alle zijden vrijlaten, zoodat altaar en preekstoel van overal goed zichtbaar zijn. In matte kleuren, goed in toon gehouden, is de kerk beschilderd, en boven het hoofdaltaar

¹⁾ De Katholieke Kerken in Nederland, blz. 51.

is een schilderstuk aangebracht, voorstellende Maria Onbevlekt Ontvangen, van de hand van den Hilversumschen artiest, den heer A. Brouwer. Een aardig torentje, dat ook reeds een luiklok bezit, bekroont den bouw. Het gebouw bevat 750 zitplaatsen en werd ontworpen door den heer H. Nieuwenhuijsen Bzn. te Hilversum”.

Op Zondag 10 Juni werd een schrijven van den Aartsbisschop van den preekstoel voorgelezen, waarin de nieuwe parochie-indeeling werd bekend gemaakt: «De parochie van O. L. Vr. Onbevleete Ontvangenis te Hilversum wordt afgescheiden van den H. Vitus aldaar, en wordt omljind door de volgende grenzen:

Ten Noorden van het punt, waar het Ankeveensche pad de burgerlijke grens tusschen Hilversum en 's Graveland snijdt, volgt tegenover Bussum de grensscheiding dezer parochie een rechte lijn, te trekken van af dit punt naar de burgerlijke grensscheiding van Laren en wel naar dat punt, alwaar de genoemde scheiding van af het Craailoosche Bosch op den toren der gemeente Hilversum aan, van die te trekken lijn zuid-oostwaarts loopen zal. Wijders de scheiding gevolgd tusschen de burgerlijke gemeenten van Hilversum en Laren tot de burgerlijke grenzen van Baarn tot aan dat punt, waar deze gesneden wordt door een lijn recht doorgetrokken van het meest oostelijk gedeelte van het kanaal van het vuil-water-afvoer. Dit kanaal wordt gevolgd tot aan de plaats, waar de duiker voor den waterafvoer ligt en vandaar recht over de spoorlijn en spoor-emplacement tot aan de as van de Wilhelminastraat. Vandaar langs de as van de Wilhelminastraat en de westelijke grens van het Stationsplein tot aan de as van de Leeuwenstraat en daarna langs de as van de Leeuwenstraat tot over de Groest naar de as van de Kerkstraat. De as van de Kerkstraat wordt verder over den Kerkbrink in rechte lijn doorgetrokken tot den as van den Vaartweg en den Beerensteinschen weg tot aan de burgerlijke grensscheiding van 's Graveland en langs deze scheiding tot aan het punt van uitgang.

Na een vijftal jaren ging men reeds over tot den bouw van de eigenlijke kerk. Door Mgr. den Aartsbisschop werd 21 Januari 1910 vergunning verleend tot den bouw. De architect W. te Riele Gz. te Deventer, wien de opdracht tot het ontwerpen van een plan werd gegeven, moest zich laten leiden door het idee een sierlijke volkskerk, zich aansluitend aan de gothiek, tot stand te bren-

gen, die n.l. zou hebben het meest mogelijk ongehinderd uitzicht op altaar en preekstoel. Op welk een uitmuntende wijze de bouwmeester van zijn taak gekweten heeft, zien wij later.

De uitvoering van het werk, kerk met toren en pastorie werd onderhands opgedragen voor de som van f83,500 aan den bekenden aannemer J. Groenendaal te Breda.

Dat hier met tact werd gearbeid en de zegen op dit werk rustte mag blijken uit de volgende data: Op 28 Febr. 1910 werd de eerste spade in den grond gezet en reeds op 10 Mei had de plechtige eerste steenlegging plaats. Nadat des morgens een plechtige H. Mis was opgedragen, had de eerste steenlegging plaats door den pastoor der parochie. In een looden bus werd een oorkonde gesloten, in Latijnsche tekst het feit vermeldende, waarvan de Hollandsche vertaling aldus luidt:

In den naam van den Allerheiligsten, Drieëenigen God, den Vader, den Zoon en den H. Geest. Amen.

In het jaar 1910 van de geboorte af van onzen Heer Jesus Christus, in het 8ste jaar van den midictie-cirkel, op den 10den dag van de maand Mei, in het zevende jaar van het Pontificaat van onzen H. Vader Pius X, in het twaalfde jaar van de Regeering van Hare Majesteit onze geëerbiedigde Koningin der Nederlanden, Wilhelmina, in het 15de jaar van het Episcopaat van Zijn Doorl. Hoogw. Henricus van de Wetering, Aartsbisschop van Utrecht, heeft de eerw. heer Martinus Joannes Schröder, pastoor der kerk, op plechtige wijze den eersten steen gewijd en ingemetseld van de nieuwe parochiekerk te Hilversum, dekenaat Amersfoort, toegewijd aan de Onbevleete Ontvangenis van de Allerheiligste Maagd Maria.

Om de herinnering aan deze gebeurtenis te bewaren, heeft de pastoor der bovengenoemde kerk, de eerw. heer Martinus Joannes Schröder, een stuk met eigen hand geschreven, met naam en voornaam ondertekend, en met het zegel der parochie en de handteekening van de navolgende getuigen gewaarmerkt, n.l. de eerw. heeren Henricus Theodorus Lurvink en Stephanus Josephus Brenninkmeijer, kapelaans; Wolter te Reile, den architect; Petrus Hugo van der Kuijl, Henricus Nieuwenhuijsen, Albertus Henricus Maria van den Bergh en Joannes Geradts, de kerkmeesters; Nicolaas Jacobus Hubertus van Groenendaal, den aannemer, alsmede Antonius Martinus Franciscus Vosman, den opzichter en Willibrordus Antonius Hoes den uitvoerder'.

Op 5 October werd het kruis op den toren geplaatst, op 24 Oct. was de geheele kerk onder kap gebracht, en op het einde derzelfde maand werd de pastorie in gebruik genomen.

Den 1 Februari 1911 werd de kerk plechtig ingezegend door Mgr. A. van Crimpen, deken van Amersfoort.

Nadat de wijding geschied was en de parochianen in de kerk waren toegelaten, werd het Allerheiligste, gedragen door pastoor Schröder en voorafgegaan door vele bruidjes en talrijke geestelijken en corporaties in plechtige processie van de hulpkerk naar de nieuwe kerk overgebracht. Daarna werd de eerste plechtige H. Mis opgedragen door den pastoor, waaronder de ZeerEerw. Heer F. Langendijk, pastoor te Haarle, de feestrede uitsprak.

Den 15 Augustus 1911 mocht pastoor Schröder den dag herdenken, waarop hij voor 25 jaren de H. Priesterwijding ontving. De geheele parochie vierde feest met haar herder. Zichtbare blijken van hunne genegenheid jegens hem waren de kostbare geschenken, die ter versiering der nieuwe kerk werden aangeboden: een prachtig-missaal, het hoofdaltaar en Marianum in teekening, en van de geheele parochie een som gelds voor een of meer geschilderde ramen.

Op 6 September 1911 werd de kerk plechtig geconsecreerd door den Aartsbisschop. In het altaar werden gesloten de reliquiën van den H. Innocentius en den H. Damianus. Onder de Pontificale Mis werd de feestrede uitgesproken door den pastoor van Bommel W. J. M. H. Ketelaar, naar aanleiding der woorden: «Ik verheug er mij over, dat mij gezegd wordt: Naar het huis des Heeren zullen wij opgaan» (Ps. 121, 1.)

Veel is in korte jaren ook in deze parochie tot stand gebracht. Eigen scholen zijn geopend, patronaten opgericht, zelfstandige afdelingen van de St. Vincentius- en Elisabethvereniging kwamen tot stand.

Moge de zegen des Allerhoogsten herder en parochianen steeds vergezellen, opdat de parochie steeds gestadig in bloei moge toenemen.

KAPELAANS.

F i j k e L a n g e d i j k, geb. te Blauwhuis 24 Oct. 1862, priester gewijd 15 Aug. 1895, kapelaan te Herveld, Delden, Amersfoort (O. L. Vr.), 9 Juni 1905 Hilversum, werd pastoor te Compasum 30 Jan. 1908, Haarle 1909.

Henricus Theodorus Lurvink, geb. te Aalten 8 Februari 1876, priester gewijd 15 Aug. 1900, assistent te Bredevoort, Steenwijk, 1902 Kijenburg, 1905 Hilversum, pastoor Barger Oosterveld 1915.

Stephanus Josephus Brenninkmeijer, geb. te Sneek 1 Aug. 1875, priester gewijd 15 Aug. 1901, werd kapelaan te Achteveld 25 Oct. 1901, waar hij grootendeels de pastoreele functiën waarnam tot 31 Januari 1908, waarop hij naar Hilversum vertrok.

Hermanus Bernardus Maria Dijkhoff, geb. te Utrecht 1886, priester gewijd 15 Aug. 1911, assistent te Elden, kapelaan Rencum, Hilversum 1915.

PAROCHIE VAN DEN H. CLEMENS MARIA
HOFBAUER.
STICHTING.

O, David . . . . .
 . . . . .
 Uw wijze na-saet. . . . .
 . . . . .
 Sal mijnen naem een huys, met hooge daecken, wijen:
 En wat hij aangrijpt sal tot Jacobs heijl gedijen.
 VONDEL, Uitgave v. Lennep, III, vs, 33—38.

Nadat de tweede parochie te Hilversum gesticht was, deed zich reeds spoedig de behoefte aan een derde parochie dringend gevoelen. De zeer snelle uitbreiding der gemeente Hilversum, vooral in het westelijk gedeelte — de zoogenaamde bloemenbuurt — noodzaakte het kerkbestuur van St. Vitus naar een te koopen terrein uit te zien. De groote vraag echter: hoe aan geld te komen? bleef onopgelost. Doch een der leden van het kerkbestuur herinnerde zich de woorden die R. D. Janssen, — te Emmerich geboren, stichter van het bekende en beroemde missiehuis te Steijl, bij zekere gelegenheid sprak. In gezelschap van eenige geestelijken maakte hij zijne stichtingsplannen eenigszins bekend, plannen, die zoo grootsch en breed van opvatting waren, dat een der aanwezige heeren aan R. D. Janssen de vraag stelde: maar dan heeft u zeker reeds een aanzienlijk kapitaal in geld in handen? En in plat Duitsch antwoordde R. D. Janssen: «Geld habe ich ja nicht, aber der lieber Herr Gott hat Geld genug».

Zoo ook redeneerde het kerkbestuur van St. Vitus, en vol vertrouwen op de goddelijke Voorzienigheid zag zij uit naar geschikt terrein. Z. D. H. de Aartsbisschop van Utrecht kwam met den HoogEerw. Vicaris-Generaal persoonlijk naar Hilversum, om, zonder dat iemand zulks kon vermoeden, te oordeelen over de geschiktheid van het terrein, waarop de attentie van het kerkbestuur was gevestigd. Z. D. H. keurde het terrein goed, en spoorde het kerkbestuur aan het te koopen. En toch verliepen er nog drie volle jaren, vooraleer het kerkbestuur eigenaar kon worden. De Utrechtsche bouwmaatschappij, eigenaresse van het terrein, was steeds onhandelbaar, totdat het eindelijk gelukte door tusschenkomst van den heer Daalderop eigenaar te worden.

2 Mei 1912 is de gedenkwaardige dag, waarop ten kantore van notaris G. H. van Haastert de acte werd gepasseerd, die het kerkbestuur van St. Vitus voor de som van f 23,619.90 eigenaar maakte van het schoone terrein, groot 88 aren en 29 c.a., gelegen tusschen de Boschdrift en de Irisstraat. In Juli van datzelfde jaar benoemde de Aartsbisschop den WelEerw. Heer Z. A. V. M. van Ditzhuijzen tot toekomstig pastoor der derde parochie en belastte hem met de stichting van kerk en pastorie

Zeno August Victor Marie van Ditzhuijzen werd 10 December 1871 te Terborg geboren. Hij voltooide zijne studiën te Rolduc, Culemborg en Rijsenburg en werd priester gewijd 15 Aug. 1898. Op 17 Oct. 1898 volgde zijn benoeming tot assistent te Steenwijkerwold, 25 Oct. 1901 tot kapelaan te Zwolle (St. Michaël), 24 Aug. 1906 tot professor aan het seminarie te Culemborg, totdat hij op 24 Juli 1912 werd belast met de stichting der nieuwe parochie te Hilversum, waar hij voor goed aankwam op 13 Aug. d. a. v.

Om de voor den bouw benoodigde gelden bijeen te krijgen, hield pastoor van Ditzhuijzen in beide parochiekerken van Hilversum op 18 en 25 Augustus onder alle H. H. Missen een bedelpreek, waarna hij bij alle geloovigen aan huis hun aalmoes ging halen. Ook in eenige andere plaatsen riep hij de weldadigheid der katholieken in.

Hoewel mild was geschonken, was het benoodigde kapitaal nog niet verkregen. Hoe hier uitkomst kwam, vinden wij door den pastoor zelf beschreven¹⁾: «Toen ik

¹⁾ De Volksmissionaris XXXIV, 198—199.

mijn grooten bedeltocht door Hilversum ten einde had, bleek, dat er niet genoeg kapitaal bijeen was, om voor eene parochie, met zoo weinig financiële draagkracht, tot den bouw van kerk en pastorie te besluiten. Toch werd het mij met den dag duidelijker, hoe hoog noodig in dit gedeelte van Hilversum de kerk was.

Nu nam ik mijne toevlucht tot den H. Gerardus, en beloofde hem ter zijner eere een altaar met zijn beeld in de nieuwe kerk te plaatsen, op voorwaarde, dat hij mij spoedig aan f 10,000 zou helpen. Maar een goed vriend schreef mij: maak geen voorwaarden met den H. Gerardus, beloof hem dat altaar onvoorwaardelijk en vertrouwd dan verder op zijne liefde.

Zoo deed ik half November van verleden jaar (1912.)

Een dag of veertien later werd mij door N. N. ongeveer f 3000 ter hand gesteld; een week daarna werd ik door iemand ontboden, die mij beloofde f 5000 aan de kerk te schenken; nog geen acht dagen later, of ik ontving van iemand f 1000. Er begon al meer en meer licht te komen, totdat einde Januari mij nogmaals een gift van f 5000 werd toegezegd. Ook een beeld van den H. Gerardus is mij reeds beloofd¹⁾.

Nu kon tot den bouw worden besloten en de plannen van den architect, Jac. van Gils, worden aanbesteed. Einde April 1913 werd aan den aannemer Willemse van Vreeswijk, na onderhandsche aanbesteding, het bouwen van kerk en pastorie opgedragen voor de som van f 61,900, Reeds 7 Mei werd met de werkzaamheden begonnen. 1 Juli had de plechtige eerste steenlegging plaats door deken J. Th. Hofman en na 43 weken arbeid was het werk gereed.

Om den pastoor bij de bemeubeling der kerk financieel behulpzaam te zijn, verbonden eenige belangstellende dames zich tot een comité, dat eene verloting wilde organiseeren. Op dit plan werd de machtiging van den Aartsbisschop en de Koninklijke goedkeuring verkregen. Het uitgebreide comité van dames mocht met voldoening op hare werkzaamheden terugzien, daar de uitkomst alleszins bevredigend was¹⁾.

Op 6 Maart 1914 werd pastoor van Ditzhuijzen door zijne parochianen op feestelijke wijze ingehaald, bij welke

---

¹⁾ Van dit alles, alsook van de volgende plechtigheden kan men uitvoerig verslag vinden in „De Gooische Post”, 5 April 1913, 7, 14, 21 Maart 1914.

gelegenheid door de blijde parochianen hun nieuwen herder een Angelusklok werd aangeboden. Zij draagt tot opschrift: In ipsa dedicatione templi Sti Clementis Mariae Conf. loci Hilversum Cursiales stipe Collatitia XIII Cal. Apr. A. N. M.C.MXIIIID. (Bij de stichting der kerk toegewijd aan den H. Clemens Maria, Belijder, te Hilversum door gezamenlijke bijdragen der parochianen aangeboden 19 Maart 1914). Behalve dit geschenk mocht de pastoor nog vele andere, waaronder zeer kostbare ontvangens, als: het hoofdaltaar, Maria- en Gerardus-Majellaaltaar, communiebank en preekstoel. Verder de beelden van het H. Hart van Jezus, van Maria, Gerardus Majella en Clemens Maria Hofbauer. Ook werd geschonken een verguld zilveren monstrans, ciborie en kelk en nog vele paramenten.

Op den feestdag van den H. Jozef had de plechtige kerkconcecratie plaats. In het altaar werden gesloten de reliquiën van de H. H. Martelaren Vitalis en Clementia. Onder de pontificale H. Mis werd de feestpredikatie gehouden door den pastoor van Harderwijk J. G. van Schaik, die tot tekst gekozen had: Daar staat geschreven: Mijn huis is een huis des gebeds (Luc. XIX, 46.)

Op 22 Maart 1914 werd onder alle H.H. Missen de volgende grensregeling voorgelezen:

«De parochie van den H. Clemens te Hilversum wordt afgescheiden van de O. L. Vrouwe-parochie, beginnende bij de Burgerlijke Gemeente van 's Graveland, in Hilversum langs de as van den Berensteinschen weg en den Vaartweg. Van de parochie van den H. Vitus van den Hoek van den Vaartweg en de Havenstraat tot den Ruitersweg. Vervolgens de as van den Ruitersweg tot de Zadelstraat, en vandaar de as dezer straat tot de Koningsstraat, en vandaar de as van de Koningstraat tot den Nieuweg. Verder langs de as van den Nieuweg tot de Asterstraat, langs de as dezer straat naar den Eikbosscherweg, de as van den Eikbosscherweg volgend tot aan het punt liggend op 265 M. zuidwaarts van de as van de Gijsbrecht van Aemstelstraat; vervolgens vandaar door de as van den aldaar geprojecteerden weg op 't uitbreidingsplan van 1905 naar 't punt, waar deze geprojecteerde weg komt op de Diependaalsche Drift; vandaar door de as van den Hollenweg tot den toegangsweg naar Hilveroord, dan de as van dien weg volgend naar den Utrechtschen straatweg en deze as volgend tot de provinciale grens. De provinciale grenslijn wordt ten oosten en ten zuiden

gevolgd tot de gemeente Loosdrecht. Van Loosdrecht wordt bij deze parochie gevoegd geheel Nieuw-Loosdrecht en vervolgens Oud-Loosdrecht tot aan de Vaartweg, alwaar deze beschrijving begon”.

De zegen Gods, welke zoo onmiskenbaar op deze nieuwe stichting rustte, moge in volle mate blijven neerdalen ten heil van herder en geloovigen, opdat een vernieuwd en inniger geloofsleven opbloeie tot eer en glorie Gods en tot geluk zooveler onstervelijke zielen.

Tot kapelaan werd benoemd Maart 1914 Joannes Hubertus Hooyman, geboren te Duiwen, 21 Octb. 1888, priester gewijd 15 Aug. 1912, kapelaan te Klazina-veen, 1913 kapelaan te Hilversum.

SINT ANNA GESTICHT.

Op aandrang van Hilversum's Katholieken, die verlangend waren naar de hulp van eerwaarde zusters, wendde pastoor J. F. Maassen zich tot het Moederhuis der zusters Franciscanessen te Oirschot, en slaagde daar zoover, dat hij op 5 Juni 1853 een vijftal zusters van daar ontving, die gehuisvest werden in een woning aan de Langestraat n°. 118—122, tegenover de Zon- en Maansteeg.

Als overste stond toen aan het hoofd Zuster Maria Cecilia (in de wereld Mej. Kapteyns), die 22 jaren hier aan het hoofd stond en op 7 Maart 1875 overleed.

Op 13 Juni begonnen zij hun zegenrijken arbeid in bewaar- en naaischool met omtrent 100 kinderen, wjl er voor grooter getal geen ruimte was. Spoedig breidde de werkkring, zoowel als het aantal zusters zich uit¹⁾, zoodat de betrokken woning spoedig te klein werd.

Tot hulp der zusters en het bevorderen van de belangen der school was spoedig na de oprichting eene commissie benoemd, bestaande uit de heeren J. Reijn, G. de Wit Wz., H. Bijlard en W. H. Brouwer. Na weinige jaren kwamen de kloeke pastoor Smidt en deze heeren tot de overweging, dat het gekochte en in gebruik genomen gebouw te bekrompen en ongeschikt was, zoodat zij op middelen moesten bedacht zijn, beter in de behoefte te voorzien.

¹⁾ Nog in hetzelfde jaar steeg hun getal tot 8, in 1892 tot 27, in 1899 tot 33, thaus, 1915 is hun aantal 39.

In het jaar 1859 werd door een milde gift van de Weduwe A. Sinkel— ten Brink, het uitzicht op verbetering geopend. Die gift, bedragende f 10.000 was bestemd voor de R.K. Bewaar- en Werkschool, gelijk de door de zusters bestuurde inrichting genoemd werd en bevatte alleen de voorwaarde, dat er eene afdeling ter verpleging van bejaarde vrouwen aan zoude worden verbonden. Vroeger was reeds door pastoor H. J. S m i d t in overleg met het Kerkbestuur voor f 3900 aangekocht het huis, waarin was gevestigd het logement en koffiehuis „De vergulde Roskam” (staande op de Groest, waar nu het St. Anna Gesticht staat); het koffiehuis werd verhuurd voor f 150 's jaars, en een aangrenzende kleine woning voor 40 centen per week.

De Commissie, waarvan het lid J. Reyn inmiddels overleden en door Nic. Reyn vervangen was, begreep, dat zij nu de hand aan het werk kon slaan, doch om de uitbreiding goed te doen zijn, achtte zij het wenschelijk, het zuidelijk aan „De Roskam” grenzende huis, „Het Weeshuis” genaamd, van Mej. G. Nieuwenhuizen, òf het noordelijke grenzende, toebehoorende aan J. van der Kuyl, aan te koopen. Het bleek dat het eerstgenoemd huis niet te koop was; omtrent den aankoop van het tweede werd men het eens. De koopprijs was f 3000 met eenige bepalingen omtrent vrije woning voor den verkooper, en eene wekelijksche toelage gedurende zijn leven.

In het jaar 1861 was men door andere financieele bijdragen, zoo ver, dat men met hoop op goeden uitslag, aan de verplaatsing en uitbreiding kon denken. De Commissie vroeg machtiging, om zich te vestigen als instelling van weldadigheid, onder den naam van St. Anna-Gesticht en tevens dat hare leden tot regenten zouden worden benoemd.

Die machtiging werd verleend en van 4 Aug. 1861 af vergaderden de vier heeren, die tot dusver de Commissie uitmaakten, als regenten met den pastoor der parochie, en vormde alzoo het bestuur van het St. Anna-Gesticht te Hilversum.

Aan G. van Vogelpoel, architect te Utrecht, werd het maken van een plan voor het bouwen van het St. Anna-Gesticht, opgedragen. Op 11 Oct. 1861 had de aanbesteding plaats ten huize van de Wed. Van Veerssen. Er kwamen twintig inschrijvingsbiljetten in. Aan A. Keers werd een toegezegde premie van f 25 toegewezen, als zijnde met de som van f 18.925 op één na de laagste inschrijver. Laagste inschrijver was J. C. van den Heuvel te Tilburg

met de som van f 18.224. Hem werd het werk gegund. Dewijl laatst gemelde som beneden de raming was en men uit bezuiniging eenige kleine werken van het oorspronkelijke plan had verwijderd, kwam het bestuur met den aannemer overeen, dat hij bedoelde werken er nu bij zoude maken voor de som van f 1100.

De gebeitelde steen in het front van het gebouw getuigt: De eerste steen gelegd door Maria Josepha Moormann, den 26 Maart 1862.

In den loop van 1861 was eene loterij georganiseerd, waarvan de opbrengst bestemd was voor de school en andere meubelen. Deze verloting had plaats op 9 April 1862; zij bestond uit 2000 loten à 1.—, die allen waren geplaatst, en 209 prijzen.

In het volgend jaar was de bouw voltooid, zoodat het gebouw op 11 April 1863 door de zusters werd betrokken. Het huis in de Langestraat werd daarna door den heer Jacob Peet aangekocht.

Den 26 April werden de scholen, na alvorens plechtig te zijn ingezegend, geopend. De bewaarschool werd toen bezocht door 194 kinderen, de werkschool eerste klasse door 26, idem tweede klasse door 74, totaal 294 kinderen. Daarna werden op 12 Mei van hetzelfde jaar vier oude vrouwen ter verpleging in het Gesticht opgenomen.

Het groeide en bloeide hier immer voort; de schoolgebouwen werden spoedig te klein; daarom besloot men een nieuw gebouw te plaatsen.

In 1870 was het hierboven genoemde »Weeshuis» in publieke veiling aangekocht voor f 7600, welke som uit een geldleening werd gedekt. Op 9 Aug. 1871 had de aanbesteding plaats van een tweede Bewaar- en Naaischool; aannemers waren M. Andriessen & Zoon, voor f 12.020. Die som werd gevonden uit een rentelooze premieleening van f 12000. De aanbouw kreeg den naam van Pius-school. De bouw in Augustus 1871 begonnen, was met Kerstmis zoo goed als onder dak; daarna volgde een sukkelgang, zoodat eerst op 11 Januari 1873 de voltooiing was bereikt. Daarna werd een nieuwe Kapel bij het gesticht gebouwd, die 12 Oct. 1877 werd aanbesteed voor f 7368 en aangenomen door Gebr. Nieuwenhuijsen. In het Oosten is buiten een steen ingemetseld, die getuigt: G. A. Willemsen pastoor alhier legde den eersten steen 14 Mei 1878. De inwijding der Kapel had plaats 28 Mei 1879. Door milde schenkingen werd er in de kerkornamenten voorzien.

In 1889 ging het bestuur weder tot eene vergrooting over, en wel met eene verdieping op de Piuschool, naar het plan van den architect P. Andriessen. Aannemers hiervan waren Gebr. Nieuwenhuijsen, voor f 11.600. Hiervoor was een 3 pCt. leening gesloten.

Toen in 1894 de behoeften opnieuw tot vergrooting met bijgebouwen noodzaakten, werd die, naar het plan van P. Andriessen, uitgevoerd door J. Bijlard, voor f 8140.

Nogmaals had eene vergrooting plaats in 1899, die werd aangenomen en uitgevoerd door B. A. van Rhijn voor f 12.280.

Na de groote uitbreiding in den zomer van 1903 aangevangen, verkreeg men in het St. Anna-Gesticht inrichtingen eerste, tweede en derde klasse voor bewaar- en taalscholen voor 7 tot 8 leerjaren.

Den 7 Juni 1903 werd op plechtige wijze de vijftigjarige werkzaamheid herdacht der eerw. Zuster Franciscanessen, die het St. Anna-Gesticht en Piuschool bedienen.

Wel mogen er jubeltonen
 Uit Katholieken mond
 In krachtig koor weerklinken
 Op Hilversumschen grond,
 Nu Sint Franciscus' docht'ren,
 In ootmoed groot en sterk,
 Hier vijftig jaren werkten
 Tot heil van Jezus' Kerk.

De Katholieken van Hilversum boden aan de jubelerende zusters aan twee gebrandschilderde ramen voor het priesterkoor van hare Kapel. Namens Z. D. H. den Aartsbisschop bood de pastoor hun nog een stel prachtige altaartabellen in zilveren omlijsting omvat.

Den 11 Mei 1904 overleed de eerw. zuster Rosa (geboren Regina van den Bosch), overste van het St. Anna-Gesticht. Zij is hier 46 jaren werkzaam geweest. Reeds in 1858 hier gekomen, werd zij 16 April 1875 overste en bleef zulks tot aan haar dood. De groote ontwikkeling van het St. Anna-Gesticht heeft onder haar plaats gehad. Velen heeft zij gekend en de velen, die haar kenden, hebben steeds een aangename herinnering aan haar bewaard. Haar volgde op Zuster Clementine (geboren Antonia Snoeys), die in 1912 tot algemeen overste werd gekozen. In haar plaats, staat nu aan het hoofd van dit groote Consent — er zijn thans 39 zusters — Zuster Theresia (in de wereld mej. Allegonda van Liempt.)

Het aantal kinderen, dat thans (Jan. 1915) de scholen bezoekt is

Leerscholen.

School A	{	Afdeeling I Ruim 70 leerlingen.
		Afdeeling II Ongeveer 230 leerlingen.
School B		Ongeveer 250 leerlingen.

Bewaarscholen.

Burgerbewaarschool ongeveer 35 leerlingen.
 Tusschenbewaarschool ongeveer 80 leerlingen.
 Pius-bewaarschool ongeveer 100 leerlingen.
 Naaischool. Ongeveer 30 leerlingen.

Tevens worden in het gesticht 4 oude vrouwen verpleegd.

Behalve genoemde heeren hebben ook wijlen de heeren L. J. van der Heyden, A. A. de Wit en A. Brouwer met ijver als regenten van het St. Anna-Gesticht gefungeerd; thans bestaat het College van regenten uit de heeren J. Bylard, C. L. v. d. Heijden, H. de Wit Tz. en W. J. de Wit.

AANHANGSEL.

I.

L I J S T der eerwaarde heeren, die als Kapelaan of Assisent
in de parochie van St. Vitus zijn werkzaam geweest:

B. v. d. Linden	1786—1791	G. Peters	1854—1857
G. v. d. Hoven	1791—1797	W. J. v. d. Wiggelaar	1855—1860
C. van Bommel	1797—1800	J. Wennekes	1857—1858
V. Rademaker	1800—1804	A. Th. Hoos	1858—1860
L. Pastijn	1801—1803	A. A. H. Gerrits	1860—1872
A. Zeeland	1804—1807	W. Wessels	1861—1870
W. Smiets	1807—1810	Ph. A. J. Bluemers	1870—1871
A. van Dam	1810—1813	S. Asma	1871—1873
C. Ph. Swildens	1813—1814	W. Verhoeven	1872—1876
G. van Grieken	1814—1815	J. H. Hooijman	1873—1875
J. v. Everdingen	1815—1822	J. L. Hoebink	1875—1883
J. v. Stekelenburg	1821	B. H. Berndes	1876—1882
A. Blom	—1830	J. P. Reijmer	1882—1886
Van der Pol	1830	G. M. Meijknecht	1883—1889
H. A. de Bruin	1831—	Th. A. Smit	1886—1889
H. J. Holterman	—1838	P. v. d. Oever	1889—1900
P. Mocking	1838—1844	R. J. A. Janssen	1890—1900
J. van Vuuren	1844—1845	H. W. A. v. d. Waarden	1895—1904
H. J. de Bruin	1845—1846	H. A. J. L. Osse	1900—1902
E. de Jong	1846—1849	F. L. Stockmann	1900—1910
P. J. Romeijnders	1846—1849	B. A. Nieuwenhuis	1902—1909
J. Henkes	1849—1852	J. H. Alfrink	1904—
A. J. F. Oosterbaan	1850—1851	B. J. Lowes	1909—
C. R. Vermolen	1851—1853	W. A. J. M. Oostveen	1910—
J. F. de Jong	1852—1854		
W. Alenbeek	1853—1854		
P. J. Gast	1854—1857		